

XXI NAUČNI SKUP

EMPIRIJSKA ISTRAŽIVANJA U PSIHOLOGIJI

27– 29. MART, 2015.

FILOZOFSKI FAKULTET, UNIVERZITET U BEOGRADU

INSTITUT ZA PSIHOLOGIJU
LABORATORIJA ZA EKSPERIMENTALNU PSIHOLOGIJU
FILOZOFSKI FAKULTET, UNIVERZITET U BEOGRADU

XXI NAUČNI SKUP

EMPIRIJSKA
ISTRAŽIVANJA U
PSIHOLOGIJI

27– 29. MART, 2015.

FILOZOFSKI FAKULTET, UNIVERZITET U BEOGRADU

INSTITUT ZA PSIHOLOGIJU
LABORATORIJA ZA EKSPERIMENTALNU PSIHOLOGIJU
FILOZOFSKI FAKULTET, UNIVERZITET U BEOGRADU

PROGRAMSKI ODBOR

Prof. dr Aleksandar Kostić
Prof. dr Dejan Todorović
Prof. dr Ivan Ivić
Prof. dr Jasmina Kodžopeljić
Prof. dr Nenad Havelka
Prof. dr Slobodan Marković
Prof. dr Snežana Smederevac
Prof. dr Sunčica Zdravković
Prof. dr Svetlana Čizmić
Prof. dr Mirosava Đurišić Bojanović
Viši naučni saradnik dr Dragica Pavlović Babić
Doc. dr Goran Opačić
Doc. dr Iris Žeželj
Doc. dr Oliver Tošković
Doc. dr Nevena Buđevac
Doc. dr Ksenija Krstić
Doc. dr Borjanka Batinić
Doc. dr Dragana Stanojević
Doc. dr Zoran Pavlović
dr Janko Međedović
Naučni saradnik dr Ljiljana Lazarević (predsednik)

ORGANIZACIONI ODBOR

Prof. dr Slobodan Marković
Viši naučni saradnik dr Dragica Pavlović Babić
Doc. dr Oliver Tošković
Naučni saradnik dr Ljiljana Lazarević
Olga Marković Rosić

Lektura: mr Milorad Rikalo

Prelom: Marija Stefanović

PLENARNA PREDAVANJA

**IZVORI INDIVIDUALNIH RAZLIKA U LIČNOSTI,
INTELIGENCIJI I S NJIMA POVEZANIM FENOTIPOVIMA:
REZULTATI ZAGREBAČKE STUDIJE BLIZANACA****Denis Bratko**Odsjek za psihologiju Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu
dbratko@ffzg.hr

Ljudi su različiti na mnogo načina. U klasičnim bihevioralno-genetičkim istraživanjima tim se razlikama pristupa tako da ih se pokušava povezati s genetskim i iskustvenim razlikama u populaciji, što se čini istraživanjem skupina koje dijele gene (ili okolinu) u većoj ili manjoj mjeri. Iako temeljena na relativno teško dostupnim uzorcima, istraživanja blizanaca su jedna od najpopularnijih metoda bihevioralno-genetičkim istraživanjima. U predavanju će biti prikazani rezultati zagrebačke studije blizanaca gdje su istraživane različite osobine ličnosti, te različite kognitivne sposobnosti. Pored toga, ideja navedenih istraživanja bila je temeljena na opažanju kako kognitivne sposobnosti i ličnost na fenotipskoj razini koreliraju, odnosno predviđaju različite (važne) fenotipove. Stoga su analizirani fenotipovi koji koreliraju s inteligencijom i ličnošću te je ispitivano u kojoj mjeri su oni heritabilni, te u kojoj mjeri se njihova fenitipska korelacija s inteligencijom i ličnošću može pripisati njihovoj zajedničkoj genetskoj odnosno okolonskoj etiologiji. Tako će biti prikazani rezultati istraživanja znanja, školskog uspjeha, samoprocjenjene inteligencije, emocionalne inteligencije, impulzivnog kupovanja, spavanja, subjektivne dobrobiti, tjelesne aktivnosti, itd. Rezultati navedenih istraživanja mogu se sumirati u nekolikonajvažnijih nalaza: a) ličnost i inteligencija su heritabilni; b) oba fenotipa su longitudinalno stabilni pri čemu se jasno dokazuje da je ta stabilnost genetski posredovana; c) korelati ličnosti i inteligencije su isto tako heritabilni; d) gotovo bez izuzetaka, korelacija pojedinih specifičnih fenotipova s ličnošću i inteligencijom mogu se u većoj mjeri pripisati zajedničkim genetskim utjecajima.

DISENTANGLING THE MOLECULAR GENETIC BASIS OF PERSONALITY

Christian Montag

Department of Psychology, University of Ulm, Germany
christian.montag@uni-ulm.de

Classic twin studies yielded evidence for a substantial amount of heritability in the context of individual differences in personality traits. The rapid development in molecular genetic techniques made it possible to search for genetic variations being associated with personality.

In the present talk, some of the most prominent findings from molecular genetic oriented personality psychology will be reviewed. Here, I will highlight research dealing with genetic targets influencing serotonergic and dopaminergic neurotransmission, but also newer approaches including the investigation of genes of relevance for the neuropeptides oxytocin and vasopressin. In addition, some insights on the brain derived neurotrophic factor will be given, because of its high relevance for neuroplasticity and personality.

The first part of the talk will focus on two very prominent polymorphisms called COMT Val158Met (influencing the catabolism of dopamine) and 5-HTTLPR (of tremendous importance in regulating the reuptake of serotonin in the presynapse from the synaptic cleft). Moreover, I will highlight research not only with respect to the BDNF Val66Met polymorphism, but also genetic variations of the oxytocinergic and vasopressinergic neurotransmission. Parts of the polymorphisms will also be highlighted in the context of genetic imaging, where genetic information is combined with structural and functional MRI to detect the genetic effects on the brain.

Research dealing with molecular genetics of personality also faces several problems, such as problems in replicating findings. These problems arise due to different inventories used in assessing personality traits, large varying sample sizes and also different ethnic groups being investigated. An outlook will be given into the future of this research area including cross-cultural approaches, the use of a new promising questionnaire called Affective Neuroscience Personality Scales and gene by environment effects/epigenetics.

PERCEPCIJA

**STRUPOV EFEKAT U ZADATKU PERCEPTIVNE
DISKRIMINACIJE BOJA****Ivana Jakovljević¹ i Sunčica Zdravković²**¹Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet, Novi Sad, ²Filozofski fakultet, Novi SadLaboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet, Beograd
jakovljevi.ivana@yahoo.com

Kategorička percepcija boja (KPB) podrazumeva bržu i tačniju diskriminaciju boja koje pripadaju različitim lingvističkim kategorijama u odnosu na boje koje pripadaju istoj kategoriji. Prethodna istraživanja sugerišu da brža diskriminacija boja iz različitih kategorija nastaje usled toga što se pored vizuelnog, aktivira i verbalni kod za poređenje, te dualna aktivacija proizvodi jači memorijski kod. U ovom istraživanju želeli smo da ispitamo verbalno kodiranje u okviru KPB u zadatku bez memorijskog opterećenja, tako što smo sa zadatakom perceptivne diskriminacije simultano primenili verbalnu interferenciju u vidu Stupove paradigme.

Sprovedeno je dva eksperimenta u kojima je učestvovalo po 16 ispitanika. U oba eksperimenta ispitanicima je na ekranu računara prikazivana trijada kvadrata, a njihov zadatak bio je da odgovore koji od dva donja kvadrata po boji odgovara gornjem. Stimuluse je činilo 16 nijansi oko plavo-zelene granice, a kombinacije tih nijansi formirale su 6 parova nijansi unutar kategorije i 6 parova nijansi između kategorija. Strupova paradigma podrazumevala je prikazivanje fiksacionih krstića na obojenom kvadratu (neutralni uslov), reči koja je odgovarala boji kvadrata (kongruentan uslov) i reči koja nije odgovarala boji kvadrata (nekongruentni uslov). Strupova paradigma je u Eksperimentu 1 bila prikazana na gornjem kvadratu iz trijade, dok je u Eksperimentu 2 bila prikazana na jednom od donjih kvadrata (test kvadratu ili distraktoru), jednak broj puta.

Analiza varijanse za ponovljena merenja pokazala je da verbalna interferencija u vidu Stupove paradigme nije elimisala KPB kada je bila primenjena istovremeno sa zadatakom perceptivne diskriminacije – efekat KPB je bio značajan i u Eksperimentu 1 ($F(1,15) = 9.03$; $p < .05$) i u Eksperimentu 2 ($F(1, 15) = 20.56$; $p < .001$). Ispitanici su bili sporiji kada je

Strupova paradigma bila prikazana na donjem test kvadratu, nego kada je bila prikazana na distraktoru, ali samo u poređenjima unutar kategorije ($F(1,15) = 9.03; p <.05$). Ovaj rezultat ukazuje na to da, iako Strupova paradigma ne eliminiše KPB, ipak interferira sa verbalnim kodiranjem koje leži u njenoj osnovi. Činjenica da naši rezultati pokazuju da postoji izvesna verbalna interferencija i u poređenjima unutar kategorije, dovode u pitanje prethodne rezultate koji sugerišu da su poređenja unutar kategorije bazirana isključivo na poređenju vizuelnih kodova.

Ovaj rad je pomognut sredstvima Ministarstva za obrazovanje i nauku Republike Srbije, projekat br.179033 i III 47020.

Ključne reči: opažanje boja, kategorička percepcija, zadatak perceptivne diskriminacije, Strupova paradigma

ANIZOTROPIJA OPAŽENE DALJINE U AUDITIVNOM ČULNOM MODALITETU

Andela Šoškić, Stefan Beriša i Oliver Tošković

Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet,

Univerzitet u Beogradu

andjela_soskic@yahoo.com

Anizotropija opaženog prostora odnosi se na promenu različitih opaženih karakteristika u zavisnosti od pravca posmatranja. U dosadašnjim istraživanjima uočena je anizotropija opažene daljine u vizuelnom i proprioceptivnom prostoru, pri čemu osobe udaljenosti na horizontalnoj osi opažaju kao manje od fizički jednakih udaljenosti na vertikalnoj osi. Ovo istraživanje sprovedeno je sa ciljem da se proveriti da li se isti fenomen javlja i u auditivnom prostoru. U istraživanju je učestvovao prigodan uzorak od 16 studenata prve godine psihologije Filozofskog fakulteta u Beogradu. Pre početka ekseperimenta, ispitanicima su pokrивane oči i postavljani su u sedeći položaj tako da im se glava nalazi neposredno uz početnu tačku osa po kojima su se kretali stimulusi – izvori zvuka. Nakon toga, izlagani su im zvukovi na zadatoj udaljenosti (1, 3 i 4 metra), na horizontalnom (ispred njih), odnosno vertikalnom (iznad njih) pravcu. Njihov zadatak bio je da procene udaljenost stimulusa-standarda, navodeći eksperimentatora da podesi udaljenost mete koja se nalazi na drugom pravcu. Stimulus je bio zvuk visine 350Hz, ujednačene jačine, koji je kao standard izlagan u trajanju od 1s, a kao meta nije imao

ograničeno trajanje, odnosno trajao je dok ispitanik ne završi ujednačavnje po daljni. Rezultati pokazuju da postoji značajna razlika između procena dobijenih na različitim pravcima ($F(1,15)=43,187$, $p<0,001$): ispitanici su opažali udaljenosti na horizontalnom pravcu kao jednake fizički bližim udaljenostima na vertikalnom pravcu, i obrnuto – udaljenosti na vertikalnom pravcu opažali su kao jednake fizički daljim udaljenostima na horizontalnom pravcu. Na osnovu toga, može se zaključiti da se draži koje se nalaze na vertikalnoj osi opažaju kao udaljenije od fizički jednako udaljenih draži koje se nalaze na horizontalnoj osi. Dobijeni podaci govore u prilog pretpostavci o anizotropiji daljine u auditivnom prostoru. Na osnovu dosadašnjih nalaza, čini se da je opisani fenomen opšta karakteristika opažanja, nezavisna od čulnog modaliteta.

Ovaj rad je pomognut sredstvima Ministarstva za obrazovanje i nauku Republike Srbije, projekat br.179033.

Ključne reči: anizotropija, opažanje prostora, opažanje daljine, auditivno opažanje

KAKO OSVETLJENJE I OBLIK STIMULUSA UTIČU NA OPAŽANJE SVETLINE

Jovana Živković¹, Predrag Nedimović¹ i Sunčica Zdravković^{1,2}

¹Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Univerzitet u Beogradu

²Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu, Laboratorija za
eksperimentalnu psihologiju, Univerzitet u Novom Sadu

jole.zivkovic@gmail.com

Svetlina je jedna od tri dimenzije boje, prostire se u rasponu od bele do crne i obuhvata sve nijanse sive. Na opažanje svetline nijansi sive utiče mnoštvo karakteristika scene, kao što su broj površina i brojni nivoi osvetljenja u sceni, raspon nijansi, susedne kao i udaljene površine, oštrina ivice i struktura.

U tri eksperimenta, u jednostavnim, ali ne i osiromašenim uslovima, kontrastirali smo efekte redosleda prikazanih nijansi sive, oblika stimulusa i nivoa osvetljenja. Ispitanici (istih deset u sva tri eksperimenta) su vršili procenu svetline koristeći Mansel skalu (Munsell scale). Glavni efekat nijansi je uvek bio statistički značajan, potvrđujući da ispitanici razlikuju sive nijanse. Efekat redosleda nije bio statistički značajan. Postojala je razlika u opaženoj svetlini kada je nivo osvetljenja smanjen

($F(1,9)=37.265$, $p<0.00$) i kada je oblik stimulusa promenjen iz pravougaonog u kvadratni ($F(1,9)=9.752$, $p<0.01$).

Glavni nalaz je da smanjenje ukupnog nivoa osvetljenja značajno smanjuje nivo opažene svetline u okruženju sa jednim izvorom osvetljenja. Ovaj nalaz protivreči prethodnim nalazima i ne može biti objašnjen postojećim modelima. Na primer, dominantna teorija kotve pretpostavlja da pri promeni osvetljenja kotva ostaje ista, a time i odnosi svetlina u sceni. Stoga se ne očekuju promena u opažanju svetlina kad cela scena promeni intenzitet osvetljenja. Efekat koji je nastao promenom oblika stimulusa može biti objašnjen u terminima kontrasta, ivica i okolne strukture. Naime promenom oblika stimulusa, sasvim je promenjena lokalna struktura okoline svake sive nijanse. Ovaj efekat nije ranije demonstriran i predstavlja novinu koja ide u prilog nekim teorijama (tzv. low-level). Konačno, nedostatak efekta redosleda je u skladu sa prethodno objavljenim podacima, očekivan je sa gledišta teorije kotve i u potpunosti može biti objašnjen njenim osnovnim postavkama.

Ključne reči: boja, osvetljenje, svetlina

ODNOS SIMETRIJE STIMULUSA I ASIMETRIJE VIZUELNE PRETRAGE

Marija Milisavljević

Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet,
Univerzitet u Beogradu
milisavljevicm@gmail.com

U prethodno sprovedenim istraživanjima, asimetrija vizuelne pretrage registrovana je u situaciji kada se meta i distraktori razlikuju u pogledu simetrije, ali ne i kada se meta i distraktori razlikuju u pogledu kompleksnosti. Ovaj nalaz nije u skladu sa nekim teorijskim pretpostavkama, kao ni sa nekim empirijskim nalazima. Jedno od mogućih objašnjenja jeste da je dobijena asimetrija pretrage posledica razlike u orijentaciji delova stimulusa, odnosno da su bazičniji principi od simetrije ili kompleksnosti uzrokovali dobijene nalaze. Kako bi se ispitala ova mogućnost, sprovedeno je novo istraživanje u kome su se meta i distraktori razlikovali u pogledu simetrije, ali su kreirani novi stimulusi koji se nisu međusobno razlikovali po orijentaciji. Eksperiment se sastojao od dva bloka, pri čemu je u jednom bloku meta bila asimetričan stimulus,

dok su distraktori bili simetrični, a u drugom bloku bi zamijenili uloge. Nezavisne varijable bile su prisustvo mete, tip mete (simetrična/asimetrična) i obim seta (3, 6, 9 ili 12 elemenata), dok je zavisna varijabla bilo vreme reakcije. Analizom podataka dobijenih na pozitivnim setovima registrovana je značajna interakcija faktora tipa mete i obima seta ($F(3, 18)=5.5, p<.05$). Vreme reakcije za setove u kojima je meta bila simetrična linearno je raslo sa porastom obima seta, dok je u situacijama kada je meta bila asimetrična pretraga bila gotovo paralelna. Ovakav nalaz odgovara paradigmi asimetrije pretrage. Dobijeni rezultati ukazuju na to da razlika u simetriji mete i distraktora zaista dovodi do asimetrije pretrage, nezavisno od uticaja orijentacije stimulusa.

Cljučne reči: simetrija, vizuelna pretraga, asimetrija pretrage

ANIZOTROPIJA OPAŽENE DALJINE U PROPRIOCEPTIVNOM MODALITETU

Ljubica Jovanović i Oliver Tošković

Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet,
Univerzitet u Beogradu
ljubica.jovanovic@gmail.com

Kada opažamo udaljenosti vizuelno, naš sistem izdužuje distance ka zenitu i skraćuje distance ka podlozi. Kako je ova pojava povezana sa vestibularnim i propioceptivnim informacijama, kao moguće objašnjenje navodi se integracija gravitacione sile u perceptivno-akcione sheme. Sa druge strane, istraživanja pokazuju da postoji korespondencija između vizuelnog i propioceptivnog sistema, kao i osetljivost propioceptivne na promene u silama koje deluju na telo.

Cilj istraživanja bio je da ispita anizotropiju opažene daljine u propioceptivnom modalitetu, kao i to da li je ona osetljiva na promene u odnosu sila koje deluju na sistem. U dva eksperimenta učestvovala su 32 ispitanika. Stimulusi su bili valjci, visine 2cm, postavljeni na udaljenosti od 20, 40 ili 60cm u odnosu na ispitanika, na dva pravca: horizontalnom (pokret rukom normalan na osu gravitacije) i vertikalnom (pokret rukom duž ose gravitacije, u smeru suprotnom od delovanja sile). Ispitanici su nosili naočare koje ne propuštaju svetlost. Zadatak je bio je da procene udaljenost stimulusa na jednom, a zatim da podese udaljenost stimulusa na drugom pravcu procene tako da bude jednako udaljen u odnosu na njih.

Utvrđen je značajan efekat daljine ($F(2,32) = 454.069$, $p < 0.01$), pravca procene ($F(2,32) = 11.414$, $p < 0.01$), kao i interakcija faktora ($F(2,32) = 7.905$, $p < 0.01$). Ispitanici su udaljenosti sa subjektivnoj vertikali opažali kao veću od fizički iste udaljenosti u pravcu subjektivne horizontale. U drugom eksperimentu ispitali smo da li će doći do promena u načinu na koji se opaža daljina kada se promeni odnos pravaca procene i gravitacije. Procedura je bila ista, pri čemu su ispitanici eksperiment izvodili ležeći na levom boku (odnos između pravaca procene i pravca delovanja gravitacionog vektora jednak za oba pravca procene). Utvrđen je efekat daljine ($F(2, 30) = 540.119$, $p < 0.01$), efekat pravca procene ($F(1,15) = 4.939$, $p < 0.01$), kao i interakcija ova dva faktora ($F(2, 30) = 9.110$, $p < 0.01$). Daljina se na subjektivnoj vertikali opaža kao veća, bez obzira na to što se pokreti na različitim pravcima procene na isti način odnose prema pravcu delovanja gravitacione sile, odnosno razlike u opaženoj daljini propriocepcijom na različitim pravcima nisu osjetljive na promenu položaja ispitanika. Kako u ovom slučaju ne očekujemo razlike u informacijama koje potiču od gravitacije, dobijeni rezultati dovode u pitanje hipotezu da su razlike u proceni daljine povezane sa informacijama o gravitaciji.

Ovaj rad je pomognut sredstvima Ministarstva za obrazovanje i nauku Republike Srbije, projekat br.179033.

Ključne reči: propriocepcija, opažanje daljine

NEURONSKI MODEL INKREMENTALNOG GRUPIRANJA UZDUŽ X-, T- I L-SPOJNICA

Dražen Domijan

Odsjek za psihologiju, Sveučilište u Rijeci, Hrvatska
ddomijan@ffri.hr

Novija istraživanja pokazuju da je inkrementalno grupiranje posebna vrsta perceptivnog grupiranja u kojem pažnja odabire koji će elementi vidne scene (npr. konture) postati dio percipirane cjeline. U prethodnom istraživanju predložen je neuronski model, koji objašnjava inkrementalno grupiranje kao posljedicu lateralnog širenja neuronske aktivacije među neuronima osjetljivima za različite orijentacije linija, zbog čega neuronska aktivnost s lakoćom prelazi preko L-spojnice. Međutim, prethodna verzija modela nije bila u stanju prijeći preko X- i T-spojnica a da se pritom ne prelije neuronska aktivnost i na dio reprezentacije konture koji ne bi trebao

postati dio percipirane grupe. U ovom radu predložena je nova verzija modela u kojoj je ispravljen navedeni nedostatak tako što su dodane ekscitacijsko-inhibicijske interakcije među neuronima osjetljivima za ortogonalne orijentacije linija na istoj lokaciji. Interakcije su definirane na način da preferiraju propagiranje neuronskih signala uzduž kolinearnih segmenata konture ali ne i okomitih. Međutim, na krajevima kontura omogućeno je zaokretanje signala pod pravim kutem kao kod L-spojnice. Računalne simulacije su pokazale da nova verzija neuronske mreže uspješno prelazi preko X-spojnice tako da pojačava aktivnost samo kolinearnih dijelova konture ali ne i okomitih sukladno Geštalt principu dobrog nastavljanja (good continuation). Kod T-spojnice, neuronska aktivnost uspješno razdvaja vrh T-spojnice od potpornog stupića čime omogućuje razlikovanje lika od pozadine odnosno razlikovanje konture objekta koji preklapa i objekta koji je preklopljen. Na taj način, predloženi model pokazuje funkcionalnost sukladnu ljudskoj percepciji. Također, model objašnjava neurofiziološke spoznaje o načinu kako signali pažnje incirani iz viših vidnih centara utječu na aktivnost neurona osjetljivih za različite orijentacije u primarnom vidnom korteksu.

Ključne reči: pažnja, perceptivno grupiranje, konture, neuronska mreža

EBINGHAUSOVA ILUZIJA NIJE ILUZIJA KONTRASTA VELIČINE

Dejan Todorović i Ljubica Jovanović

Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Odeljenje za psihologiju,
Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu
dtodorov@f.bg.ac.rs

Ebbinghausova iluzija je jedna od najpoznatijih klasičnih vizuelnih iluzija opažanja veličine. Iluzorna konfiguracija sastoji se obično od dva kruga-mete jednakog prečnika, pri čemu se meta okružena većim objektima opaža kao manja od mete okružene manjim objektima. Ovaj fenomen još uvek nema opšte prihvaćeno objašnjenje. Jedna teorija, direktno zasnovana na opisu samog fenomena (identične mete izgledaju manje/veće kad su okružene većim/manjim kontekstualnim figurama), glasi da uzrok iluzije leži u kontrastu veličine meta i konteksta. Međutim, izvestan broj ranijih radova ukazao je na ulogu drugih faktora, kao što su

broj i udaljenost kontekstualnih figura od mete. U tri eksperimenta testirali smo da li je prisustvo sličnih kontekstualnih figura koje okružuje mete a kontrastiraju im po veličini relevantan činilac iluzije. U svim eksperimentima korišćene su mete tri veličine, ukrštene da čine devet parova iluzornih konfiguracija. Jedan član svakog para je bio okružen većim kontekstualnim figurama a drugi manjim. Svaki par je bio prikazan u dve simetrične verzije, radi balansiranja prostornog položaja kontekstualnih figura. Sve konfiguracije su prikazivane po pet puta, slučajnim rasporedom. Zadatak subjekata je bio da odluče da li je veća leva ili desna meta. Eksperiment 1 je koristio standardnu konfiguraciju, s tim što su radi bolje kontrole pozicija kontura umesto kružnih korišćeni kvadratni oblici. Repliciran je standardni efekt iluzije ($t(14)=24.89$, $p<0.001$). U eksperimentu 2 korišćena je modifikovana, geometrijski srodna konfiguracija u kojoj je okolinu meta činila jedna jedina homogena figura slična ramu, koja je obuhvatala okolinske kvadrate iz konfiguracije u eksperimentu 1 i sa njima delila polovinu dužina kontura. Iako u ovoj konfiguraciji nije bio prisutan standardni kontrast veličina, dobijen je iluzorni efekt ($t(14) = 45.19$, $p < 0.001$) veoma slične strukture kao u eksperimentu 1. U eksperimentu 3 korišćena je stimulacija u kojoj su mete bile okružene većim brojem manjih/većih okolinskih kvadrata u nešto drugačijoj konfiguraciji od standardne, u kojoj je bilo prisutno preklapanje meta i manjeg broja okolinskih figura. Uprkos prisustvu kontrasta veličina, iluzorni efekt je bio u obrnutom smeru od standardne iluzije ($t(14)= 4.55$, $p<0.001$). Rezultati sugerišu da kontrast veličina nije ni nužan ni dovoljan uslov za pojavu Ebbinghausove iluzije.

Rad je potpomognut sredstvima projekta ON179033 ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja.

Ključne reči: vizuelna percepcija, opažanje veličine, Ebbinghausova iluzija

PSIHOLOGIJA UMETNOSTI

**EFEKAT HEDONIČKOG TONA NA SUBJEKTIVNI DOŽIVLJAJ
SLIKA****Marija Manasijević**

Katedra za poslovnu psihologiju,
Fakultet za pravne i poslovne studije dr Lazar Vrkatić, Novi Sad,
mmanasijevic@useens.net

Osnovni cilj istraživanja bio je ispitivanje efekta specifičnih emocionalnih zasićenja umetničkih slika na doživljaj *regularnosti*, *pobuđenosti*, *atraktivnosti* i *smirenosti* kao dimenzija subjektivnog doživljaja slike. Izabrali smo emocije *zadovoljstvo*, *tuga*, *strah* i *iščekivanje* koje se razlikuju prema valenci (pozitivna/negativna) i pobuđenosti (niska/visoka). Imajući u vidu da tipovi umetničkih dela variraju u svojoj ekspresivnosti emocija, u ovom radu bavimo se analizom emocionalne zasićenosti na portretima i pejzažima.

Učesnici su bili 24 studenta poslovne psihologije na Fakultetu za pravne i poslovne studije dr Lazar Vrkatić, Novi Sad (N1=12, N2=12). U istraživanju je učestvovalo 5 ispitanika muškog i 19 ispitanica ženskog pola, prosečne starosti 23 godine. *Stimulusi*: 32 umetničke slike, 16 portreta i 16 pejzaža, koji sadrže po 4 primera slika zasićenih emocijama zadovoljstvo, tuga, strah i iščekivanje. Svi radovi koji su prikazani su figurativni i obuhvataju period od simbolizma do realizma. Ispitanici su procenjivali slike na 16 skala procene u okviru instrumenta za merenje subjektivnog doživljaja umetničkih slika (SD16).

Latentna struktura skale SD16 proveravana je primenom analize glavnih komponenti uz Promax rotaciju. Izdvojena su 4 faktora, istovetna onima koje su dobili autori skale, a koji objašnjavaju 82% ukupne varijanse. Trofaktorskom analizom varijanse (emocijaxslikaxtip) za ponovljena merenja utvrđeni su efekti pojedinačnih faktora i njihovih interakcija na svim dimenzijama skale subjektivnog doživljaja.

Naši rezultati ukazuju da slike sa dominantnom emocijom *iščekivanja* postižu najviše skorove na dimenzijama Pobuđenost ($F(3,69)=6,33, p<.01$) i Regularnost ($F(3,69)=12,52, p<.01$). Slike zasićene *zadovoljstvom*, međutim, imaju primat kada su u pitanju dimenzije Smirenost ($F(3,69)=55,36, p<.01$) i Atraktivnost ($F(3,69)=46.47, p<0.01$).

Možemo zaključiti da je skala SD16 pogodna za primenu na umetničkim delima koja su različitog afektivnog kvaliteta, ali i različitog tipa, te nudi određene obrasce doživljaja ovako kategorisanih umetničkih dela.

Ključne reči: emocije, slika, subjektivni doživljaj slika

DOŽIVLJAJ LEPOTE UMETNIČKIH SLIKA

Ivan Stojilović

Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju Filozofskog fakulteta u
Beogradu
istojilovic@yahoo.com

Dosadašnja istraživanja su pokazala vezu doživljaja umetničke slike i njenih karakteristika (stila, kompozicije, procene razumevanja, prijatnosti), kao i karakteristika posmatrača (crte konzervativizma, tražnje senzacija, ekstraverzije, neuroticizma, inteligencija, starost). Cilj istraživanja je bio da se utvrdi kako stil slike, procena određenih karakteristika dela (njenog kognitivnog, emotivnog i motivacionog aspekta), kao i karakteristike ličnosti utiču na doživljaj lepote posmatrane umetničke slike. U istraživanju je učestvovalo 84 ispitanika, studenata prve godine psihologije sa Filozofskog fakulteta, Univerziteta u Beogradu. Ispitanici su u dve vremenske tačke procenjivali po 7 figuralnih, polu-apstraktnih i apstraktnih umetničkih dela na skalama Lepo, Kreativno, Prijatno, Interesantno i Razumljivo. Između dve procene ispitanici su onlajn popunili testove ličnosti (Model dezintegracije), tri testa divergentnog mišljenja i zainteresovanosti za umetnost. U analizi je korišćena metoda linearnih mešovutih efekata koja omogućava da se i odsečak i nagib funkcije prilagođavaju, prema svakom pojedinačnom ispitaniku i umetničkoj slici. Konačni model pokazuje da je prosečna lepota figuralnih slika procenjena 4.41 (na skali od 1 do 7), da su i polu-apstraktne ($b=-0.49$, $t(527.6)=7.93$, $p<.001$) i apstraktne ($b=-0.39$, $t(618.8)=5.92$, $p<.001$) procenjene kao manje lepe. Na procenu lepote slika najjači uticaj ima procena njene prijatnosti ($b=0.56$, $t(120.1)=34.61$, $p<.001$), interesantnosti ($b=0.32$, $t(117)=41.01$, $p<.001$), a najmanji uticaj ima procena razumljivosti ($b=0.15$, $t(3270.5)=15.46$, $p<.001$). Osobe koje imaju više skorove na testu divergentnog mišljenja "Cigla" ($b=0.03$, $t(80.5)=3.11$, $p<.01$) i dezintegraciji ($b=0.16$, $t(79.6)=2.69$, $p<.01$) umetničke slike

procenjuju lepšim. Takođe, osobe sa višim skorovima na dezintegraciji procenjuju lepšim polu-apstraktne ($b=0.24=t(2902.1)=2.89$, $p<.01$) i apstraktne slike ($b=0.17$, $t(3317.9)=2.11$, $p<.05$). Od faceta dezintegracije najjači uticaj ima facet perceptivne distorzije. Značajna je i interakcija procene prijatnosti i dezintegracije ($b=-0.11$, $t(81.7)=3.42$, $p<.001$), što ukazuje da osobe sa višim skorom na testu dezintegracije imaju više zaravnjen nagib između procene lepote i prijatnosti slika. Variranje odsečka ($b=0.04$, Wald $Z=4.30$, $p<.001$), nagiba prijatnosti ($b=0.01$, $Z=3.26$, $p<.01$) i interesantnosti ($b=0.003$, $Z=2.08$, $p<.05$) se značajno razlikuje između ispitanika. Rezultati pokazuju da na procenu lepote dela najjače utiču procena prijatnosti, interesantnosti i razumljivosti, kao i crta dezintegracije (tj. perceptivne distorzije) i divergentno mišljenje.

Ključne reči: umetničko delo, ličnost, dezintegracija, doživljaj lepote

DOŽIVLJAJ KREATIVNOSTI UMETNIČKIH SLIKA

Ivan Stojilović

Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju Filozofskog fakulteta u
Beogradu
istojilovic@yahoo.com

U istraživanju je ispitivana tvrdnja da je kreativnost jednako bitna i u stvaranju, ali i u doživljavanju i uživanju u nekom umetničkom delu tj. da će osobe koje su kreativnije imati puniji, kvalitetniji doživljaj neke umetnosti. U istraživanju je učestvovalo 84 ispitanika, studenata prve godine psihologije sa Filozofskog fakulteta, Univerziteta u Beogradu. Ispitanici su u dve vremenske tačke procenjivali po 7 figuralnih, polu-apstraktnih i apstraktnih umetničkih dela na skalama Lepo, Kreativno, Prijatno, Interesantno i Razumljivo. Prilikom druge procene ispitanici su bili podeljeni u dve eksperimentalne grupe: prva (kontrolna) je odmah pristupila proceni prezentovanih slika, dok je druga (eksperimentalna) pre procene slika imala zadatak da za 45min napravi što je moguće kreativniji kolaž. Kreativnost i Umetnički kvalitet kolaža su procenjivala tri iskusna vizuelna umetnika. U analizi je korišćena metoda linearnih mešovutih efekata koja omogućava da se i odsečak i nagib funkcije prilagođavaju, prema svakom pojedinačnom ispitaniku i stimulusu (umetničkoj slici). Konačni model pokazuje da se kao najkreativnije slike procenjuju polu-apstraktne slike 5.14 (na skali od 1 do 7), a da su i figuralne ($b=-0.45$,

$t(3338.5)=9.68$, $p<.001$) i apstraktne ($b=-0.35$, $t(3315.3)=7.22$, $p<.001$) procenjene kao manje kreativne. Na procenu kreativnosti slika najjači uticaj ima procena njene interesantnosti ($b=0.66$, $t(415.4)=27.24$, $p<.001$), pa prijatnosti ($b=0.09$, $t(129.4)=4.77$, $p<.001$) i razumevanja ($b=-0.06$, $t(138.6)=3.17$, $p<.01$). Interakcija vremenske sesije i eksperimentalne grupe je takođe značajna ($F(82.2, 2)=5.64$, $p<.01$) – nakon intervencije dolazi do značajne razlike u proceni kreativnosti kod dve eksperimentalne grupe. Grupa koja je pre procene slika pravila kolaže, slike procenjuje značajno kreativnijim no kontrolna grupa u drugoj sesiji ($b=0.26$, $t(121.7)=2.91$, $p<.01$). Variranje subjekata u odsečcima ($b=0.09$, Wald $Z=4.07$, $p<.001$), nagibima razumevanja ($b=0.014$, $Z=3.92$, $p<.001$), interesantnosti ($b=0.007$, $Z=2.44$, $p<.05$) i prijatnosti ($b=0.007$, $Z=2.24$, $p<.05$) je značajno. Rezultati pokazuju da prethodno bavljenje nekom kreativnom aktivnošću (pravljenjem kolaža) utiče na povećanje procene kreativnosti umetničkih slika koje su procenjivane nakon ove aktivnosti.

Ključne reči: umetničko delo, ličnost, doživljaj kreativnosti

UTICAJ RAZLIČITIH PSIHOLOŠKIH VARIJABLI NA PREFERENCIJU FOTOGRAFIJA BEBA I ŽIVOTINJA

Marija Trkulja i Jelena Vukelić

Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu
marija.trkulja01@gmail.com

Prethodna istraživanja su pokazala da postoji preferencija lica sa izraženim stepenom infantilnih karakteristika. Smatra se da ove karakteristike aktiviraju kod posmatrača urođenu “reakciju na slatko” (*cutness response*), koja podrazumeva povećanu pažnju, brigu i pozitivan afektivni odgovor prema ”slatkom” objektu. Međutim, u prethodnim studijama nije proveravano da li postoji razlika u preferenciji pojedinih kategorija “slatkih” objekata kao ni koje varijable mogu uticati na tu razliku. Cilj ovog istraživanja bio je da ispita uticaj polnih i uzrasnih razlika (“19-26”, “26-36” i “36-56” godina), statusa emotivne veze (“u vezi” i “nije u vezi”) i posedovanja kućnog ljubimca (“ima” i “nema”) kao i tendencije ka afektivnim stilovima (tj. visine skora na dimenzijama anksioznosti i izbegavanja merenih upitnikom SM-ECR-R) na preferenciju dve kategorije “slatkih” objekata koji su i objekti afektivne vezanosti – lica ljudskog i životinjskog mladunčeta. Na osnovu rezultata

preliminarnog istraživanja odabrano je po 18 fotografija lica beba i mladunčadi životinja koje su uparene na osnovu procena lepote, slatkoće i emocionalne ekspresije lica. Ispitanici (N=98) su u glavnoj fazi istraživanja dali podatke o polu, uzrastu, statusu emotivne veze i posedovanju kućnog ljubimca, a zatim su procenjivali koji objekat iz ponuđenog para fotografija (beba ili mladunče životinje) im se više sviđa. Na kraju, ispitanici su popunjavali upitnik o afektivnoj vezanosti SM-ECR-R. Sprovedeno je pet univarijantnih analiza varijanse na podacima sa navedenim varijablama kao faktorima u posebnim nacrtima. Rezultati prve analize varijanse pokazali su da osobe koje nemaju kućnog ljubimca preferiraju slike beba, $F(1,96)=4.886$, $p=.029$, $\eta^2=.048$. Drugom analizom varijanse utvrđeno je da stariji uzrasti više preferiraju slike beba u odnosu slike životinja nego mlađi uzrasti, $F(2,94)=4.886$, $p=.029$, $\eta^2=.081$. Rezultati treće analize varijanse su pokazali da ne postoji statistički značajna razlika u pripadnosti određenom afektivnom stilu i preferenciji fotografija beba ili životinja. Na kraju, utvrđeno je da ni pol kao ni status emotivne veze ne utiču na preferenciju fotografija beba ili životinja. Zaključili smo da varijable “posedovanje kućnog ljubimca” i “uzrast” mogu da utiču na razliku u preferenciji određenih kategorija „slatkih” objekata kao što su bebe i mladunčad životinja, dok varijable “afektivni stil”, „pol” i „status emotivne veze” ne utiču na ovu vrstu preferencije.

Ključne reči: estetska preferencija, „slatko”, bebe, životinje

DIMENZIJA POVEZANOSTI U GRUPNOM KREATIVNOM PROCESU

Irena Ristić¹ i Bojana Škorc²

¹Fakultet dramskih umetnosti, Univerzitet umetnosti u Beogradu, ²Fakultet likovnih umetnosti, Univerzitet umetnosti u Beogradu
ir.ristic@gmail.com

Do sada je utvrđeno da je razvoj grupne kreativnosti uslovljen ne samo visokim stepenom novine i simetričnim učešćem članova grupe na ovoj dimenziji, već i balansiranim odnosom novine i povezanosti koji omogućuje integraciju originalnih rešenja u formi koja nastaje. U fokusu ovog istraživanja je kvalitet povezanosti u grupnom kreativnom procesu. Ispituje se da li i na koji način različite vrste povezanosti uslovljavaju variranje u stepenu kreativnosti grupnog produkta. Uz osvrt na ranije

uvide istraživača grupne kreativnosti, uzete su u obzir tri vrste povezanosti koje se tokom procesa mogu javiti, zasnovane na (1) kognitivnoj stimulaciji; (2) nadovezivanju, i (3) kognitivnom šumu. U građenju zajedničkih priča učestvovalo je 75 studenata likovnih i dramskih umetnosti koji su bili raspoređeni u 25 trijada. Priče su napravljene po namenski osmišljenoj proceduri („lanac” priče), a potom su podvrgnute proceni, uz praćenje standarda merenja u okviru konsenzualne tehnike procene (CAT). Uzorak procenjivača bio je sačinjen od 8 nezavisnih eksperata: umetnika i teoretičara umetnosti sa iskustvom u analizi teksta. Priče su najpre procenjene na petostepenim skalama kreativnosti, a potom su klasifikovane u jednu od tri kategorije na osnovu procena kvaliteta povezanosti koja u pričama dominira [Cronbach $\alpha = 0,71$]. Analizom varijanse potvrđena je statistička značajnost glavnog efekta faktora povezanost [$F(2,22)=13,85$ $p<.01$]. Priče u kojima se prepoznaje kognitivna stimulacija procenjene su kao kreativnije i u odnosu na priče koje se zasnivaju na prostom nadovezivanju, kao i u odnosu na one u kojima dominira kognitivni šum. Dopunski testovi nisu otkrili razlike između priča zasnovanih na nadovezivanju i priča u kojima dominira kognitivni šum. Rezultati potvrđuju uvide istraživača kognitivnog pristupa koji ističu da se grupna kreativnost može razviti samo ako je kognitivna stimulacija jača od šuma, tako da ideje drugih vode ka pretresu dugotrajne memorije i aktiviranju prethodno stečenih znanja koja se potom koriste za generisanje novih ideja. Takođe rezultati ukazuju na nužnost daljeg ispitivanja i specifikovanja određene vrste povezanosti koja može biti osnova kreativne saradnje i uslov za razvoj grupne kreacije.

Ključne reči: grupna kreativnost, povezanost, zajednička priča, kognitivna stimulacija, studenti umetnosti

KONSTRUKCIJA I VALIDACIJA UPITNIKA ZA PRIJEMČIVOST ZA KNJIŽEVNA UMETNIČKA DELA

Milan Oljača i Filip Nenadić

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Novi Sad
milanoljaca@gmail.com

Najčešći način ispitivanja razlika među čitaocima podrazumeva njihovu podelu na eksperte i neeksperte, ali se poslednjih godina razvija i dimenzionalni pristup. Cilj istraživanja bila je konstrukcija i

validacija upitničke operacionalizacije prijemčivosti za književna umetnička dela. Početni skup stavki (57) formiran je nakon tematske analize kvalitativnih odgovora 29 ispitanika, mahom studenata, čiji je zadatak bio da napišu šta osećaju i doživljavaju tokom čitanja i po čitanju umetničke knjige, u kakvim knjigama uživaju i koje najčešće čitaju i zbog čega, ali i da, ako ne čitaju, navedu glavne razloge za to.

Uzorak su činila 283 ispitanika (78.1% ženskog pola) starosti od 18 do 65 godina ($AS=23.8$). Većina ispitanika bili su ili studenti ili osobe sa završenim fakultetom (91.2%). Pomoću „minres“ faktorske analize, uz isključenje 8 stavki zbog niskih zasićenja, izdvojena su tri faktora (Temeljno čitanje, $\alpha=.91$; Nezainteresovanost, $\alpha=.88$; i Prepuštanje tekstu, $\alpha=.92$;). Korelacije faktora kretale su se između $-.57$ i $.63$. Ispitanici koji se bave književnošću razlikuju se od ostalih jedinou skorovima na prvom faktoru. Konvergentna i divergentna validnost upitnikaproverena je korelacijama sa IPIPskalama Sklonost estetski (HEXACO), Interesovanje za umetnost (NEO-PI-R) i Apsorpcija (MPQ), kao i sa pet ORAIS skala (Vežbanje, Baštovanstvo, Ljubimci, Čitanje/Pisanje i Čitanje). Temeljno čitanje i Prepuštanje tekstu koreliraju pozitivno sa skalama Sklonost estetski, Interesovanje za umetnost i Apsorpcija, dok Nezainteresovanost korelira negativno. Takođe, Temeljno čitanje i Prepuštanje tekstu koreliraju pozitivno sa ORAIS skalama Čitanje/Pisanje i Čitanje, a Nezainteresovanost negativno sa skalom Čitanje.

Tri odvojene multiple regresije sa skorovima na dimenzijama upitnika Velikih Pet +2 kao prediktorima pokazale su da više vrednosti na Temeljnem čitanju korespondiraju višim vrednostima na dimenzijama Otvorenost i Negativna valenca; više vrednosti na dimenziji Nezainteresovanost predviđaju viši Neuroticizam i Pozitivna valenca, a niža Otvorenost; regresioni model za Prepuštanje tekstu je marginalno značajan i jedini značajan prediktor je Otvorenost, u pozitivnom smeru.

Rezultati ukazuju na zadovoljavajuće metrijske karakteristike upitnika UPK. Uz to, rezultati konvergentne validacije saglasni su sa rezultatima ranijih istraživanjima. Takođe, upitnik se pokazao uspešnim u razlikovanju onih koji se bave književnošću od onih koji to ne čine.

Ključne reči: UPK, čitanje, književnost, prijemčivost

EFEKAT KULTURE NA SUBJEKTIVNI DOŽIVLJAJ ARHITEKTONSKIH OBJEKATA

Slobodan Marković¹, Vladimir Stevanović² i Sanja Simonović³

¹Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet u Beogradu, ²Fakultet za medije i komunikacije, Beograd, ³Institut za arhitekturu i urbanizam Srbije, Beograd
smarkovi@f.bg.ac.rs

Cilj ovog istraživanja bio je da ispita efekat dve kulture, srpske i japanske, na subjektivni doživljaj arhitektonskih objekata. Subjektivni doživljaj definisan je kao skup elementarnih afektivnih impresija (npr. prijatnost, zanimljivost, lepota i sl.) i implicitnih značenja (npr. dinamika, čvrstina, složenost i sl.). U prvom preliminarnom istraživanju izdvojeno je 12 parova prideva sa suprotnim značenjima (npr. ružno-lepo) od kojih su sačinjene bipolarne skale procene. U drugom preliminarnom istraživanju izdvojeni su stimulusi, tj. setovi od 12 japanskih i 12 srpskih arhitektonskih objekata (eksterijera i enterijera). Setovi su sastavljeni tako što je prvo definisan skup japanskih objekata, a onda su u Srbiji fotografisane scene koje su im bile fizički slične. Svi stimulusi su formalno bili minimalistički (ornamenti su bili redukovani, površine su bile ravne, ahromatske, betonske ili drvene, prostori su bili pretežno prazni i sl.). U glavnom eksperimentu 21 srpski ispitanik (Beograd) i 20 japanskih ispitanika (Kjoto) procenjivalo je 24 stimulusa na 12 skala. Faktorska analiza procena izdvojila je tri faktora: Lepota (lepo, prijatno), Čvrstoća (čvrsto, trajno) i Složenost (složeno, puno). Analiza varijanse pokazuje da oba uzorka ispitanika procenjuju japanske objekte kao lepše i čvršće od srpskih objekata. Interakcije i post hoc testovi ukazuju na izvesnu kulturnu pristrasnost ispitanika: japanski ispitanici procenjuju japanske objekte kao lepše nego srpski ispitanici, a srpski ispitanici procenju srpske objekte kao čvršće nego japanski ispitanici. Takođe, srpski ispitanici procenjuju japanske objekte kao složenije od srpskih objekata, dok su za japanske ispitanike obe kategorije objekata podjednako složene. Rezultati ovog istraživanja pokazuju da su oba faktora, karakteristike objekata i kultura, značajni činioci subjektivnog doživljaja. Pri tome, sami objekti određuju globalnu raspodelu utisaka (npr. japanski objekti su lepši od srpskih u obe kulture), dok kultura deluje kao „lokalni“ faktor pristrasnosti (npr. japanski ispitanici daju više ocene lepote japanskim objektima).

Ovo istraživanje je pomognuto sredstvima Ministarstva prosvete i nauke Republike Srbije, br. 179033.

Ključne reči: subjektivni doživljaj, arhitektura, kultura, Srbija, Japan

STRUKTURNI I DINAMIČKI FAKTORI PROCENE PRIVLAČNOSTI ŽENSKOG TELA

Tara Bulut i Slobodan Marković

Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet u
Beogradu
tara.deimos@gmail.com

Cilj ovog istraživanja bio je da ispita efekte strukturalnih i dinamičkih faktora na procenu privlačnosti ženske figure. Strukturne informacije o femininosti građe ženskog tela definisane preko tri ključne fizičke karakteristike: količnik struk-kukovi (KSK), veličina grudi i veličina zadnjice. Što je niži KSK, a veće grudi i zadnjica, to je nivo femininosti viši. Dinamičke informacije definisane su preko implicitne dinamike, kao što je poza, ili eksplicitne dinamike, kao što je hod. Stimulusi (ženske figure) napravljeni su u programu za 3D animaciju. U dve seanse, 25 muških ispitanika procenjivalo je privlačnost figura pet nivoa femininosti u lepoj, neutralnoj i ružnoj pozi (seansa 1) i lepom, neutralnom i ružnom hodu (seansa 2). Pet ženskih figura, kao i vrste poza i hoda specifikovane su u preliminarnim eksperimentima. Efekat nivoa femininosti je bio značajan: post hoc testovi pokazali su da su treći (srednji) i četvrti nivo femininosti procenjeni kao najprivlačniji, peti (najviši) i drugi nivo manje privlačni, a prvi (najniži) nivo femininosti procenjen je kao najmanje privlačan. Dobijen i efekat vrste poze/hoda: post hoc testovi pokazali su da privlačnost raste u očekivanom smeru, tj. ružna-neutralna-lepa poza/hod. Međutim, interakcije i post-hoc testovi pokazali su da su efekti poze/hoda najveći kod naprivlačnijih figura (srednji i viši nivoi femininosti), i da opadaju u oba smera – ka ekstermnim, tj. najvišim i najnižim nivoima femininosti. U slučaju figure sa najnižim nivoom femininosti, poza/hoda nisu imali značajan efekat na procenu privlačnosti. Ovi rezultati pokazuju da su lepe i ružne poze/hod efektivni kod privlačnih (tj. umereno femininih) figura, ali ne i kod neprivlačnih (tj. ekstremno niskih i visokih nivoa femininosti). Drugim rečima, da bi dinamički faktori mogli da

modifikuju procenu privlačnosti, nužno je da postoji optimalni nivo femininosti figure.

Ovo istraživanje je pomognuto sredstvima Ministarstva prosvete i nauke Republike Srbije, br. 179033.

Ključne reči: privlačnost, žensko telo, femininost, poza, hod

PRIJEMČIVOST ZA KNJIŽEVNA UMETNIČKA DELA: DIMENZIJA ILI TIPOLOGIJA

Filip Nenadić, Milan Oljača i Petar Čolović
Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Novi Sad
fnenadic@gmail.com

Individualne razlike između čitalaca tek odnedavno dobijaju pažnju teoretičara književnosti. Najčešći način ispitivanja razlika među čitaocima podrazumeva njihovu podelu na eksperte i neeksperte. Međutim, poslednjih godina razvijaju se i upitničke operacionalizacije, poput upitnika LRQ (Literary Response Questionnaire) i Upitnika za merenje prijemčivosti za književna dela (UPK). Među istraživačima ne postoji saglasnost u pogledu konceptualizacije prijemčivosti za književna dela, te je cilj ovog istraživanja ispitivanje kategorijalnosti odnosno dimenzionalnosti ovog fenomena.

Uzorak su činila 283 ispitanika oba pola (78.1% ženskog) starosti od 18 do 65 godina ($AS=23.8$). Većina ispitanika bili su ili studenti ili osobe sa završenim fakultetom (91.2%). Za procenu fenomena prijemčivosti za književna dela korišćen je upitnik UPK. Upitnik ima 49 stavki i obuhvata tri dimenzije: Temeljno čitanje ($\alpha=.91$), Nezainteresovanost ($\alpha=.88$) i Prepuštanje tekstu ($\alpha=.92$). Ispitana su dva modela kategorijalnosti ovog fenomena: taksometrijski pristup i analiza latentnih klasa. Taksometrijski pristup podrazumeva da svaki konstrukt iz ovog prostora može biti ili dimenzionalan ili kategorijalan (sa dve kategorije), dok je analiza latentnih klasa bliža klasičnim shvatanjima psiholoških tipova i pretpostavlja postojanje distinktnih grupa ispitanika u multivarijantnom prostoru.

Taksometrijske procedure MAMBAC, MAXEIG i L-Mode koje su nezavisno sprovedene za tri seta stavki koje primarno zasićuju različite faktore UPK ukazivale su na dimenzionalnost sva tri konstrukta. Analizom latentnih profila u prostoru faktorskih skorova na dimenzijama UPK, najboljim se pokazalo rešenje sa tri klase dijagonalnog oblika. Pripadnici

prve latentne klase, imenovane kao Nezainteresovani (N=117) postižu visoke skorove na dimenziji Nezainteresovanost, a prosečne skorove na druge dve dimenzije. Pripadnici druge latentne klase, Neposvećeni (N=127), postižu blago snižene skorove na dimenzijama Temeljno čitanje i Prepuštanje tekstu, a izrazito snižene na dimenziji Nezainteresovanost. Najmanje je pripadnika treće latentne klase, imenovane kao Predani čitaoci (N=39) koji postižu niske skorove na dimenziji Nezainteresovanost, a visoke skorove na dimenzijama Temeljno čitanje i Prepuštanje tekstu.

Rezultati ne pružaju podršku tradicionalnoj podeli čitalaca na eksperte i neeksperte. Ipak, oni sugerišu da se u prostoru dimenzija UPK mogu formirati distinktivne grupe čitalaca.

Ključne reči: UPK, književnost, čitanje, taksometrija, analiza latentnih klasa

PROCENA LIKOVNOG DELA U ODNOSU NA PREDMET DELA I NJEGOVU PROSTORNU ORIJENTACIJU

Biljana Pejić¹ i Bojana Škorc²

¹Udruženje za empirijska istraživanja umetnosti, Beograd

²Fakultet likovnih umetnosti, Univerzitet umetnosti, Beograd

bilja309@ptt.rs

Rad se bavi procenama likovnih dela u odnosu na njihovu kompoziciju kada je ona originalna i kada je invertovana. Koja verzija se češće bira kao original? Da li sadržaj (pol i orijentacija portretisane osobe) utiču na izbor? Istraživanja pokazuju da leva i desna strana slike nisu iste težine i da se slike ne mogu invertovati bez posledice po estetsku vrednost, značenje i kompozicionu ravnotežu. Prilikom invertovanja, izgled nekih slika se menja neznatno, dok drugih značajno – deluju manje uravnoteženo i lošije komponovane. Metod Subjekti: 26 studenata I godine psihologije i 24 studenta III godine FLU. Stimulusi: 36 reprodukcija portreta u boji, poznatih umetnika (18 originala i 18 invertovanih). Portreti su predstavljali odrasle osobe. Razlikovali su se po polu (ženski i muški) i orijentaciji u prostoru (desno, levo, anfas). Slike su izlagane u paru (originalna i invertovana verzija). Zadatak ispitanika je bio da odrede koja verzija je original. Izloženo je ukupno 18 parova slika. Analiza razlika u frekvencijama izbora između dve verzije portreta pokazuje da se uzorci razlikuju samo kod izbora 1 od 18 posmatranih parova (S5: Hi

kvadrat=5,06, $p < .05$). Kod studenata psihologije su dobijene značajne razlike kod 6 parova (S1: Hi kvadrat=3,85, $p < .05$ -u korist originala muškog desno orijentisanog portreta, S5: Hi kvadrat=3,85, $p < .05$ -u korist invertovanog muškog anfasa, S8: Hi kvadrat=3,85, $p < .05$ i S14: Hi kvadrat=5,54, $p < .05$ -oba u korist originala ženskog anfasa, S9: Hi kvadrat=5,54, $p < .05$ -u korist invertovanog muškog levo orijentisanog portreta, S10: Hi kvadrat=3,85, $p < .05$ -u korist originala ženskog desno orijentisanog portreta). Kod studenata FLU su dobijene značajne razlike kod 5 parova (S7: Hi kvadrat=4,17, $p < .05$ i S13: Hi kvadrat=4,17, $p < .05$ -oba u korist invertovanog muškog levo orijentisanog portreta, S8: Hi kvadrat=6,00, $p < .05$ -u korist originala ženskog anfasa, S10: Hi kvadrat=4,17, $p < .05$ -u korist originala ženskog desno orijentisanog portreta, S17: Hi kvadrat=4,17, $p < .05$ -u korist originala muškog anfasa). Procena umetničkog dela je nezavisna od ispitanikovih interesovanja i motivacije za njega, ali i od sadržaja dela. Analiza slika, koje se znatno češće biraju u jednoj od verzija, pokazuje da se ne može izdvojiti nijedna dominantna odlika portreta (pol i orijentacija portretisane osobe), po kojoj se oni razlikuju od onih kod kojih se razlike nisu pokazale značajnim. To ukazuje da je lični utisak kompleksniji i relativno nezavisan od predznanja i motivacije ispitanika za umetnost i sadržaja dela. Orijetacija na likovnu umetnost i prethodno znanje i iskustvo, kao i neke formalne odlike slika (pol i orijentacija u prostoru) nisu dovoljni za prepoznavanje originala. Moguće je da su se procenjivači više orijentisali na semantiku dela, nego na formalne odlike. Objašnjenje nalaza više odgovara idejama semiotičkih teorija umetnosti.

Ključne reči: invertovana slika, umetničko iskustvo, portret, pol, orijentacija u prostoru

ODNOS IZMEĐU PROCENA LEPOTE I ORIGINALNOSTI LIKOVNOG DELA

Bojana Škorc¹ i Biljana Pejić²

¹Fakultet likovnih umetnosti, Univerzitet umetnosti, Beograd, ²Udruženje
za empirijska istraživanja umetnosti, Beograd
bskorc@yahoo.com

U radu se ispituje razlika između estetske dopadljivosti i procene originala poznatih likovnih dela. Namera je da se utvrdi da li postoji

razlika u doživljaju slike u originalnoj i invertovanoj verziji po kriterijumu dopadljivosti i prepoznavanja originala. Polazi se od ideje da se poznata likovna dela ne mogu invertovati bez posledice po estetsku vrednost, značenje i kompozicionu ravnotežu, kao i da iskustvo i motivacija za umetnost utiču da se lakše prepoznaju i više estetski vrednuju originali. Metod Subjekti: 22 studenta I godine i 24 studenta III godine FLU. Stimulusi: 36 reprodukcija portreta u boji, poznatih likovnih umetnika (18 originala i 18 invertovanih). Portreti su predstavljali odrasle osobe. Razlikovali su se po polu (ženski i muški) i orijentaciji u prostoru (desno, levo, anfas). Portreti su izlagani u paru (originalna i invertovana verzija balansiranim redosledom). Ispitanici su prvo određivali koja verzija im se više dopada, a zatim su odgovarali koja verzija je original. Izloženo je ukupno 18 parova slika. Rezultati Razlike između uzoraka po kriterijumu dopadljivosti su dobijene kod 2 od 18 posmatranih dela (S14: H_i kvadrat=4,86, $p < .05$ -I godini se dopada invertovani ženski anfas, III godini original i S15: H_i kvadrat=5,60, $p < .05$ -I godini se dopada invertovani muški desno orijentisani portret, III godini original). Razlike između uzoraka po kriterijumu izbora originala su dobijene kod 2 od 18 posmatranih (S7: H_i kvadrat=5,50, $p < .05$ -I godina bira original, III godina invertovani muški levo orijentisani portret i S8: H_i kvadrat=4,21, $p < .05$ -I godina bira invertovani ženski anfas, III godina original). Razlika u frekvencijama izbora između dve verzije portreta po kriterijumu dopadljivosti i originala pokazuju da I godina FLU pravi razlike između 1 od 18 posmatranih parova (S6: H_i kvadrat=5,45, $p < .05$ - u korist invertovanog ženskog desno orijentisanog portreta). III godina FLU pravi razlike između 3 od 18 posmatranih dela (S3: H_i kvadrat=8,87, $p < .01$ -u korist invertovanog muškog desno orijentisanog portreta), S16: H_i kvadrat=5,53, $p < .05$ -u korist originala ženskog levo orijentisanog portreta i S18: H_i kvadrat=7,20, $p < .05$ -u korist invertovanog ženskog desno orijentisanog portreta). Zaključak: Nije potvrđena pretpostavka da će motivaciona orijentacija prema umetnosti i usvojena znanja iz istorije umetnosti uticati na tačno prepoznavanje originala u odnosu na njihove obrnute kopije. Umetničko iskustvo i motivacija, kao ni formalne odlike umetničkog dela (pol i orijentacija u prostoru) ne utiču na procenu. Rezultati ukazuju na to da iako invertovana, ravnoteža i kompozicija portreta nisu doživljeni kao poremećeni. Takođe, rezultati ukazuju da umetničko predznanje i iskustvo nisu dovoljni da se prepozna original. Estetski sud je kompleksniji od procene formalne strukture dela umetničkog dela i nezavisan od formalnih odlika koje su posmatrane, što

nije u skladu sa geštalt idejom o optimalnoj formi umetničkog dela. Rezultati više odgovaraju semiotičkim teorijama umetnosti koje doživljaj umetničkog dela povezuju sa njegovom semantikom.

Ključne reči: invertovana slika, umetničko iskustvo, portret, pol, orijentacija u prostoru

ULOGA LICA, GESTOVA I SADRŽAJA SLIKA U OPAŽANJU BAZIČNIH EMOCIJA

Stefan Đorić i Nebojša Milićević

Univerzitet u Nišu, Filozofski fakultet, Laboratorija za eksperimentalnu
psihologiju
sdjoric87@gmail.com

Veliki broj istraživanja u socijalnoj psihologiji bavi se proučavanjem facijalne ekspresije emocija i sposobnošću njihovog prepoznavanja. Ekman i Friesen su ukazali da se emotivno stanje može prikazati specifičnom konfiguracijom mišića lica, odnosno određenom facijalnom ekspresijom i gestovima. Seifert (1993) otkriva da naivni procenjivači uspešno prepoznaju bazične emocije na naslikanim licima bez posebnih instrukcija. U našem istraživanju smo pošli od Darwinovog verovanja da su primarne emocije izražene na licu univerzalne, tj. da sva ljudska bića kodiraju ili izražavaju ove emocije na isti način i da ih takođe mogu tačno dekodirati. Pošto je likovna umetnost takođe komunikacijski proces između umetnika i posmatrača, cilj nam je bio ispitati opažanje bazičnih emocija na slikama različitih autora. Metod: 40 studenata psihologije prve godine Filozofskog fakulteta u Nišu, bez prethodnog umetničkog obrazovanja učestvovalo je u istraživanju. Uz pomoć eksperta (istoričara umetnosti) iz šireg spektra manje poznatih reprodukcija odabrano je 18 na kojima dominira jedna od šest bazičnih emocija (sreća, tuga, bes, strah, iznenađenje i gađenje). U pilot istraživanju 12 nezavisnih procenjivača, koji nisu učestvovali u daljem istraživanju su imenovali dominantnu emociju na svakoj slici. Na osnovu toga odabran je set od 6 stimulusa od kojih svaka označava jednu od bazičnih emocija. Od svake reprodukcije načinjena su još po dva slajda. Na jednom je izdvojeno samo lice dominantne figure a na drugom cela figura osobe koja izražava određenu emociju. Tako je dobijeno ukupno 18 stimulusa, tj. za svaku emociju po tri (cela kompozicija, lice i figura). Stimulusi su svakom ispitaniku

prikazivani slučajnim redosledom pomoću LCD projektora bez vremenskog ograničenja. Ispitanici su imali zadatak da označe dominantnu emociju na svakom vizuelnom stimulusu i odrede njen intenzitet na skali od 1 do 7. Rezultati pokazuju da se najlakše i najintenzivnije prepoznaju radost, bes tuga a nešto slabije gađenje i iznenađenje i to kada je u pitanju cela kompozicija. Jednofaktorskom analizom varijanse istražen je uticaj elementa slike (lice, figura, cela slika) na intenzitet procene emocije karakteristike za tu sliku. Postoje razlike u opažanju intenziteta emocija cele kompozicije, lica i figure kod sledećih emocija: bes: $F=101.73$, $p<.001$; strah: $F=123.72$, $p<.001$; iznenađenje: $F=54.79$, $p<.01$; i gađenje $F=63.25$, $p<.01$; dok kod sreće i tuge ne postoji razlika. Naknadna poređenja Tukeyevog HSD testa pružaju dodatne informacije da se kod većine stimulusa razlikuju procene cele slike u celini sa jedne strane od procena lica i figure. Može se zaključiti da se na slikama na osnovu izraza lica i gestova tačnije i intenzivnije opažaju emocije nego na osnovu cele kompozicije.

Ključne reči: prepoznavanje emocija, facijalna ekspresija, gestovi, slike

SUBJEKTIVNI DOŽIVLJAJ EMOCIJA NA SLIKAMA

Nebojša Milićević i Stefan Đorić

Univerzitet u Nišu, Filozofski fakultet, Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju
nebojsa.milicevic@filfak.ni.ac.rs

Cilj nam je bio ispitati subjektivni doživljaj slika različitih autora na kojima dominira jedna od bazičnih emocija (sreća, tuga, bes, strah, iznenađenje i gađenje). Četrdeset studenata psihologije prve godine Filozofskog fakulteta u Nišu, uzrasta 19–22 godine, bez prethodnog umetničkog obrazovanja procenjivalo je šest reprodukcija bez vremenskog ograničenja na sledećim sedmostepenim skalama tipa semantičkog diferencijala: skali estetskog doživljaja (Marković, 2010), Martindejlovim skalama arousal potencijala (AP) i primordijalnog sadržaja (PS) (Martindale, 2000), kao i na skalama dopadanja (ND) i umetničkog vrednovanja (UV) (Milićević 2005). Ispitanici su takođe imali zadatak da označe dominantnu emociju na svakom vizuelnom stimulusu i odrede njen intenzitet na skali od 1 do 7. Dobijeni su estetski profili za svaku od slika

reprezentativnih za jednu od bazičnih emocija. Pored analize estetskih profila po stimulusima istražena je veza između intenziteta procene dominantne emocije i pojedinih skala. Skala estetskog doživljaja pokazuje pozitivnu korelaciju sa intenzitetom procene dominantne emocije sreće $r=0.60$, $p<.001$, kao i tuge $r=0,43$, $p<.01$, kao i negativne korelacije sa procenama dominantnog besa $r=-0,29$, $p<.05$ i gađenja $r=-0,26$, $p<.05$. Pozitivne korelacije sa AP postoje kod sreće $r=0.52$, $p<.01$, besa $r=0,40$, $p<.01$, i iznenađenja besa $r=0,27$, $p<.05$ a negativne kod tuge $r=0,44$, $p<.01$. Primordijalni sadržaj korelira samo sa gađenjem $r=0,21$, $p<.05$. Skale dopadanja i umetničkog vrednovanja statistički su značajno povezane sa procenama sreće $r=0.71$, $p<.001$, tuge $r=0.62$, $p<.001$ i besa $r=0.41$, $p<.01$. Ispitanici preferiraju pre svega slike na kojima dominiraju pozitivne emocije i njima pridaju veću umetničku vrednost. O tome govori i korelacija skale estetskog doživljaja sa skalama dopadanja i umetničkog vrednovanja.

Ključne reči: estetski doživljaj, emocije, slike, arousal potencijal, primordijalni sadržaj

ESTETSKI DOŽIVLJAJ KOREOGRAFIJA SAVREMENE IGRE

Maja S. Vukadinović

Visoka poslovna škola strukovnih studija, Novi Sad
vukadinovicmaja.vps@gmail.com

Istraživanja je imalo za cilj da ispitarazlike u estetskom doživljaju publike u odnosu na različite tipove koreografija savremene igre i u odnosu na različite izvođače tih koreografija.

Učesnici: Ukupno 73 studenta različitih fakulteta Univerziteta u Novom Sadu, prosečnog uzrasta od 20 godina.

Stimulusi: Snimak tri po karakteru i dinamici različite plesne koreografije savremene igre, koje je osmislila koreografkinja i šef odseka za savremenu igru Aleksandra Ketig. Tri plesačice, učenice II razreda srednje Baletske škole u Novom Sadu, sa odseka za savremenu igru, izvele su svaka sve tri koreografije u svečanoj sali Baletske škole u Novom Sadu, uz klavirsku pratnju korepetitorke Mine Cvejić. Stimulus se sastojao od 9 snimaka koreografija.

Instrument: Korišćen je instrument za ispitivanje estetskog doživljaja plesa, dobijen u prethodnom istraživanju koji obuhvata dinezije:

Dinamizam (izražajno, moćno, snažno, uzbuđljivo), *Fascinacija* (neprolazno, neizrecivo, jedinstveno, izuzetno), *Afektivna Evaluacija* (prefinjeno, elegantno, zavodljivo, osećajno).

Postupak: Devet snimaka koreografija učesnicima je prezentovano preko LCD projektora. Učesnici su posmatrali koreografije u grupi, i nakon svake pogledane koreografije vršili su procene. Zadatak učesnika sastojao se u tome da doživljaj koreografije koju su pogledali, procene na sedmostedmostepenim skalama koje sadrže deskriptore estetskog doživljaja plesa. Učesnici su procenjivali svaku od 9 koreografija neposredno nakon gledanja na svih dvanaest skala. Vreme predviđeno za procene nije bilo ograničeno.

Nacrt: Istraživanje je zasnovano na dvofaktorskom multivarijantnom nacrtu. Nezavisna varijabla bila je Koreografija i imala je tri nivoa. Druga nezavisna varijabla bila je Izvođač i imala je tri nivoa. Zavisne varijable činile su procene na dimenzijama estetskog doživljaja plesa: *dinamizam, fascinacija, evaluacija*.

Rezultati analize varijanse pokazuju da su efekat Izvođača ($F(6,67)=19.575a$, $p<.01$) efekat Koreografije ($F(6,67)=18.988$, $p<.01$) kao i interakcija Izvođač x Koreografija ($F(12,61)=6.162$, $p<.01$) statistički značajni kod svih ispitivanih dimenzije estetskog doživljaja.

Zaključili smo da karakteristike izvođača utiču na estetski doživljaj koreografija, kao i to da specifičnosti karaktera pojedine koreografije, u smislu njene dinamičnosti i brzine utiču na posmatrača i oblikuju značajno više procene po svim ispitivanim dimenzijama estetskog doživlja koreografija savremene igre.

Ključne reči: estetski doživljaj, koreografije, savremena igra

ULOGA POLA I OBRAZOVNOG USMERENJA PUBLIKE U PROCENI ESTETSKOG DOŽIVLJAJA KOREOGRAFIJA SAVREMENE IGRE

Maja S. Vukadinović

Visoka poslovna škola strukovnih studija, Novi Sad
vukadinovicmaja.vps@gmail.com

Cilj istraživanja je bio da ispita da li pol i obrazovno usmerenje ispitanika utiču na procene estetskog doživljaja koreografija savremene igre. S obzirom na to da rezultati ranijih istraživanja ne pokazuju

saglasnost kada je reč o uticaju pola učesnika na estetsku procenu umetničkog dela, u smislu da jedna grupa rezultat sugerise da razlike ne postoje, a druga da žene imaju veću estetsku osetljivost, ovo istraživanje je imalo za cilja da ispita da li pol učesnika utiče na procene estetskog doživljaja posebne vrste plesa – savremene igre. Takođe, u ranijim istraživanjima se pokazalo da se estetski doživljaj umetnički obrazovanih učesnika značajno razlikuje od doživljaja naivnih učesnika. Cilj ovog istraživanja bio je da se proveru da li različito a neumetničko obrazovno usmerenje, utiče na estetski doživljaj učesnika kada se radi o koreografijama savremene igre.

Učesnici: Ukupno 73 studenta prve godine različitih fakulteta Univerziteta u Novom Sadu (Filozofski fakultet – 16; Fakultet tehničkih nauka – 24; Visoka poslovna škola strukovnih studija – 33), prosečnog uzrasta od 20 godina, među kojima je bilo 20 učesnika muškog i 53 ženskog pola.

Stimulusi: Snimak tri po karakteru i dinamici različite plesne koreografije savremene igre, koje je osmislila koreografkinja i šef odseka za savremenu igru Aleksandra Ketig. Tri plesačice, učenice II razreda srednje Baletske škole u Novom Sadu, sa odseka za savremenu igru, izvele su svaka sve tri koreografije u svečanoj sali Baletske škole u Novom Sadu, uz klavirsku pratnju korepetitorke Mine Cvejić. Stimulus se sastojao od 9 snimaka koreografija.

Instrument: Korišćen je instrument za ispitivanje estetskog doživljaja plesa, dobijen u prethodnom istraživanju koji obuhvata dinezije: *Dinamizam* (izražajno, moćno, snažno, uzbuđljivo), *Fascinacija* (neprolazno, neizrecivo, jedinstveno, izuzetno), *Afektivna Evaluacija* (prefinjeno, elegantno, zavodljivo, osećajno).

Postupak: Devet snimaka koreografija učesnicima je prezentovano preko LCD projektora. Učesnici su posmatrali koreografije u grupi, i nakon svake pogledane koreografije vršili su procene. Zadatak učesnika sastojao se u tome da doživljaj koreografije koju su pogledali procene na sedmostedmostepenim skalama koje sadrže deskriptore estetskog doživljaja plesa. Učesnici su procenjivali svaku od 9 koreografija neposredno nakon gledanja na svih dvanaest skala. Vreme predviđeno za procene nije bilo ograničeno.

Rezultati analize varijanse pokazuju da efekat pola ispitanika, kao ni efekat obrazovnog usmerenja učesnika na procene po dimenzijama estetskog doživljaja koreografija savremene igre, nije statistički značajan.

S obzirom na to da ranija istraživanja ne pokazuju saglasnost o uticaju pola i obrazovnog usmerenja na estetsku procenu umetničkih dela uopšte, dobijeni rezultati, sa jedne strane, govore u prilog onih istraživanja koja sugerišu nepostojanje polnih razlika. Sa druge strane, nepostojanje razlika vezanih za obrazovno usmerenje ispitanika može se povezati sa činjenicom da učesnici istraživanja nisu bili diferencirani u odnosu na umetničko i neumetničko obrazovno usmerenje, u vezi sa čime su se u ranijim istraživanjima pokazale razlike u estetskom doživljaju.

Ključne reči: estetski doživljaj, savremena igra, pol, obrazovno usmerenje.

KOGNITIVNA PSIHOLOGIJA I PSIHOLINGVISTIKA

COGNITIVE ADVANTAGES OF BILINGUALISM – PRELIMINARY RESULTS

Danka Purić¹ and Jasmina Vuksanović²

¹Psychology department, Faculty of Philosophy, Belgrade University

²Institute for Medical Research, Belgrade University; Academy of Fine Arts, Union University
dpuric@f.bg.ac.rs

It has long been of interest to determine whether bilingualism leads to cognitive advantages. Fluent usage of two or more languages requires complex cognitive processing, as the two languages potentially compete for cognitive resources. Bilinguals must therefore acquire means to control or regulate this competition so as not to erroneously use the unintended language or lose fluency in either of the languages. In other words, bilingual individuals' executive control is specifically taxed in everyday situations. The aim of this study was to explore the effects of bilingualism on executive functions. The sample consisted of 18 bilingual and 23 monolingual children, aged 92 months on average. A battery of executive function tests was individually administered to each child in quiet rooms within their schools. The battery comprised two working memory / updating tasks – the backward digit span task and the counting recall task, two inhibition tasks – the nonverbal Stroop task and the stop-signal task and two shifting tasks – the local-global and the color-shape task. All tasks

were computerized and administered in a preordered sequence in two testing sessions. Raven's progressive matrices test was also administered as a measure of intelligence. A multivariate analysis of covariance was conducted on the data, with participant group (bilingual vs. monolingual) as independent variable, age and intelligence as covariates and executive function tests as dependent variables. Age was not a significant covariate for any of the variables, while intelligence showed a positive contribution to performance on the counting recall task and a negative contribution on the local-global task ($F(1,35)=5.549$, $p=.024$ and $F(1,35)=5.798$, $p=.021$, respectively). Significant group differences were only observed on working memory tasks, but somewhat unexpectedly not on other executive functions. Bilinguals outperformed their monolingual peers on both the counting recall task and the backward digit span task ($F(1,35)=5.779$, $p=.022$ and $F(1,35)=3.777$, $p=.060$, respectively). The results suggest that bilingualism might have positive implications for cognitive, and more specifically executive functioning in children, at least when it comes to working memory. Improved development of inhibition and shifting in children actively using more than one language remains unconfirmed.

This research is the product of a short-term scientific mission within COST Action IS0804 "Language Impairment in a Multilingual Society: Linguistic Patterns and the Road to Assessment", and was supported by the Ministry of Education, Science and Technological Development of the Republic of Serbia (175012 and 179018).

Keywords: bilingualism, executive functions, working memory, shifting, inhibition

ZAŠTO SLON I KIKIRIKI SLIČE?

Olivera Ilić i Vanja Ković

Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

olivera.ilic@f.bg.ac.rs

Tradicionalni modeli procene sličnosti pretpostavljaju da je u osnovi procene sličnosti proces poređenja karakteristika dva objekta, te da se sličnim procenjuju objekti koji imaju veći broj zajedničkih nego jedinstvenih karakteristika i čije su zajedničke karakteristike povezane na isti način. U skladu sa postavkama ovih modela, objekti koji su taksonomski povezani, odnosno pripadaju istoj kategoriji, na primer,

magarac i krava, bili bi procenjeni kao veoma slični, dok bi objekti koji imaju mali broj zajedničkih karakteristika ali su tematski (vremenski, prostorno, funkcionalno) povezani, kao što su mleko i krava, dobili veoma nisku procenu sličnosti.

Tradicionalni modeli sličnosti prvi put su dovedeni u pitanje nalazima da se tematski povezani objekti procenjuju sličnijim nego tematski nepovezani objekti, što je dalo osnov za izgradnju alternativnih modela dvostrukog procesiranja, koji podrazumevaju da se procena sličnosti zasniva na dva procesa: poređenju i integraciji. U ovoj studiji ispitaćemo opravdanost postavki modela dvostrukog procesiranja testirajući uticaj tematske povezanosti (koja se zasniva na integraciji) i taksonomske povezanosti (koja se zasniva na poređenju) na procene sličnosti. Dodatno, testiraćemo i simetričnost procena sličnosti i različitosti.

Na sedmostepenoj skali, 36 studenata psihologije procenjivalo je sličnost i različitost parova objekata koji su bili tematski povezani, taksonomski povezani ili nisu bili u vezi.

Tip povezanosti značajno je uticao na procene sličnosti ($F(2,166)=209.75$, $p < .001$, $\eta^2 = .728$). Ne samo da su taksonomski povezani parovi bili procenjeni sličnijim od nepovezanih ($p < .001$), već su i procene sličnosti tematskih parova bile više od procena sličnosti parova koji nisu bili povezani ($p < .001$). Poređenjem procena sličnosti dve vrste povezanih parova pokazano je da su tematski parovi bili procenjeni jednako sličnim kao i taksonomski parovi ($t(56) = -2.20$, $p > .05$). Obrazac rezultata na procenama različitosti nije u potpunosti simetričan. Sve tri vrste parova značajno su se razlikovale na proceni različitosti ($F(2,166) = 213.38$ $p < .001$).

Nalazi ove studije daju podršku modelu dvostrukog procesiranja sličnosti, ukazujući na uticaj tematske povezanosti na procenu sličnosti. Postojanje asimetrije u procenama sličnosti i različitosti pruža dodatne uvide u složene mehanizme procene sličnosti.

Ovaj rad podržan je od strane Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije (projekat broj: 179033).

Ključne reči : procena sličnosti, tematska povezanost, taksonomska povezanost

KONSTRUKTNA I PREDIKTIVNA VALIDNOST UPITNIKA ZA MJERENJE INTRINZIČNOG, IRELEVANTNOG I RELEVANTNOG KOGNITIVNOG OPTEREĆENJA

Nermin Đapo, Merima Zukić, Dženana Husremović

Odsjek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Sarajevu
nermin.djapo@ff.unsa.ba

Prema teoriji kognitivnog opterećenja nastavna instrukcija može dovesti do tri tipa kognitivnog opterećenja: 1) intrinzičnog, uvjetovanog kompleksnošću informacija; 2) irelevantnog, uvjetovanog formatom i načinom prezentacije informacija, i 3) relevantnog, koje direktno doprinosi učenju. U istraživanjima se koriste različite mjere kognitivnog opterećenja. Međutim, još uvijek ne postoji konsenzus o načinu mjerenja različitih tipova kognitivnog opterećenja i validnosti različitih instrumenata. I pored određenih ograničenja, subjektivne procjene najčešće su korištene mjere. Leppink i saradnici (2013) konstruisali su Upitnik za mjerenje tri tipa kognitivnog opterećenja (UKO) koje se javlja prilikom učenja kompleksnih sadržaja. U validacijskoj studiji autori su došli do rezultata konzistentnih sa očekivana tri tipa kognitivnog opterećenja.

Cilj našeg istraživanja bio je ispitati konstruktnu i prediktivnu validnost UKO-a. Upitnik se sastoji od deset čestica, od kojih tri mjere intrinzično, tri irelevantno a četiri relevantno kognitivno opterećenje. U istraživanju je učestvovalo 75 studenata prve godine Odsjeka za psihologiju Univerziteta u Sarajevu. Nakon što su odslušali predavanje na temu „Standardna pogreška aritmetičke sredine” studenti su popunili UKO te pristupili kratkom testu znanja iz prethodno odslušanog predavanja.

Za provjeru konstruktne validnosti upitnika korištena je konfirmatorna faktorska analiza. Indeksi fitovanja ukazuju na očekivanu trofaktorsku strukturu upitnika konzistentnu sa tri tipa kognitivnog opterećenja (CFI=,983, TLI=,975, RMSEA=,066, $\chi^2(31)=41,061$, $p>,01$, a $\chi^2/df =1,325$). Povezanost između intrinzičnog i irelevantnog opterećenja iznosi $r=,527$ ($p<,001$), između irelevantnog i relevantnog $r=-,540$ ($p<,001$) a između intrinzičnog i relevantnog iznosi $r=-,242$ i nije statistički značajna ($p=,057$). Utvrđeni su visoki koeficijenti unutrašnje konzistencije: za faktor intrinzičnog opterećenja $\alpha=,868$, irelevantnog opterećenja $\alpha=,824$ i za faktor relevantnog opterećenje $\alpha=,959$. Standardnom regresijskom analizom ispitani su doprinosi tri kognitivna opterećenja u objašnjenju varijabiliteta rezultata na kratkom testu znanja.

Regresijski model objašnjava 24% varijabilnosti rezultata ($R^2=,271$; $\rho R^2=,240$; $F(3,69)=8,56$, $p<0,001$). Naj snažniji prediktor je relevantno, $\beta=0,408$ ($p<0,005$), zatim intrinzično opterećenje $\beta = -0,344$ ($p<0,001$), dok irelevantno opterećenje nije statistički značajno, $\beta = 0,126$ ($p>0,05$).

Generalno, dobiveni rezultati u skladu su sa teorijom kognitivnog opterećenja. Utvrđena je trofaktorska struktura upitnika koja je u skladu sa tri tipa kognitivnog opterećenja. Rezultati ukazuju da relevantno opterećenje doprinosi, dok intrinzično otežava usvajanje znanja.

Ključne riječi: kognitivno opterećenje, subjektivna procjena

PROSTOR I VREME NA PUTU DO CILJA – KRAĆI PUT ILI BRŽE VREME DOLASKA DO CILJA U LAVIRINT

Senka Kostić¹ i Oliver Tošković²

¹Univerzitet u Prištini, Filozofski fakultet, Kosovska Mitrovica,

²Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet, Beograd
schattenczv@gmail.com

Učenje lavirinta predstavlja takav oblik učenja u kome se ispitanik stavlja u određenu problemsku situaciju, a do rešenja dolazi putem pokušaja i pogreški. Prilikom objašnjenja ponašanja životinja u lavirintu izdvojile su se dve dominantne teorije: S-R teorija naglašava da u lavirintu životinja uči pokret, dok kognitivna teorija naglašava da životinja u lavirintu uči mesto (položaj cilja). Veći broj istraživanja govori u prilog kognitivne teorije učenja. U tim istraživanjima, kao važan zaključak, navodi se stanovište da u situaciji kada se gladan pacov spusti u lavirint, koji je predhodno naučio, on bira najkraći, ujedno i najbrži put dolaska do hrane. Međutim, u okviru nalaza ranijih istraživanja nije jasno navedeno da li je životinjama važnija dužina puta ili vreme dolaska do cilja. Ova distinkcija je važna jer dužina puta ima veze sa položajem cilja, dok vreme, pored položaja cilja, uključuje i pokrete životinje koja uči.

Eksperiment je sproveden sa ciljem da se ispita ponašanje miša u lavirintu u situaciji kada najkraće put ne znači i najkraće vreme dolaska do cilja. U tu svrhu konstruisan je lavirint koji se sastoji od dva puta (duži iznosi 65 cm, kraći 60 cm). Vrsta podloge puta je varirana. Putevi su ili od drvene podloge (brža podloga, brži put) ili su ispunjeni blatom (sporija podloga, sporiji put). U eksperimentu je učestvovalo 26 miševa, raspoređenih u 4 grupe. Svaka grupa prolazi kroz samo jednu od 4

problemske situacije: situacija 1 – oba puta su podjednako brza; situacija 2 – oba puta su podjednako spora; situacija 3 – duži put je sporiji, a kraći brži; situacija 4 – duži put je brži, a kraći sporiji. Kao zavisne varijable korišćene su broj izbora određenog puta (koliko puta je u 20 ponavljanja životinja odabrala određeni put) i prosečno vreme stizanja do cilja.

Rezultati eksperimenta pokazuju da ne postoji statistički značajna razlika u pogledu prosečnih vrednosti preferencije jednog od puteva u lavirintu ($F = 1.13$, $df = 3$, $p = 0.29$) između testirane 4 grupe. Značajnih razlika nema ni u pogledu prosečno izraženog vremena dolaska do cilja među grupama ($F = 0.45$, $df = 3$, $p = 0.72$). Ovako dobijeni podaci pokazuju da miševi u lavirintu ne pokazuju jasno opredeljenje u odnosu na dužinu puta ili potrebno vreme da se stigne do cilja, na osnovu čega se ne može jasno zaključiti da li uče samo položaj cilja, ili u mapu prostora uključuju i sopstvenu brzinu kretanja.

Ovaj rad je pomognut sredstvima Ministarstva za obrazovanje i nauku Republike Srbije, projekat br.179033.

Ključne reči: učenje lavirinta, dužina puta, brzina, kognitivne mape

POVEZANOST PREMEŠTANJA SA INTELIGENCIJOM I ŠKOLSKIM USPEHOM

**Nevena Ivanović, Jovana Lazarević, Jelena Jevtović, Jovan Ševrt i
Danka Purić**

Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu
29aneven@gmail.com

Egzekutivna funkcija premeštanja se odnosi na sposobnost fleksibilnog preusmeravanja pažnje s jednog zadatka ili dela zadatka koji je u tom trenutku irelevantan, na drugi koji je relevantan za uspešno rešavanje zadatka, ili sa jednog mentalnog seta na drugi. Iako bi se konceptualno mogla očekivati pozitivna povezanost premeštanja i inteligencije, u dosadašnjim istraživanjima ona nije uvek registrovana. Slično, egzekutivne funkcije su po definiciji važne za uspešno obavljanje različitih školskih zadataka, ali ova povezanost nije sistematski istraživana. Imajući pomenuto u vidu, osnovni cilj istraživanja bio je ispitivanje povezanosti premeštanja sa inteligencijom i školskim uspehom. Uzorak je činilo 184 učenika četvrtog razreda srednje škole. Ispitanicima su po unapred utvrđenom fiksnom redosledu zadata tri zadatka premeštanja: zadatak

promene kategorije, lokal-global zadatak, i zadatak broj-slovo, kao i skraćena verzija Ravenovih progresivnih matrica. Kao podaci o školskom uspehu registrovani su opšti uspeh iz prethodnih razreda i prosečne ocene iz matematike, fizike, srpskog, engleskog i drugog stranog jezika. Faktorskom analizom tri zadatka premeštanja izdvaja se jedan faktor koji objašnjava 57.56% varijanse. Latentni faktor premeštanja nije bio povezan sa inteligencijom ($r=.056$, $p=.427$), ali su dobijene korelacije sa nekim od pokazatelja školskog uspeha. Premeštanje je nisko pozitivno koreliralo sa opštom prosečnom ocenom i prosečnim ocenama iz matematike i srpskog jezika ($r=.238$, $p=.002$, $r=.160$, $p=.037$ i $r=.182$, $p=.017$, redom). Izostanak povezanosti premeštanja i inteligencije bi se mogao objasniti time da Ravenove progresivne matrice ne obuhvataju one aspekte inteligencije koji su bliski sposobnosti premeštanja. Korišćenje većeg broja različitih testova inteligencije omogućilo bi proveru ove hipoteze zahvatanjem šireg opsega intelektualnih sposobnosti. Utvrđena značajna povezanost premeštanja i opšteg uspeha daje osnovu za zaključak da je sposobnost premeštanja važna za uspešno savladavanje školskih obaveza, naročito srpskog jezika i matematike.

Istraživanje je podržalo Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije (projekat broj 179018)

Ključne reči: egzekutivne funkcije, premeštanje, inteligencija, školski uspeh

UTICAJ POMERANJA REFERENTNE TAČKE I NIVOA VEROVATNOĆE NA EFEKAT OKVIRA

Kaja Damnjanović¹ i Vasilije Gvozdenović²

¹Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet,
Univerzitet u Beogradu

²Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu
kdamnjan@f.bg.ac.rs

U istraživanjima dejstva okvira rizičnog izbora se uglavnom primenjuju zadaci u kojima je eksperimentalna referentna tačka (ERT) smeštena u zonu dobitka (situacija nagradne igre). Cilj izvedenog istraživanja je bio ispitivanje obrasca efekta okvira u funkciji nivoa verovatnoće prikazanog u zadatku, pri čemu je ERT smeštena u zonu gubitka (situacija naplate računa).

U zadacima koji su imali formu klasičnog zadatka rizičnog odlučivanja Kanemana i Tverskog, varirana je verovatnoća povoljnog ishoda rizične opcije na šest nivoa (0.05, 0.25, 0.4, 0.6, 0.75 i 0.9), u pozitivnom i u negativnom okviru. Ispitanicima (N=600) je zadato 12 zadataka (neponovljeni nacrt, (verovatnoća (6) x okvir (2)).

Rezultati potvrđuju generalnu averziju prema riziku u monetarnom domenu, registrovanu u ranijim istraživanjima. Statistički značajna sklonost ka izboru sigurne opcije u oba okvira registrovana je na 9 od ukupno 12 zadataka. Izbor rizične opcije je bio tek nešto češći u negativnom (P=36%, 95% CI [30.37, 41.58]) nego u pozitivnom okviru (P=27%, 95% CI [22.29, 32.29]), ali taman dovoljno da se na nivou celog uzorka registruje efekat okvira ($\chi^2(1, N=600) = 5.63, p = .018$). Od ukupno 6 parova zadataka, efekat okvira je registrovan u dva slučaja: na nivou 5% registrovan je dvosmerni ($\chi^2(1)=9.18; p=.002$) i na nivou 25% jednosmerni efekat okvira ($\chi^2(1)=5.47; p=.019$). Rezultati pokazuju da lingvistička manipulacija koja predstavlja okvir utiče na izbor kada je mogućnost potpunog gubitka (iskazana verovatnoćom) procenjena kao dovoljno niska.

Kada se ovi podaci analiziraju uporedno sa podacima prikupljenim u ranijem istraživanju, u kom je ERT u zoni dobitka, rezultati binarne logističke regresije pokazuju da postoji interakcija pozicije ERT i nivoa verovatnoće u predviđanju efekta okvira ($B = -0.59, \chi^2(1) = 8.51, p = .004$). Kada je prinudni izbor između sigurnog dobitka i rizičnog dobitka (ERT u zoni dobitka), okvir deluje na najvišim nivoima verovatnoće, i obrnuto, kada je ERT u zoni gubitka, okvir ostvaruje efekat na najnižim nivoima verovatnoće.

Rezultati su u skladu sa dosadašnjim nalazima koji upućuju na zaključak da averzija prema riziku nije jednoznačna i zavisi od toga da li D O trošak opaža kao smanjenje prihoda ili kao gubitak, kao i od količine „spašenog” novca. Iako sklonost ka riziku u negativnom okviru i različita ponašanja u zonama dobitka i gubitka jesu u skladu sa kumulativnom teorijom izgleda, različiti obrasci odlučivanja u zavisnosti od ERT nisu u potpunosti objašnjivi ovim modelom.

Ključne reči: efekat okvira, rizično odlučivanje, verovatnoća ishoda, referentna tačka, gubitak

UKLJUČENOST U ODLUČIVANJE KAO FAKTOR EFEKTA
OKVIRA RIZIČNOG IZBORA**Mina Jevtović i Kaja Damnjanović**Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet,
Univerzitet u Beogradu
mina.jevtovic@yahoo.com

U zadacima rizičnog odlučivanja o novcu prinudni izbor koji se stavlja pred donosioca odluke (DO) podrazumeva odluku između sigurne i rizične opcije, dok situacija u prologu zadatka uobičajeno opisuje zamišljeni dobitak novca i raspolaganje dobijenim iznosom u nagradnoj igri. Drugim rečima, eksperimentalna referentna tačka (ERT) donosioca odluke je smeštena u zonu dobitka. Cilj izvedenog istraživanja je bio da se, variranjem informacija o poreklu novca, ispita uticaj nivoa uključenosti DO u sredstva kojima raspolaže na podložnost efektu okvira. ERT je smeštena u zonu gubitka, tako da DO bira između sigurnog gubitka i rizičnog gubitka. Faktor poreklo novca je imao dva nivoa: novac stečen napornim radom i novac dobijen srećnim slučajem, a kao nulti nivo korišćen je zadatak u kome je informacija o poreklu novca izostavljena. Ove informacije su ispitanicima predočene na početku prologa zadataka odlučivanja, koji su imali formu klasičnog zadatka Kanemana i Tverskog, ujednačenih očekivanih vrednosti. Ispitanicima (N=300) je zadato 6 zadataka (neponovljeni nacrt, poreklo novca (3) x okvir (2)). Rezultati ukazuju na postojanje zavisnosti sklonosti ka riziku i podložnosti efektu okvira od nivoa uključenosti ispitanika. Od šest zadataka odlučivanja, statistički značajna sklonost ka riziku je registrovana u tri slučaja, svaki put u pozitivnom okviru. U negativnom okviru, ispitanici su bili indiferentni spram opcija, na svim zadacima. Sklonost ka riziku bila je najmanja u zadatku sa srećkom (P=31%; 95% CI [22.78, 40.63]), ali se ona nije razlikovala ($\chi^2(1, N=300) = 0.09, p=.35$) od procenata izbora rizične opcije opaženih u zadacima zarada (P = 36%; 95% CI [27.27, 45.76]) i nulti (P=37%; 95% CI [28.18, 46.78]). Generalno posmatrano, ispitanici se odlučuju za rizičnu opciju u pozitivnom okviru u 26% slučajeva (95% CI [19.64, 33.56]), dok u negativnom okviru ovu opciju biraju u 43.33% slučajeva (95% CI [35.56, 51.33]). Razlika među procentima je statistički značajna ($\chi^2(1, N=300)=9.95, r=.18, p=.002$). Dok je u slučajevima kada se poreklo novca ne razmatra registrovan jednosmerni efekat okvira ($\chi^2(1)=5.47; p<.019$), kao i kada je novac

dobijen srećkom ($\chi^2(1)=5.66$; $p<.017$) u slučaju kada je novac stečen napornim radom nije registrovan efekat okvira. Dakle, u situaciji u kojoj je ispitanik potrošio resurse da bi stekao novac, što je poseban slučaj uključenosti u sadržaj odlučivanja, fine lingvističke manipulacije ne ostvaruju uticaj, tako da se ne registruje efekat okvira. Nalazi su u skladu sa rezultatima koji izveštavaju o oslabljujućem uticaju nivoa uključenosti na efekat okvira.

Ključne reči: efekat okvira, odlučivanje, sklonost ka riziku, uključenost u odluku, poreklo novca

UTICAJ POZICIJE OKVIRA NA RIZIČNO ODLUČIVANJE

Kaja Damnjanović

Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet,
Univerzitet u Beogradu
kdamnjan@f.bg.ac.rs

Nedavna istraživanja strukture zadataka na kojima se registruje efekat okvira rizičnog izbora otvorila su pitanje uticaja pojedinačnih opcija na sklonost ka riziku i dejstvo okvira. Cilj izvedenog istraživanja bio je da se ispita dejstvo okvira u zavisnosti od njegove pozicije u zadatku, preciznije da se utvrdi da li okvirostvaruje efekat kada se nalazi samo na jednoj od dve moguće opcije. U zadacima koji su imali formu klasičnog zadatka rizičnog odlučivanja Kanemana i Tverskog, ispitanici ($N=600$) su birali između sigurne i rizične opcije, u tri domena odlučivanja (životi, novac, zdravlje). Okvir predstavlja lingvističku manipulaciju kojom se naglašavaju povoljni (pozitivni okvir), odnosno nepovoljni (negativni okvir) aspekti opcije. Faktor pozicija okvira je imao dva nivoa: okvir samo na sigurnoj i okvir samo na rizičnoj opciji, a kao nulti nivo korišćen i su zadaci sa obe uokvirene opcije.

Rezultati potvrđuju ranije nalaze da domen odlučivanja moderira sklonost ka izboru rizične opcije—najveća sklonost riziku je zabeležena u domenu odlučivanja o zdravlju, potom o životima, a najmanja u domenu odlučivanja o novcu. Registrovani obrasci efekata okvira jesu različiti u tri domena, ali se razlikuju u zavisnosti od toga da li se okvir nalazi na sigurnoj, na rizičnoj ili na obe opcije. U domenima odlučivanja o novcu i ljudskim životima, kada je prisutan u obe opcije, okvir ostvaruje snažnije dejstvo (novac: $\chi^2(1)=7,9$; $p<.005$; životi: $\chi^2(1)=36,52$; $p<.001$), nego kada je

prisutan samo na sigurnim opcijama, kada se takođe registruju efekti okvira (novac: $\chi^2_{(1)}=6,83$; $p<.009$; životi: $\chi^2_{(1)}=4,11$; $p<.043$). Okvir ne ostvaruje efekat na odluke kada je prisutan samo na rizičnim opcijama. U domenu odlučivanja o zdravlju, registrovani obrazac dejstva okvira je drugačiji. Najsnažniji efekat je registrovan kada je okvir pozicioniran samo na rizičnoj opciji ($\chi^2_{(1)}=8,31$; $p<.004$), nešto slabiji efekat istog smera je registrovan kada su obe opcije uokvirene ($\chi^2_{(1)}=7,25$; $p<.007$), dok okvir nije ostvario dejstvo kada se nalazio samo na sigurnoj opciji.

Složaj efekata koje okvir ostvaruje u zavisnosti od sopstvene pozicije upućuje na zaključak da lingvističko manipulisanje informacijama o sigurnom ishodu u većoj meri utiče na odlučivanje od istog manipulisanja u rizičnim ishodima, kao i da se celokupno dejstvo okvira ne može svesti samo na dejstvo u sigurnim opcijama, kao što navode nedavna istraživanja. Razmatranje ovih nalaza u kontekstu drugih istraživanja i celovitosti informacija otvara pitanje da li okvir deluje na rizičnost opcije ili na nedorečenost opcije.

Ključne reči: efekat okvira, rizično odlučivanje, pozicija okvira, sigurna opcija, rizična opcija

UTICAJ INDUKOVANOG DISFORIČNOG AFEKTA I RUMINACIJE NA PAMĆENJE AFEKTIVNO OBOJENOG VERBALNOG MATERIJALA

Tara Radović¹ i Dejan Lalović²

¹Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet,
Beogradski Univerzitet; University of Osnabrueck, Germany,

²Laboratorija za neurokogniciju i primenjenu kogniciju, Filozofski
fakultet, Beogradski Univerzitet
radovic.tara@gmail.com

Ruminacija je repetitivni obrazac mišljenja o uzrocima i posledicama trenutnog stanja, što posledično dovodi do pojačavanja negativnog afekta koji je prati. Ranija istraživanja su ukazala na negativnu povezanost ruminacije i učinka u zadacima pamćenja u kliničkoj populaciji, dok su nalazi na opštoj populaciji ređi i manje dosledni. Sa druge strane, istraživanja na opštoj populaciji ukazuju i na pozitivnu povezanost između negativnog afekta i učnika u zadacima pamćenja. Cilj ovog istraživanja je bio ispitati odnos između trenutnog afektivnog stanja i ruminacije i učnika

u zadatku pamćenja afektivno obojenog verbalnog materijala. Uzorak je činilo 143 ispitanika. Eksperimentalna grupa je prošla kroz proceduru indukcije disfornog afekta i ruminacije, a kontrolna grupa je radila zadatak afektivno neutralne distrakcije. Provera efektivnosti eksperimentalne manipulacije je vršena PANAS upitnikom za registrovanje trenutnog afektivnog stanja, a ruminacija je merena RRS (Ruminative Response Scale) skalom. Potom, ispitanici su radili zadatak pamćenja lista reči radi reprodukcije. U eksperimentu je korišćeno ukupno 10 lista od po 15 reči (5 pozitivnih, 5 negativnih, 5 neutralnih). Reči su izabrane iz baze Konotativni rečnik srpskog jezika, tako da su se one značajno razlikovale prema afektivnoj valenci, a bile ujednačene u pogledu konkretnosti, dužini i frekvenci. Registrovan je broj reprodukovanih reči (ukupan i po afektivnoj valenci) i broj dodatih reči u reprodukciji (intruzija). T-test za nezavisne uzorke je pokazao značajan osnovni efekat grupe na meri ruminacije ($t=2,75$, $df=137$, $p<0.01$) i na merama trenutnog negativnog afekta ($t=4,62$, $df=137$, $p<0.01$), osećanja tuge ($t = 4,59$, $df=137$, $p<0.01$), krivice ($t=3,71$, $df=137$, $p<0.01$), hostilnosti ($t = 4,33$, $df=137$, $p<0.01$) i pozornosti ($t = -2,28$, $df=137$, $p<0.05$). Ovakav nalaz govori da je kratkotrajna eksperimentalna indukcija raspoloženja i ruminacije imala efekta. Značajne povezanosti između mera afekta i ruminacije sa reprodukcijom reči različite afektivne valence nije bilo. Regresiona analiza sa brojem intruzija kao kriterijumom i trenutnim osećanjem tuge kao prediktorom je bila značajna ($R^2 = 0.077$, $F(1, 137) = 12.59$, $p < 0.01$). Negativna povezanost tuge i broja intruzija ($\beta = -0.29$) se može objasniti tezom da negativno raspoloženje podstiče specifično procesiranje pojmova koji se uče, što može voditi reprodukciji sa manjim brojem grešaka. Ovakav nalaz je u skladu sa ranijim istraživanjima na opštoj populaciji.

Ključne reči: ruminacija, disfornični afekat, indukcija, pamćenje, verbalni materijal

KRŠENJE HOMOGENOSTI PREFERENCIJA U RIZIČNOM
IZBORU**Goran S. Milovanović¹, Marijana Krstić² i Ognjen Filipović²**¹DiploFoundation, Beograd, ²Fakultet za medije i komunikacije
Univerzitet Singidunum, Beograd
goranm@diplomacy.edu

Homogenost preferencija (PH) predstavlja nužan i dovoljan uslov za reprezentaciju donosioca odluka sa stepenom funkcijom korisnosti pod Kumulativnom teorijom izgleda (*CPT*). Ukoliko *ekvivalent u izvesnosti (CE)* loza oblika $(x, p; 0, 1-p)$ uzima vrednost *CE*, *PH* je zadovoljena ako *CE* loza $(kx, p; 0, 1-p)$ uzima vrednost *kCE*. Ipak, pretpostavimo da je donosilac odluka spreman da prihvati siguran iznos od oko 2000 RSD za loz koji sa 50% donosi 4000 RSD; donosilac odluka bi možda prihvatio siguran iznos mnogo manji od 20 miliona RSD za loz koji sa 50% donosi 40 miliona RSD. U literaturi ne postoje direktni testovi *PH* već se o njenom važenju zaključuje posredno. U ovom radu predstavljamo dva direktna eksperimentalna testa *PH*.

U Eksperimentu 1 (N=49) ispitanici su dali direktne numeričke ocene *CE* za 27 lozova oblika $(x, p; 0, 1-p)$, gde je x varirano kao 100, 1000, 100000, 200, 2000, 200000, 500, 5000, i 500000 u RSD, a p kao 5%, 50%, i 90%. Vrednosti na lozovima su uvek bile umnošci osnovnih vrednosti x od 100, 200, i 500 RSD faktorima $k = 10$ i $k = 1000$. Test *PH* koji smo razvili je semi-parametrijski i sastoji se od sledećih koraka. Prvo se na osnovu medijane *CE* lozova sa osnovnim vrednostima x određuju *očekivane medijane* za *CE* lozova koji nude vrednost x sa umnošcima $k = 10$ i $k = 1000$, na odgovarajućim nivoima verovatnoće dobitka: te vrednosti medijana su očekivane ukoliko je *PH* zadovoljena. Zatim se binomijalnim testom ispituje da li je raspodela *CE* ispitanika strogo iznad i strogo ispod očekivane medijane simetrična, i ukoliko nije, donosi se zaključak da *PH* nije zadovoljena. Intuitivno, ako se *PH* krši, očekuje se veća proporcija ispitanika *ispod* očekivane medijane. U devet od 18 binomijalnih testova *PH* nije bila zadovoljena na nivou $p < .05$; pored toga, dva puta je vrednost testa bila statistički marginalno značajna ($p < .07$). Svaki put kada je *PH* kršena, kršena je na očekivani način. U Eksperimentu 2 (N=37), koji je izveden po istom dizajnu sa nivoima p od 25%, 50%, i 75%, dobijeni su isti rezultati (devet kršenja *PH* na nivou $p < .05$, i dva marginalno značajna na $p < .09$ od kojih jedno u nepredviđenom

pravcu). U Eksperimentu 2, sa faktorom $k = 1000$, svi ispitanici na svim lozovima krše *PH* u očekivanom pravcu.

U 50% eksperimentalnih situacija u ovoj studiji *PH* nije bila zadovoljena; pri tom, njena kršenja su sistematske prirode i konzistentna sa intuicijom. Važenje *PH* ne predstavlja solidnu pretpostavku za izgradnju deskriptivne teorije odlučivanja.

Ključne reči: kumulativna teorija izgleda, homogenost preferencija, rizik, stepena funkcija korisnosti

UTICAJ SLIČNOSTI FORME I MORFOLOŠKE KOMPLEKSNOSTI NA OBRADU SRPSKO-ENGLJSKIH KOGNATA

Jelena Radanović¹, Laurie Beth Feldman^{4,5} i Petar Milin^{1,2,3}

¹Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet,
Univerzitet u Novom Sadu

²Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet,
Univerzitet u Beogradu

³Quantitative Linguistik, Seminar für Sprachwissenschaft, Eberhard Karls
Universität Tübingen

⁴Haskins Laboratories, New Haven

⁵Psychology Department, SUNY, The University at Albany
radanovicj@gmail.com

U ovom radu ispitivan je uticaj sličnosti forme i morfološke kompleksnosti na kognitivnu obradu srpsko-engleskih parova reči koje imaju isto značenje. Izveden je eksperiment sa zadatkom generalizovane leksičke odluke: srpske i engleske reči prikazivane su u okviru iste eksperimentalne liste.

Za stimulse je odabrano 214 parova imenica na srpskom i engleskom, tako da su imenice u srpskom uvek tvorile „kratku” množinu (nastavak za množinu nemainfiks -ov/-ev). Većina stimulusa preuzeta je iz normativne studije izvedene na uzorku 1000 parova imenica sa istim značenjem u srpskom i engleskom jeziku. Odabrani parovi supodeljeni u 4 grupe, u zavisnosti od sličnosti forme reči koje su ih činile: identični kognati (hotel–hotel), slični kognati čija Levenštajnova distanca iznosi 1 (doktor–doctor), slični kognatisa Levenštajnovom distancom 2 (kristal–crystal) i nekognati (napor–effort). Da slične reči ne bi dominirale u eksperimentalnoj listi,

prve 3 grupe reči su činile 50% stimulusnog materijala. Korišćeni su nominativ jednine i množine za svaku prikazanu imenicu, da bi se varirala i morfološka kompleksnost.

Ispitanici (N = 55) su bili kasni srpsko-engleski bilingvalni govornici. Kako se jedna reč mogla naći u 4 oblika (srpski i engleski prevod u jednini i množini), formirane su 4 eksperimentalne liste, a ispitanici su nasumično dodeljivani jednoj od lista.

Podaci su analizirani linearnim mešovitim modelima, a analiza je pokazala interakciju sličnosti forme i jezika, kao i glavni efekat morfološke kompleksnosti. Nekognati prikazani u srpskom jeziku obrađuju se brže od svih podtipova kognata, koje se razlikovali po Levenštajnovoj distanci ($\chi^2 = 72.75$, $df = 1$, $p = .000$). Nasuprot tome, u engleskom jeziku identični kognati obrađuju se brže od preostalih podgrupa reči, odnosno sličnih kognata i nekognata ($\chi^2 = 72.75$, $df = 1$, $p = .000$). Kada je reč o efektu morfološke kompleksnosti, pokazano je da se imenice obrađuju brže kada se nalaze u jednini nego u množini ($b = -0.05$, $SE = 0.01$, $t = -4.66$, $p = .000$).

Nalaz o različitoj obradi kognata u srpskom i engleskom jeziku u saglasnosti je sa rezultatima naših prethodnih eksperimenata, ali se razlikuje od nalaza studija koje su koristile druge parove jezika. Odsustvo trostruke interakcije između sličnosti forme, jezika i morfološke kompleksnosti ukazuje na to da infleksioni sufiksi verovatno nemaju uticaja na obradu ove vrste reči.

Ključne reči: srpski jezik, engleski jezik, kognati, Levenštajnova distanca

POL, STAROST I PODNEBLJE KAO PREDIKTORI ZADOVOLJSTVA ŽIVOTOM

Mirjana Lazović – Hanga

Fakultet za pravne i poslovne studije dr Lazar Vrkatić,
mirjana_lazovic_hanga@hotmail.com

Zadovoljstvo životom predstavlja celovitu percepciju i globalnu evaluaciju vlastitog života i najčešće se opisuje kao kognitivna komponenta subjektivne dobrobiti. Osnovni problem ovog istraživanja odnosio se na pitanje da li su pol, starost i podneblje značajni prediktori zadovoljstva životom, pored ovoga utvrđivali smo interakcijski uticaj ovih

socio- demografskih varijabli na zadovoljstvo životom. Mnogo istraživanja govori o tome šta čoveka čini srećnim, te je ovaj konstrukt dovođen sa brojnim faktorima kao što su pol, uzrast, rasa, prihodi, stepen obrazovanja, bračni status i drugo (Myers & Diener; prema King & Napa, 1998).

Istraživanje je sprovedeno na 199 ispitanika starosti od 18 do 84 godine. Istraživanjem je obuhvaćeno 100 (50,3%) ispitanika sa različitih kulturnih područja, dok je ostatak uzorka sačinjen od ispitanika iz Srbije (49,7%). U istraživanje je uključeno 90 muškaraca i 109 žena, od kojih je 33,7% imalo manje od 27 godina, 33,2% imalo je od 27 do 40 i 33,2% imalo je od 40 do 84 godine. Instrument koji je korišćen za merenje zadovoljstva životom je SWLS (Satisfaction With Life Scale; Diener et al., 1985).

Upitnik SWLS je jednodimenzionalan i zadržani faktor objašnjava 55,92% varijanse, takođe primenom metode interne konzistencije utvrđena je prihvatljiva pouzdanost instrumenta SWLS ($\alpha=,798$). Hijerarhijskom regresionom analizom utvrđene su prediktorske vrednosti pola, starosti i podneblja na zadovoljstvo životom, rezultati su ukazali na postojanje jednog značajnog prediktora zadovoljstva životom, a to je podneblje ($\beta=-,222$; $p=,006$). Pol i starost se nisu pokazali kao značajni prediktori. Višefaktorskom ANOVA–om, nakon zadovoljene pretpostavke o ekvivalentnosti varijansi ($F=,884$; $p=,557$) nije utvrđen statistički značajan interakcijski uticaj pola, starosti podneblja na kome ispitanici žive na zadovoljstvo poslom ($F=2,350$; $p=,098$). Međutim, utvrđen je zaseban uticaj podneblja na zadovoljstvo životom ($F=7,271$; $p=008$), gde su značajnije zadovoljniji ispitanici sa inostranog podneblja u odnosu na ispitanike iz naše zemlje.

Naime, dobijeni rezultati u pogledu pola poklapaju se sa rezultatima Mihalosa (1985) koji su pokazali da se procena zadovoljstva životom nalaze pod uticajem sociokulturalnih, pre nego kognitivno-emotivnih struktura, a koje uslovljavaju javljanje razlika između muškaraca i žena (Michalos, prema Penezić, 2006). U pogledu starosti nisu dobijene razlike uprkos pretpostavci autora, da će postojati određena starosna dob ispitanika, karakteristična za pozitivniju evaluaciju celokupnog života.

Ključne reči: pol, starost, podneblje, zadovoljstvo životom

UTICAJ SEMANTIČKE VIŠEZNAČNOSTI DERIVACIONIH SUFIKSA NA OBRADU IMENICA SRPSKOG JEZIKA

Isidora Gatarić¹ i Dušica Filipović Đurđević^{1,2,3}

¹Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet,
Univerzitet u Novom Sadu ²Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet,
Univerzitet u Novom Sadu; ³Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju,
Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu
isidora.gataric@uns.ac.rs

Studije sprovedene na finskom, holandskom i engleskom jeziku su pokazale da se imenice sa višeznačnim derivacionim sufiksima obrađuju sporije nego one sa jednoznačnim. Višeznačnost sufiksa je u svim tim studijama bila operacionalizovana kao odlika jednog sufiksa da u datom jeziku može imati kako sintaksičku (flektivnu), tako i semantičku (derivacionu) funkciju. Prema našim saznanjima, ovaj efekat do sada nije istraživan u srpskom jeziku. Ovaj rad imao je za cilj da ispita kognitivnu obradu semantički višeznačnih derivacionih sufiksa u srpskom jeziku. Za razliku od svih prethodnih studija, višeznačnost sufiksa je operacionalizovana kao odlika sufiksa da može biti nosilac više od jednog značenja prilikom tvorbe reči (npr: sufiks ICA može biti: mocioni, deminutivni i sufiks za osobine ljudi). Jednoznačnim derivacionim sufiksima smatrani su oni koji imaju samo jedno značenje prilikom tvorbe reči (npr: sufiks ČIĆ se može javiti samo uz imenice u deminutivu). Na osnovu Frekvencijskog rečnika srpskog jezika odabrano je 88 imenica sa derivacionim sufiksom. Polovinu ovih imenica činile su one sa jednoznačnim, a drugu polovinu imenice sa višeznačnim derivacionim sufiksom. U cilju kontrolisanja efekata koji mogu da proisteknu iz različitih karakteristika osnove reči, formirani su parovi: svaka imenica sa višeznačnim sufikom imala je za svog para imenicu sa identičnom osnovom, ali sa jednoznačnim sufikom (npr: anđelak-anđelče). Imenice su raspoređene u dve eksperimentalne liste od po 44 reči, a primenom latinskog kvadrata obezbeđeno je da svi ispitanici (N=46) tokom zadatka vizuelne leksičke odluke vide svaku osnovu i svaki sufiks bez ponavljanja stimulusa. Analiza linearnih mešovityh efekata je pokazala da je nakon kontrole slučajnih efekata ispitanika i stimulusa, kao i fiksnih efekata kovarijabli (redosled izlaganja stimulusa, dužina leme, frekvencija leme) postojao značajan efekat višeznačnosti – vreme obrade bilo je kraće za reči sa semantički višeznačnim sufiksom ($\beta = -1.018$; $t(1668) = -2.721$; $p = 0.008$).

Pored toga, zabeležena je interakcija između višeznačnosti sufiksa i frekvencije sufiksa ($\beta=0.133$; $t(1668)=2.991$; $p=0.004$). Frekvencija sufiksa je imala facilitatorni efekat na obradu reči sa jednoznačnim sufiksima ($\beta=-0.048$; $t(1668)=-3.418$; $p=0.001$), dok taj efekat nije bio značajan u slučaju reči sa višeznačnim sufiksima ($\beta=0.085$; $t(1668)=1.996$; $p=0.05$). Nalazi ovog istraživanja biće razmatrani u svetlu modela naivnog diskriminativnog učenja.

Finansirano od strane Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije (179033, 179006).

Ključne reči: kognitivna obrada, semantička višeznačnost, derivacioni sufiksi

DVOSTRUKO KODOVANJE INFORMACIJA U ZADATKU ZAPAMĆIVANJA PUTANJE

Teodora Đokić i Goran Opačić

Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

teodoradjokic24@gmail.com

Model dvostrukog kodovanja informacija u zadatku zapamćivanja putanje, koji je predložio Melindžer sa saradnicima, zasniva se na pretpostavci da se u zadacima ovog tipa vizuelne informacije dodatno skladište u verbalnom obliku. Naše istraživanje imalo je za cilj da putem paradigme dualnih zadataka detaljnije ispita navedenu pretpostavku i utvrdi eventualne prednosti svesne upotrebe dvostrukog kodovanja u ovom tipu zadatka. Uzorak je činilo 128 ispitanika (uzrast: $M=23.2$, $SD=2.59$), od čega 48 muškaraca i 80 žena. Situacija učenja zasnovana je na posmatranju mape sa ucrtanom putanjom, a od ispitanika se zatim očekivalo da ponove kretanje tom putanjom u virtuelnom 3D lavirintu. Eksperiment je sproveden u okviru dvofaktorskog nacrta (4×2) sa faktorima situacija učenja i pol. Faktor situacija bio je ponovljen po ispitanicima, tako da je svaki ispitanik prolazio kroz kontrolnu i tri ometajuće situacije. Svaka od ometajućih situacija obuhvatala je različitu vrstu konkurentnog zadatka – verbalni, vizuelni i spacijalni. Zavisna varijabla, uspešnost u snalaženju na osnovu zapamćene putanje, operacionalizovana je kao broj tačnih odluka o skretanju na raskrsnicama. Pored eksperimenta, na osnovu izveštavanja ispitanika prikupljeni su i podaci o njihovim svesno korišćenim strategijama kodovanja koji su

poslužili za dodatne analize. Priroda podataka zahtevala je upotrebu neparametrijskih statističkih tehnika. Glavni efekat pola pokazao se značajnim (Man-Vitnijev $U(126)=987,50$, $p<.001$), čime je potvrđen često prisutni nalaz da u zadacima koji zahtevaju specijalne sposobnosti muškarci postižu bolje rezultate. Testovima glavnih kontrasta među nivoima faktora situacija, utvrđeno je da svaki od tri konkurentna zadatka značajno umanjuje učinak u odnosu na kontrolnu situaciju (verbalna inh. (Vilkoksonov $Z(98)=-4.69$, $p<.001$), vizuelna inh. ($Z(96)=-5.07$, $p<.001$), specijalna inh. ($Z(96)=-3.12$, $p<.01$)). Na osnovu izjava ispitanika o svesno korišćenim strategijama u svakoj od situacija, uočava se tendencija ka kombinovanju vizuelnog i verbalnog kodovanja. U okviru dodatnih analiza ovakav vid dvostrukog kodovanja pokazao je prednost nad pojedinačnim strategijama kodovanja u situacijama sa konkurentnim verbalnim ($U(126)=985.0$, $p<.01$), odnosno specijalnim zadatkom ($U(126)=1128.0$, $p<.01$). Istraživanje je pružilo uvid u različite faktore koji mogu biti od značaja za učinak u zadatku zapamćivanja putanje, a dobijeni rezultati pružaju podršku modelu dvostrukog kodovanja informacija.

Ključne reči: učenje mape, kognitivne strategije, dvostruko kodovanje informacija

UPOTREBA REČI "NEKI" U SRPSKOM JEZIKU U DEČJEM I GOVORU UPUĆENOM DECI NA UZRASTU OD 1;6 DO 4;0

Mirjana Mirić

Filozofski fakultet Univerziteta u Nišu

mandic.mirjana@gmail.com

Reč NEKI dvosmislena je između slabog, logičkog značenja (bar neki) i jakog, skalarnog značenja (neki, ali ne svi), a različite pragmatičke teorije razmatraju koje značenje je osnovno. Za kontekstualne teorije logičko značenje je primarno, skalarna interpretacija zavisi od konteksta, nije frekventna i kognitivno je skupa, dok se "default" teorije temelje na pretpostavci frekventnosti, a skalarno značenje posmatraju kao inherentni deo značenja reči NEKI koje je automatski dostupno. Eksperimentalne studije kose se sa saznanjima "default" pristupa, posebno u domenu usvajanja jezika, jer pokazuju da deca uzrasta od 5 godina nisu sposobna za jaku interpretaciju i izvođenje skalarnih implikatura (SI).

Pretpostavljamo da je jedan od razloga zbog kojih deca nemaju pristup skalarnom značenju – niska frekvencija konteksta za izvođenje SI u govoru odraslih. Dodatno, verovatnoća skalarnog značenja reči NEKI u srpskom manja je jer se NEKI javlja i u jednini, kada mora biti neskalarno interpretirana, a usled odsustva članova konstrukcija NEKI+IMENICA može imati i neodređeno značenje (takođe neskalarno). Cilj rada je da se u spontanom dečijem govoru i govoru upućenom deci (GUD) analizira distribucija značenja i kontekst upotrebe reči NEKI i utvrdi frekvencija konteksta u kojima se za konstrukciju NEKI+IMENICA izvode SI. Reč NEKI pretraživana je u sva tri roda i oba broja u Srpskom elektronskom korpusu ranog dečjeg govora. Iz uzorka govora četvoro dece uzrasta od 1;6 do 4;0 godine ekcerpiran je 121 primer upotrebe reči NEKI (91 u jednini, 30 u množini), a iz uzorka GUD-a 865 primera (642 u jednini, 223 u množini). Dečiji govor karakteriše nestabilna i sporadična upotreba date reči, sa najranijim pojavljivanjem na uzrastu 2;0 (jednina) i 2;8 (množina). Analiza značenja pokazuje da u dečijem govoru nema konteksta za skalarnu interpretaciju, dok je u GUD-u registrovano 6 dvosmislenih i 3 primera koja imaju nedvosmisleno skalarno značenje, kao u primeru: A: Jel znaš slova? (pita dete) B: Zna neka. (SI=ne zna sva slova) Deca i odrasli reč NEKI dominantno koriste neskalarno, najčešće u neodređenom značenju, ali i kardinalnom, ostenzivnom i značenju negativne konotacije. Dobijeni rezultati pokazuju da je u srpskom neskalarna interpretacija reči NEKI osnovna, čime dovode u pitanje Pretpostavku frekventnosti SI. Nalazi upućuju da SI treba sagledati ne samo kao kategorički, već i probabilistički fenomen i impliciraju važnost istraživanja jezičkog inputa i korpusnih studija u ovom domenu.

Ključne reči: reč "neki", skalarne implikature, dečiji govor, govor upućen deci

UTICAJ AFEKTIVNE VALENCE I POBUĐENOSTI NA PROCES
SUĐENJA**Sara Petrović i Ivan Grahek**Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet,
Univerzitet u Beogradu
sarapn94@gmail.com

Nalazi brojnih istraživanja upućuju na zaključak da viši kognitivni procesi, kao što su suđenje i odlučivanje, nisu nezavisni od emocionalnih procesa. Cilj izvedenog istraživanja bio je da se metodom afektivnog primovanja ispita uticaj emotivno obojenih slika (afektivnih primova) na procenu situacija u pozitivnom i negativnom okviru (meta). Okvir atributa je lingvistička manipulacija kojom se naglašavaju pozitivni, odnosno negativni aspekti jedinstvene situacije. Slike su bile varirane po dve dimenzije: emotivnoj valenci (pozitivna, neutralna i negativna) i pobuđenosti (visoka i niska), dok je okvir bio pozitivan ili negativan. Uzorak je činilo 40 srednjoškolaca, a eksperiment je rađen samostalno na računaru. Hipoteza je bila da će se situacija u kojoj su valenca i okvir kongruentni procenjivati kao pozitivnija, odnosno kao negativnija, u odnosu na situacije u kojima su valenca i okvir nekongruentni. Dodatno, ispitivan je i uticaj kongruentnosti slike i okvira na vreme reakcije. Rezultati su pokazali da postoji trostruka interakcija faktora valenca, pobuđenost i okvir, kada je kao zavisna varijabla korišćeno vreme reakcije ($F(2,76)=7.57$, $p<.001$). Efekat kongruentnosti na vreme reakcije je registrovan u slučaju visoko pobuđujućih primova u oba okvira. Dobijeni rezultat govori o tome da kongruentnost afektivne valence i okvira može ubrzavati vreme potrebno za donošenje suda, ali samo u situaciji u kojoj je prim visoko pobuđujući. Ovakav nalaz se može interpretirati u okviru afekat-kao-informacija modela: visoka pobuđenost može nositi informaciju o važnosti i relevantnosti materijala koji se procesira, što dalje može voditi do ubrzanja reakcije u situaciji u kojoj je prim visoko pobuđujući, a meta i valenca prima su kongruentni.

Ključne reči: suđenje, afektivno primovanje, pobuđenost, valenca, okvir atributa

OBRADA HOMONIMA U SRPSKOM JEZIKU I EFEKAT REDUNDANSE

Dušica Filipović Đurđević

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet u Novom Sadu; Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet u Beogradu,
dfdurdevic@ff.uns.ac.rs

Istraživanja izvedena na engleskom jeziku pokazala su da se, u poređenju sa jednoznačnim rečima, polisemične reči (nekoliko povezanih značenja) obrađuju brže, dok se homonimi (nekoliko nepovezanih značenja) obrađuju sporije. Istraživanja izvedena na srpskom jeziku bavila su se polisemijom i potvrdila nalaz iz engleskog jezika. Pored toga, ona su pokazala i da je vreme obrade polisemičnih reči osetljivo na neizvesnost značenja, izraženo preko entropije distribucije verovatnoća značenja. Ova neizvesnost imala je dva izvora: reči sa većim brojem značenja i većom ujednačenošću verovatnoća značenja (manjom redundansom) imale su veću neizvesnost značenja i kraće vreme obrade. Prvi cilj ovog rada bio je da se pokaže da se homonimi obrađuju sporije od jednoznačnih reči i time potvrdi nalaz iz engleskog jezika. Drugi cilj bio je da se nalazi zabeleženi u istraživanju polisemije prošire na obradu druge vrste višeznačnosti. Preciznije, na primeru obrade homonima testirani su efekti entropije, broja značenja i redundanse. U zadatku vizuelne leksičke odluke prikazano je 46 homonima i 46 jednoznačnih reči. Paralelno sa tim, izvedena je normativna studija u kojoj su ispitanici navodili sva poznata značenja za odabrane homonime. Na osnovu odgovora ispitanika formirana je distribucija verovatnoća značenja homonima, a na osnovu nje izvedeni su broj značenja, entropija i redundansa te distribucije. Prikupljene mere poslužile su kao prediktori vremena reakcije u regresionoj analizi, a kontrolisani su i efekti nekoliko kovarijabli. U prvom koraku, u analizi linearnih mešovityh efekata pokazano je da je vreme obrade homonima duže od vremena obrade jednoznačnih reči ($\beta=0.042$, $t(2191)=2.159$, $p=0.035$). U drugom koraku, analiza je primenjena na podskup višeznačnih reči, gde je pokazano da je porast u redundansi praćen dužim vremenom obrade ($\beta=0.030$, $t(1214)=3.414$, $p=0.002$). Nije zabeležen efekat entropije, niti broja značenja homonima. Ovi rezultati u skladu su sa rezultatima istraživanja izvedenih na engleskom jeziku. Sporija obrada homonima, u svetlu modela paralelne distribuirane obrade, može da se sagleda kao posledica kompeticije između nepovezanih značenja reči.

Izostanak očekivanog efekta broja značenja na podskupu homonima može da bude posledica malog raspona broja značenja prikazanih stimulusa (2-4). Premda je efekat redundanse na obradu homonima prvi put demonstriran, zabeleženi rezultati usklađeni su sa nalazima da se balansirani homonimi brže obrađuju od nebalansiranih.

Finansirano od strane Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije (179033, 179006).

Ključne reči: homonimija, entropija, broj značenja, redundansa, vreme obrade

ULOGA JEZIČKIH FAKTORA U IZVOĐENJU SKALARNIH IMPLIKATURA KOD DECE I ODRASLIH

Mirjana Mirić

Filozofski fakultet Univerziteta u Nišu
mandic.mirjana@gmail.com

Rad se bavi interpretacijom iskaza sa kvantifikatorom NEKI u primerima tipa *Neke knjige su na polici*. Adekvatna interpretacija iskaza u situaciji u kojoj je 5 od 5 knjiga na polici podrazumeva odbacivanje iskaza kao nepodesnog na osnovu izvedene skalarne implikature (SI): *Na polici su neke, ali ne sve knjige*.

U prethodnim istraživanjima na materijalu srpskog jezika procenat izvedenih SI značajno je manji u odnosu na druge jezike, a pretpostavljamo da su mogući uzroci:

nemogućnost govornika da uspostave adekvatan domen važenja imenice u konstrukciji NEKI+IMENICA, koja se u srpskom jeziku može interpretirati neodređeno, određeno, nereferencijalno i skalarno;

nemogućnost govornika da pristupe skalarnoj alternativni SVI u neutralno izgovorenim iskazima.

Cilj ovog istraživanja je da ispita ulogu jezičkih faktora u izvođenju SI kod dece i odraslih, a pretpostavljamo da pristup skalarnoj intepretaciji može olakšati:

upotreba partitivne konstrukcije, koja izraz sa kvantifikatorom izdvaja iz celine, ograničava ga na zadati kontekst i daje mu skalarnu interetaciju;

kontrastni fokus na kvantifikatoru, koji podrazumeva generisanje alternativa za fokalizovani izraz, jer pažnju ispitanika skreće na relevantni izraz za koji treba generisati skalarne alternative.

Istraživanje obuhvata decu uzrasta 7 (N=30) i 9 godina (N=30) i 30 odraslih govornika. Zadatak ispitanika bio je da slušaju i potom verifikuju iskaze sa NEKI u skladu sa prikazom objekata na slici. Ciljani iskaz sa kvantifikatorom *neki* dat je u kontekstu u kome bi podesnija bila upotreba kvantifikatora *svi*. Nezavisne varijable su: mesto kontrastnog fokusa obeleženo naglašavanjem, sa tri nivoa (fokus na kvantifikatoru – *NEKE knjige su na polici*), fokus na predikativu – *Neke knjige su NA POLICI*), neutralni fokus – *Neke knjige su na polici*); i partitivnost, sa dva nivoa (partitivno – *neke od knjiga* i nepartitivno – *neke knjige*). Zavisna varijabla je broj odbačenih iskaza (iskaza sa SI).

Analiza pokazuje značajan osnovni efekat partitivnosti ($F=9.936$, $df=1$, $p=0.002$): upotreba partitivne konstrukcije daje veći procenat izvedenih SI, i značajan efekat mesta fokusa ($F=5.664$, $df=2$, $p=0.005$): SI se značajno više izvode kada je fokus na kvantifikatoru ili neutralan. Efekat uzrasta nije značajan, odnosno deca uzrasta 7 i 9 godina sposobna su da izvode SI u istoj meri kao odrasli. Nalazi sugerišu da je u procesu izvođenja SI neophodno ispitati ulogu konteksta i konkretnih jezičkih faktora.

Ključne reči: skalarne implikature, kvantifikator "neki", partitivnost, kontrastni fokus

PRETPOSTAVKA O SLEDU ODLIKA I NAZIVA I FENOMEN NAGLAŠAVANJA: EKSPERIMENTALNA STUDIJA

Marko Nešković¹, Milan Jordanov¹, Petar Milin^{1,2,3}

¹Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet,
Univerzitet u Novom Sadu

²Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet,
Univerzitet u Beogradu

³Eberhard Karls Universität Tübingen
pmilin@ff.uns.ac.rs

Prema pretpostavci o sledu odlika i naziva (eng. Feature-Label-Order Hypothesis –FLO) učenje naziva odvija se u situaciji kada veći broj odlika prethodi pojavi i njenom nazivu. U ovakvom redosledu, usled kompeticije između odlika, dolazi do učenja njihove diskriminativne vrednosti za pojavu, tj, njen naziv. U načelu, možemo razlikovati savršene diskriminativne odlike, koje su jedinstvene za dati objekat, i nesavršene odlike, koje su zajedničke za različite objekte. Fenomen naglašavanja u

učenju (eng. Highlighting) pokazuje da se u slučaju nesavršenih odlika preferiraju ranije naučeni nazivi, a u slučaju savršenih odlika kasnije naučeni nazivi. Ako je ispunjen uslov o redosledu učenja naziva, naglašavanje se očekuje u situaciji u kojoj odlike prethode nazivu.

U cilju ispitivanja ovog očekivanja izvedena je serija od tri eksperimenta. Za prvi eksperiment, stimulusi su preuzeti i adaptirani iz studije u kojoj je empiriski potvrđena FLO pretpostavka. U drugom eksperimentu, korišćeni su slični monohromatski stimulusi (vidi TarrLab: <http://tarrlabwiki.cnbc.cmu.edu/>) dok su u trećem korišćene kombinacije jednostavnih geometrijskih oblika. U sva tri eksperimenta stimulusi su formirali parove, s obzirom na zajedničku karakteristiku – znak. Eksperimenti su imali dve faze učenja tako da je u prvoj bio izlagan samo jedan stimulus iz svakog para, a u narednoj fazi oba. U test fazi izlagane su, ili samo zajedničke odlike, ili samo odlike koje su jedinstvene za svaki od stimulusa u paru. Zadatak ispitanika bio je da izaberu naziv koji odgovara prikazanim odlikama. Meren je broj odgovora za svaku od test situacija.

Za proveru efekta naglašavanja kreiran je Bejzov model koji je uzimao u obzir, kako ponovljena merenja, tako i razlike između ispitanika. Poređenjem relevantnih odgovora u okviru svakog para i izračunavanjem odgovarajućih intervala verodostojnosti, zaključeno je da nalazi na tri različite vrste eksperimentalnih materijala ukazuju na odsustvo naglašavanja. Dalje, između eksperimenata koji su koristili različite vrste stimulusa registrovano je opadanje proporcije ispitanika koji su dostigli prag naučenosti (Binomni test: $p < 0.001$). Takođe, objekti su tačnije klasifikovani u situaciji kada su prisutne odlike većinom ukazivale na jedan ishod, nasuprot situaciji kada su ukazivale na dva ishoda istovremeno (Binomni test: $p < 0.001$). Nalaz indirektno potvrđuje FLO pretpostavku.

Ključne reči: diskriminativno učenje, pretpostavka o sledu odlika i naziva, fenomen naglašavanja

PRETPOSTAVKA O SLEDU ODLIKA I NAZIVA I FENOMEN NAGLAŠAVANJA: RAČUNARSKO MODELOVANJE

Milan Jordanov¹, Marko Nešković¹, Petar Milin^{1,2,3}

¹ Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet,
Univerzitet u Novom Sadu

² Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet,
Univerzitet u Beogradu

³ Eberhard Karls Univerzität Tübingen
pmilin@ff.uns.ac.rs

Prema filozofskoj tradiciji u psihologiji učenja, klasično uslovljavanje predstavlja fleksibilan i aktivan oblik učenja; mehanizam kojim se prikupljaju znanja o strukturi okruženja. Ova znanja obezbeđuju predikcije budućih događaja. Dakle, klasično uslovljavanje ima ključnu ulogu u adaptivnom ponašanju organizma. Model Rescorle i Wagnera predstavlja jedan od najboljih primera formalnog doprinosa u okviru pomenute tradicije. Učenje se, prema modelu, odvija kroz korekciju greške, kada ishodi u okruženju odstupaju od predikcija na osnovu postojećeg znanja. Više decenija kasnije Danks definiše stabilno stanje sistema koji uči po principima Rescorla-Wagner modela, a sistem za Naivno diskriminativno učenje demonstrira efikasnost ovog rešenja na nizu fenomena u oblasti obrade jezika. Kalmanov filter, takođe, učenje bazira na korekciji greške, ali vrednost i jačine veze ne određuje deterministički, već kao opseg očekivanih (verodostojnih) vrednosti. Ova očekivanja imaju normalnu raspodelu zbog čega se predstavljaju aritmetičkom sredinom i varijansom.

Cilj ovog rada bio je računarsko modelovanje ponašanja ispitanika u seriji eksperimenata, koji su proveravali FLO pretpostavku (eng. Feature-Label-Order – FLO) u paradigmi naglašavanja (eng. Highlighting). Korišćenisu rezultati tri eksperimentalne studije, kao i tri prethodno pomenuta modela učenja. Prvo, FLO pretpostavka sugerise da se učenje naziva odvija u situaciji kada odlike, koje karakterišu predmet ili pojavu, prethode njihovom nazivu. Drugo, naglašavanje uključuje redosled u učenju naziva i sugerise da se u slučaju nesavršenih diskriminativnih odlika preferiraju raniji nasuprot kasnijim nazivima, a u slučaju savršenih diskriminativnih odlika kasniji nasuprot ranijim.

Rezultati eksperimenata međusobno se razlikuju, ali dosledno ukazuju na odsustvo naglašavanja. U osnovnom režimu rada svaki od testiranih računarskih modela, pokazuje specifična odstupanja od eksperimentalnih

nalaza. Nakon uvođenja jednostavne oznaka o redosledu u toku učenja, sva tri modela demonstriraju fenomen naglašavanja, koji je demonstriran u većem broju ranijih studija. Konačno, Rescorla-Wagner model može da objasni ponašanje ispitanika u osnovnom eksperimentu, kada se dopuste razlike u salijentnosti znakova.

Ključne reči: fenomen naglašavanja, pretpostavka o sledu odlika i naziva, Rescorla-Wagner model, Naivno diskriminativno učenje, Kalmanov filter

PSIHOLOGIJA OBRAZOVANJA

STAVOVI NASTAVNIKA PREMA INKLUZIVNOM OBRAZOVANJU DECE SA SMETNJAMA U RAZVOJU

Ivana Sretenović¹, Marija Marković², Marina Milivojević³, Anita Kovačić⁴

¹ Savez za cerebralnu i dečiju paralizu Srbije, Beograd

² Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju

³ OŠ „Miodrag Matić“, Beograd

⁴ Savez za cerebralnu i dečiju paralizu Beograda, Beograd

ivana.sretenovic011@gmail.com

Inkluzivno obrazovanje predstavlja proces uključivanja svih učenika u školu, uključujući i učenike sa smetnjama u razvoju. Prilikom sprovođenja procesa inkluzije često se nailazi na različite barijere, te se kao jedna od glavnih barijera ističu stavovi nastavnika prema deci sa smetnjama u razvoju.

Cilj ovog istraživanja bio je da se identifikuju i ispitaju stavovi nastavnika prema deci sa smetnjama u razvoju. Uzorak istraživanja je formiran metodom slučajnog uzorka od 100 nastavnika, oba pola (73% žena i 27% muškaraca). U odnosu na uzrasne kategorije najviše je onih uzrasta 40– 49 godina i 50– 59 godina (po 33%), dok je nastavnika na uzrastu 30– 39 godina, 27%. Ovakav uzorak je formiran pozivajući se na istraživanja drugih autora koji naglašavaju da pol i godine radnog staža u velikoj meri određuju stavove prema inkluzivnom obrazovanju dece sa smetnjama u razvoju. Za potrebe istraživanja konstruisana je skala stavova Likertovog tipa, po uzoru na PITI-scaler (Suzić, 2008). Skala se sastoji od

24 tvrdnje. Ispitanici su za svaku tvrdnju izražavali stepen svog slaganja odnosno neslaganja. Ovo je prvo istraživanje u kome je korišćena ova skala. Istraživanje je sprovedeno tokom maja 2014. godine.

Analizom rezultata, statistički značajna razlika utvrđena je na samo 3 od 24 ispitivane tvrdnje između odgovora nastavnika muškog i ženskog pola na skali stavova o inkluziji. Statistički značajna razlika dobijena je na sledećim tvrdnjama: Učenik sa smetnjama u razvoju treba da sedi sam u klupi da ne bi ometao druge učenike ($F = 5,936$, $df = 99$, $p = ,017$); Glavni faktor uspešnosti inkluzije je stručna pripremljenost nastavnika ($F = 5,110$, $df = 99$, $p = ,026$); Potrebno je učenika sa smetnjama u razvoju smestiti u zasebne sobe na rekreativnoj nastavi ($F = 5,117$, $df = 99$, $p = ,026$). Dobijeni rezultati idu u smeru pozitivnijeg stava prema inkluziji. Proverom statističke značajnosti razlika u stavu prema inkluziji među nastavnicima različitog pola ($t = -1,136$, $df = 96$, $p = ,259$), kao i uzrasta ($t = 1,29$, $df = 4$, $p = ,279$), utvrđeno je da ne postoje značajne razlike. Kada su u pitanju rezultati koji nam govore da ne postoji statistički značajna razlika na ovim varijablama, možemo reći da nisu u skladu sa drugim istraživačkim nalazima koji govore da nastavnice imaju znatno pozitivnije stavove od nastavnika, kao i da su pozitivniji stavovi evidentirani kod mlađih nastavnika.

Jedno od ograničenja ovog istraživanja jeste mali uzorak, što nas ograničava u donošenju generalizovanih rezultata istraživanja. Takođe, postavlja se pitanje, da li dobijeni rezultati zaista prikazuju prave stavove ispitanika prema inkluzivnom obrazovanju dece sa smetnjama u razvoju.

Ključne reči: stavovi, inkluzivno obrazovanje, deca sa smetnjama u razvoju

MORALNO RASUĐIVANJE LAKO INTELEKTUALNO OMETENIH UČENIKA SA CEREBRALNOM PARALIZOM

Marina Milivojević¹, Anita Kovačić² i Ivana Sretenović³

¹OŠ „Miodrag Matić“, Beograd, ²Savez za cerebralnu i dečiju paralizu Beograda, Beograd, ³Savez za cerebralnu i dečiju paralizu Srbije, Beograd
ivana.sretenovic011@gmail.com

Polazeći od osnovnih pretpostavi kognitivno-razvojnog pristupa, gde je dominantno interesovanje usmereno na značaj intelektualnog faktora kao determinante koja određuje proces moralnog rasuđivanja, osnovni

problem ovog istraživanja jeste prikazivanje nivoa i stadijuma moralnog rasuđivanja učenika sa cerebralnom paralizom, sniženih intelektualnih sposobnosti. Istraživanjem je obuhvaćeno devetoro lako intelektualno ometenih učenika sa cerebralnom paralizom, koja su vaspitno-obrazovnim radom obuhvaćena u specijalnoj osnovnoj školi „Miodrag Matić” u Beogradu. Učenici su uzrasta od 12 do 18 godina, pretežno muškog pola (67% ispitanika). Kao instrument za procenu korišćena je Džoova dilema čiji je tvorac Kolberg, a koja je prilagođena deci sniženih intelektualnih sposobnosti. Sa svakim učenikom rađena je individualna procena, a rezultati istraživanja su prikazani kvalitativno, u vidu opisa dečjih odgovora na postavljena pitanja nakon čitanja hipotetičke dileme. Dobijeni rezultati upućuju na to da se najveći broj ovih učenika (66,66%) nalaze na prvom Kolbergovom stadijumu moralnog rasuđivanja. Ovi učenici često se pozivaju na kaznu i ljutnju, na autoritet od strane odraslih, a razlozi zbog kojih čine ispravno delo jeste izbegavanje kazne. Učenici koji se nalaže na drugom Kolbergovom stadijumu moralnog rasuđivanja (33,33%) odluke donose na osnovu analize dobiti i rizika, a razlozi da ispravno postupe jesu služenje sopstvenim potrebama i interesima. Dobijeni rezultati, i pored ograničenja u vidu malog uzorka i primene samo jednog instrumenta procene, podržavaju teorijsku postavku da inteligencija predstavlja jednu od determinanti koja uslovljava moralni razvoj, a da se deca sa cerebralnom paralizom nalaze na nižem stadijumu moralnog rasuđivanja, nego što je očekivano za dati uzrast.

Ključne reči: kognitivno-razvojni pristup, moralno rasuđivanje, cerebralna paraliza

INDIKATORI ORIJENTACIJE NA BESPOMOĆNOST NA PREDŠKOLSKOM UZRASTU

Aleksandra Đurović i Ana Altaras Dimitrijević

Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu,
djurovicaleksandra@yahoo.com

U radovima Dvekove i saradnika nedavno je plasirano i empirijski potkrepljeno gledište da se individualne razlike u orijentaciji na bespomoćnost mogu opaziti već kod predškolaca, a ne samo kod starije školske dece. Međutim, postavlja se pitanje koji su indikatori bespomoćnosti relevantni na mlađem uzrastu. Da bi se odgovorilo na to

pitanje, u ovom istraživanju sprovedena je 1) kvantitativna analiza indikatora bespomoćnosti zabeleženih na uzorku od 56 dece testirane za polazak u školu i 2) kvalitativna analiza podataka prikupljenih intervjuisanjem roditelja ispitivane dece. Deci je usmeno i individualno zadavana Skala za ispitivanje motivacije, koja je konstruisana za potrebe ovog istraživanja ($\alpha = 0,66$). Skalu čini šest kratkih priča u kojima su opisane tri različite situacije tokom rešavanja zadataka – situacija uspeha, neuspeha i neizvesnosti u pogledu ishoda; zadatak ispitanika je da kaže kako bi se on ponašao u opisanoj situaciji. Situacije su izabrane tako da budu bliske deci ovog uzrasta (npr. crtanje i slaganje slagalice). Reakcije koje su tretirane kao indikator bespomoćnosti bile su: a) izbor lakih zadataka, b) odustajanje od rešavanja zadatka, c) atribucija postignuća (ne)sposobnosti, d) traženje pomoći i e) očekivanje neuspeha. U okviru intervjua, od roditelja je traženo da opišu tipična ponašanja svog deteta koja se tiču izbora zadataka, istrajnosti i samostalnosti. Analizom glavnih komponenti (uz primenu metoda paralelne analize) na Skali za ispitivanje motivacije izdvojena su dva faktora, koji objašnjavaju 33% varijanse. Prvi faktor zasićen je indikatorom istrajnosti, a drugi izborom zadataka, merama atribucija i traženja pomoći. U pogledu očekivanja uspeha nije bilo individualnih razlika – gotovo sva ispitana deca očekivala su uspeh pri rešavanju zadatka. Što se tiče podataka dobijenih u intervjuu sa roditeljima, njihovom analizom moguće je bilo izdvojiti različite profile dece s obzirom na orijentaciju na bespomoćnost – naročito na osnovu indikatora izbora zadataka. Rezultati kvantitativne i kvalitativne analize ukazuju na to da su *izbor lakših zadataka* (odnosno zadataka u kojima se izvesno postiže uspeh), *traženje pomoći* u situaciji neizvesnosti po pitanju uspeha, te *atribucije postignuća sposobnostima* indikatori orijentacije na bespomoćnost relevantni na ispitivanom uzrastu. To sugerise da bi već u tom dobu trebalo obraćati pažnju na navedene indikatore, kako bi se kod dece blagovremeno podsticala reakcija ovladavanja.

Ključne reči: motivaciona orijentacija, orijentacija na bespomoćnost, predškolska deca, izbor zadataka

DA LI RODITELJSKA UVERENJA O INTELIGENCIJI
PREDVIĐAJU MOTIVACIONU ORIJENTACIJU DETETA?**Aleksandra Đurović i Ana Altaras Dimitrijević**Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu,
djurovicaleksandra@yahoo.com

Raspoloživi empirijski nalazi ukazuju na to da su motivacione orijentacije dece – orijentacija na bespomoćnost, odnosno orijentacija na ovladavanje – povezane sa važnim ishodima, kao što su školsko postignuće i emocionalno funkcionisanje. Stoga je bitno utvrditi faktore koji mogu imati izvesnu ulogu u formiranju tih orijentacija. Cilj ovog istraživanja bio je da se ispita odnos orijentacije na ovladavanje dece predškolskog uzrasta i uverenja o inteligenciji koje imaju njihovi roditelji. U istraživanju je učestvovalo 56 dece predškolskog uzrasta i njihovi roditelji, a prikupljanje podataka obavljeno je prilikom redovnog ispitivanja gotovosti za polazak u školu. U cilju procene orijentacije na ovladavanje, deci je usmeno zadavana Skala za ispitivanje motivacije konstruisana za potrebe ovog istraživanja, i to na osnovu teorijskog modela Dvekove i saradnika. Kao indikatori su korišćeni: a) izbor zadatka po težini, b) istrajnost u rešavanju, c) atribucija postignuća d) traženje pomoći i e) očekivanje uspeha. Navedeni indikatori ugrađeni su u ukupno 16 dihotomnih pitanja, koja su postavljana deci nakon čitanja priče čiji se glavni lik susreće s kognitivnim izazovom (ukupno 6 priča, svaka praćena sa po 2-3 pitanja; $\alpha = 0,66$). Roditelji su popunili Skalu implicitnih uverenja o inteligenciji Abdelfataha i Jejsa, kojom se putem 14 tvrdnji Likertovog tipa ispituje pristajanje uz gledište da je inteligencija nepromenljivo svojstvo, na koje se ne može uticati učenjem i trudom, odnosno da je ona promenljiva i da se učenjem može povećavati ($\alpha = 0,71$). Rezultati multiple regresione analize pokazuju da roditeljska uverenja o promenljivosti inteligencije statistički značajno predviđaju dečiju orijentaciju na ovladavanje ($\beta = 0.36$, $t_{(45)} = 2.73$, $p < .01$), i to čak bolje nego drugi značajan prediktor – rezultat deteta na testu TIP-1 ($\beta = 0.29$, $t_{(45)} = 2.19$, $p < .05$); ukupno, ova dva prediktora objašnjavaju 20.3% varijanse u kriterijumu ($F_{(1, 47)} = 5.79$, $p < .01$). Premda zasnovan na korelacionoj analizi, ovaj nalaz može se razumeti kao naznaka da roditeljska uverenja o inteligenciji učestvuju u formiranju motivacione orijentacije deteta. To, pak, nagoveštava mogućnost da se odgovarajućom

edukacijom roditelja i delovanjem na njihova uverenja doprinosi tome da deca usvajaju adaptivnu motivacionu orijentaciju na ovladavanje.

Ključne reči: motivacione orijentacije, ovladavanje/bespomoćnost, roditeljska uverenja, uverenja o inteligenciji

ANALIZA PISA ZADATAKA IZ MATEMATIKE – KAKO NASTAVNICI SAGLEDAVAJU ZADATKE?

Jelena Radišić¹ i Aleksander Baucal²

¹Institut za pedagoška istraživanja

²Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

jradisic@ipi.ac.rs

Veći broj autora ističe da je matematika osnova za napredovanje učenika u većem broju školskih predmeta, a da rešavanje i način pristupa matematičkim problemima značajno doprinosi razvoju logičkog mišljenja. Istraživanja ukazuju na značaj kompetencija nastavnika za ishode učenja učenika. U matematici sposobnost nastavnika da jasno objasni postupak rešavanja problema smatra se jednom od ključnih stavki efikasnog poučavanja. Postignuća naših učenika na međunarodnim studijama često su dovodena u vezu sa tipičnim iskustvima učenika u školama. U ovom istraživanju osnovni cilj je da istražimo nastavničke percepcije problema sa kojima se učenici susreću tokom rešavanja PISA zadataka, da bolje razumemo tipične matematičke probleme i procedure sa kojima se učenici susreću u školi i na koji način to tipično iskustvo u školi olakšava ili otežava razumevanje PISA zadataka i način na koji ih učenici rešavaju. Istraživanje paralelno izvode i kolege u Italiji, Švedskoj i Švajcarskoj. U ovom radu iznosimo preliminarne rezultate za uzorak učenika iz Srbije.

U istraživanju je učestovalo 20 nastavnika matematike iz srednjih škola u Beogradu. Broj nastavnika iz srednjih stručnih škola i gimnazija bio je ujednačen, a vodilo se računa i o stažu i godinama nastavnika. Za predmet analize su izabrana dva objavljena PISA 2012 zadatka iz domena matematike kojima se ispituje primena matematičkih znanja i veština u problemskim situacijama iz svakodnevnog života i koji su se pokazali kao teži (PM903 i PM942) za učenike iz navedenih zemalja. Na osnovu polustruktiranog intervjua sa nastavnicima želeli smo da utvrdimo (a) kako nastavnici ocenjuju težinu 2 izabrana zadatka, (b) kako procenjuju jasnoću instrukcije svih delova zadatka; (c) kako bi trebalo poučavati učenike da bi

mogli da reše slične zadatke, (d) koje veštine su neophodne učenicima za njihovo rešavanje, i (e) koji vidovi podrške su potrebni nastavnicima da bi na svojim časovima uveli više zadataka koji su slični ispitivanim zadacima (zadacima „primenjene matematike”). Odgovori nastavnika su kodirani i analizirani metodom konstantne komparacije.

Rezultati ukazuju na saglasnost nastavnika o razlozima zašto su analizirani zadaci teški za učenike iz Srbije, dok su se nastavnici razlikovali u razumevanju šta se ispituje datim zadacima – neki su smatrali da zadaci pripadaju domenu matematike, a neki su smatrali da se odnose na druge predmete. U procenama jasnoće instrukcije i sugestijama i kako ona može da se unapredi ne bi li bila razumljivija učenicima, pojedini nastavnici idu na dekontekstualizaciju zadatka, dok se drugi zadržavaju na manjim jezičkim intervencijama. Nastavnička uputstva o načinu rešavanja zadataka nisu ujednačena, kao ni mišljenja o mogućim vidovima podrške koji bi doprineli da na njihovim časovima ima više zadataka iz domena primenjene matematike.

Rad predstavlja rezultat rada na projektima 179034 i 179018 čiju realizaciju finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

Ključne reči: nastava matematike, analiza zadataka, percepcije nastavnika, PISA

RELACIJE RAZLIČITIH VIDOVA KAZNE U VASPITANJU I INTERNALIZOVANIH PROBLEMA U PONAŠANJU SREDNJOŠKOLACA

Nemanja Boričić, Jasmina Pekić i Jovana Trbojević

Univerzitet u Novom Sadu, Filozofski fakultet, Odsek za psihologiju

nemanja.jung@gmail.com

Kazna kao vid vaspitanja budi veliko interesovanje kako istraživača tako i javnosti. Iako je ona samo jedan segment vaspitanja, efekti kazne na razvoj individue se javljaju već na ranom uzrastu, a imaju delovanje tokom celog života. Ovo istraživanje se bavi ispitivanjem relacija različitih vrsta kazni sa pojavom internalizovanih smetnji koje se tiču intenziteta ispoljavanja simptoma anksioznosti i depresije kod srednjoškolaca. Kažnjavanje u vaspitanju obuhvata disciplinske mere poput: uskraćivanja pozitivnog potkrepljenja, verbalne kazna, fizičke kazna i separacione

kazna. Ispitivanje je sprovedeno na prigodnom uzorku od 296 beogradskih srednjoškolaca (184 devojke i 112 momaka), koji pohađaju I, II i III razred. U prikupljanju podataka primenjeni su sledeći instrumenti: Skala kažnjavanja u vaspitanju koja je konstruisana za potrebe istraživanja, Skala anksioznosti SCARED, te Skala depresivnosti CES-D. Ispitivanjem latentnog prostora Skale kažnjavanja u vaspitanju izdvojena su tri faktora: fizičko kažnjavanje udruženo sa verbalnim oblicima kažnjavanja, kažnjavanje uskraćivanjem i separaciono kažnjavanje, koji su kasnije figurisani kao prediktori u višestrukim regresionim analizama. Rezultati dveju sprovedenih standardnih višestrukih regresionih analiza pokazali su da se kao značajni prediktori depresije izdvajaju varijable Fizička kazna udružena sa verbalnim oblicima kažnjavanja ($\beta=0,14$, $p<0,02$) i Separaciona kazna ($\beta=0,21$ $p<0,00$). Značajan parcijalni doprinos u objašnjenju varijabiliteta izraženosti simptoma anksioznosti i u drugoj regresionoj analizi ostvaruju Fizička kazna udružena sa verbalnim oblicima kažnjavanja ($\beta=0,14$, $p<0,02$) i Separaciona kazna ($\beta=0,23$ $p<0,00$). No, i pored utvrđenih značajnih relacija različitih oblika kažnjavanja sa internalizovanim problemima u ponašanju, prediktorski model u oba slučaja objašnjava mali procenat varijanse kriterijumskih varijabli (oko 9%).

Ključne reči: kazna u vaspitanju, depresivnost, anksioznost, adolescencija

LOKUS KONTROLE I POREĐENJE SA DRUGIMA KAO MODERATORI RELACIJA IZMEĐU AKADEMSKOG SELF- KONCEPTA I ZADOVOLJSTVA STUDIJAMA

Jasmina Pekić, Ilija Milovanović i Jasmina Kodžopeljić

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu
jasminadream@yahoo.com

U istraživanjima akademskog self-koncepta ovaj konstrukt je najčešće dovođen u relaciju sa postignućem učenika, odnosno studenata, što proizilazi iz shvatanja self-koncepta kao kognitivne osnove ličnog identiteta. No, imajući u vidu saznanja da self-koncept uključuje i emocionalnu komponentu, koja se tiče različitih osećanja vezano za to kako pojedinac sebe procenjuje, učinilo se smislenim ispitati u kakvoj su relaciji akademski self-koncept i zadovoljstvo studijama. Osim toga,

shodno saznanjima da se self-koncept formira pod uticajem vrednovanja od strane drugih, te uzročnih atribucija vlastitog ponašanja, pomenuta relacija je razmatrana uz uvođenje određenih moderator varijabli. Preciznije rečeno, istraživanje pretenduje da ponudi odgovor na pitanje da li uzročne atribucije i tendencija ka poređenju sa drugima, ostvaruju moderirajući efekat na relaciju između akademskog self-koncepta i zadovoljstva studijama. Akademski self-koncept operacionalizovan je kao percepcija vlastitih akademskih sposobnosti u relaciji sa aktuelnim i budućim zahtevima na studijama, te kao samopercepcija aktuelne i buduće akademske uspešnosti.

Istraživanje je sprovedeno na 452 studenta Univerziteta u Novom Sadu, koji su popunjavali sledeće upitnike: Skalu akademskog self-koncepta koja je konstruisana za potrebe istraživanja, Bezinovićevu Skalu eksternalnosti, Skalu socijalne komparacije (INCOM), te modifikovanu verziju Upitnika zadovoljstva studijama (SSQTV).

Shodno činjenici da istraživački nacrt predviđa postojanje dveju moderator varijabli, u analizi podataka primenjen je postupak moderacione analize, koji je obavljen u dva navrata u okviru makroa PROCESS for SPSS. U prvom modelu lokus kontrole figuriše kao moderatorska varijabla, a u drugom varijabla poređenje sa drugima. Dobijeni nalazi sugerišu da su oba modela statistički značajna (u slučaju prvog modela $R=0,33$; $p<0,01$; u slučaju drugog modela $R=0,34$; $p<0,01$), kao i da samo akademski self-koncept ostvaruje značajnu relaciju sa kriterijskom varijablom. Nalazi o interakciji akademskog-self koncepta sa moderator varijablama ukazuju na odsustvo statističke značajnosti efekta interakcije, što znači da ne postoji efekat moderacije lokusa kontrole, odnosno poređenja sa drugima, u relaciji između akademskog self-koncepta i zadovoljstva studijama. Ovakvi nalazi najverovatnije proizilaze iz povezanosti emocionalne komponente akademskog-self koncepta sa zadovoljstvom studijama, dok lokus kontrole i tendencija ka poređenju sa drugima, koji su više više u vezi sa kognitivnim aspektima akademskog-self koncepta, ne utiču na prirodu povezanosti između prediktora i kriterijuma.

Ključne reči: Akademski self-koncept, zadovoljstvo studijama, uzročne atribucije, poređenje sa drugima, moderaciona analiza

SPORTSKE AKTIVNOSTI SREDNJOŠKOLACA: ANALIZA VREMENSKOG DNEVNIKA

Jelena Pešić, Marina Videnović i Dijana Plut

Institut za psihologiju
pesicjelena011@gmail.com

Cilj istraživanja je da utvrdimo koliko su sportske aktivnosti, kao razvojno podsticajan način provođenja slobodnog vremena, zastupljene u svakodnevnici srednjoškolaca iz Srbije. Zanimalo nas je i kako mladi doživljavaju bavljenje sportom, jer je utvrđeno da razvojni efekti aktivnosti zavise od percepcije njihovih ciljeva, motivacione vrednosti i stepena zahtevnosti. Primenjena je metoda 24-časovnog vremenskog dnevnika: uz aktivnosti koje su navodili hronološki, po polučasovnim intervalima, ispitanici su mogli da opišu i svoj doživljaj tih aktivnosti. Kvantitativni podaci obrađeni su metodom rekonstrukcije tipičnog dana, a kvalitativni metodom analize sadržaja. Istraživanje je obavljeno na uzorku od 922 učenika srednjih škola, strukturisanom po regionu, uzrastu (I-IV razred) i tipu škole (gimnazije i srednje stručne škole). Podaci pokazuju da je radnim danom samo petina srednjoškolaca (20.7%) uključena u sportske aktivnosti (treninzi ili rekreativni sport), a vikendom nešto više od četvrtine (26.8%). Od skoro pet i po sati slobodnog vremena (322 minuta), sportu je posvećeno svega 24 minuta, što je skoro dvostruko manje u odnosu na mlade iz SAD i proseka za evropske zemlje. Mladići i mlađi srednjoškolci provode značajno više vremena u sportskim aktivnostima nego devojke ($t=13.228$; $df=920$; $p=0.00$) i stariji srednjoškolci ($F=3,357$; $df=3$; $df=918$; $p=0.03$), dok prema socioekonomskom statusu nisu utvrđene značajne razlike ($F=0,889$; $df=4$; $df=910$; $p=0.47$). Učenici trogodišnjih stručnih škola provode značajno više vremena rekreativno se baveći sportom od učenika gimnazija i četvorogodišnjih stručnih škola ($F=18,817$; $df=2$; $df=910$; $p=0.00$). Od ukupno 99 komentara, čak polovina se odnosi na visoku motivacionu vrednost sportskih aktivnosti (izvor uživanja, oslobađanja od stresa i pozitivnih socijalnih iskustava), dok se po četvrtina komentara odnosi na njihovu zahtevnost (fizičku, ali i mentalnu) i važnost bavljenja sportom (ciljevi). Mada se sportske aktivnosti eksplicitno ne povezuju sa doživljajem samoekspresije i izgradnjom ličnog identiteta, mladi ih vide kao izazov za vlastite kompetencije, ali i kao preduslov fizičkog i mentalnog zdravlja. Rezultati potvrđuju da su sportske aktivnosti potencijalni izvor razvojno

formativnih iskustava mladih i otvaraju pitanje o razlozima njihove srazmerno male zastupljenosti u svakodnevici naših srednjoškolaca.

Rad je deo projekta Ministarstva za nauku i tehnološki razvoj: „Identifikacija, merenje i razvoj kognitivnih i emocionalnih kompetencija važnih društvu orijentisanom na evropske integracije”.

Ključne reči: mladi, sport, slobodno vreme, vremenski dnevnik

UTICAJ ŠKOLSKIH FAKTORA NA OSIPANJE UČENIKA IZ OBRAZOVNOG SISTEMA

Aleksandra Rakić

Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

aleksandra.rakic@yahoo.com

Iako u Srbiji na nacionalnom nivou zbog manjkave školske statistike nema tačnih podataka o procentu učenika koji napuštaju osnovnu i srednju školu pre završetka, istraživanja ukazuju da je to pervazivan problem i nove obrazovne politike su usmerene na iznalaženje načina prevencije. Uloga škola u prevenciji osipanja je izuzetno značajna, te je važno utvrditi koje od mogućih školskih akcija imaju najveći potencijal. Cilj ovog istraživanja je bilo utvrditi koji od školskih faktora (saradnja sa roditeljima i drugim institucijama, podrška učenicima iz osetljivih grupa, aktivnosti profesionalne orijentacije, prisustvo nasilja, aktivnosti za smanjivanje nasilja, podrška učenju i aktivnosti učenika, usvojenost inkluzivnih politika i veličina škole) ima značajni uticaj na pojavu osipanja. Školski faktori su izabrani pregledom istraživanja autora (Institut za psihologiju, Dale, Ferguson, Lee & Burkam, Walther & Pohl) i obrazovnih politika (Evropski savet, Evropska komisija, OECD, UNICEF). Uzorak je činilo 20 škola (11 osnovnih i 9 srednjih stručnih škola). Stručni saradnici su popunjavali upitnik konstruisan za ovo istraživanje. Regresionom analizom je dobijeno da što je veća saradnja sa roditeljima, procenat osipanja učenika iz škole je manji ($\beta = 0.63$, $t = 3.45$, $df = 1$, $p < 0.05$). Za ostale školske faktore nije utvrđen uticaj na osipanje. Utvrđena je pozitivna korelacija između školskih faktora saradnja sa roditeljima i podrška učenicima iz osetljivih grupa ($r = 0.56$, $df = 18$, $p < 0.05$), saradnje sa roditeljima i manjeg nivoa školskog nasilja ($r = 0.64$, $df = 18$, $p < 0.05$), manjeg nivoa školskog nasilja i usvojenosti inkluzivnih politika u školi ($r = 0.60$, $df = 18$, $p < 0.05$), manjeg nivoa školskog nasilja i razvijenosti

aktivnosti i organizacija u školi($r=0.48$, $df=18$, $p<0.05$). Škole koje su navele da imaju manji procenat osipanja u odnosu na druge škole imaju razvijeniju saradnju sa roditeljima ($t= 3.08$, $df=18$, $p=0.006$), aktivnosti u okviru profesionalne orijentacije ($t=2.159$, $df=18$, $p<0.05$) i podršku učenju ($t=2.22$, $df=18$, $p<0.05$). Srednje stručne škole imaju manje razvijenu saradnju sa roditeljima ($t = - 4.27$, $df=18$, $p<0.01$) i pružaju manje podrške učenicima iz osetljivih grupa ($t= - 2.46$, $df=18$, $p<0.05$). Rezultati ukazuju na odlučujuću neposrednu i posrednu ulogu saradnje škole sa roditeljima i ukazuju na značaj razvoja novih školskih politika usmerenih na tesnu i višedimenzionalnu saradnju sa roditeljima.

Ključne reči: osipanje, školski faktori, saradnja škole i roditelja

PROFESIONALNE BRIGE BUDUĆIH I AKTUELNIH NASTAVNIKA

Nataša Simić

Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu

nsimic@f.bg.ac.rs

U okviru nauka o obrazovanju, poslednjih decenija velika se pažnja posvećuje nastavnicima jer se pokazalo da su oni jedan od najvažnijih činilaca postignuća učenika. Savremeni modeli obrazovanja nastavnika zasnovani su na konstruktivističkoj paradigmi, na konceptima celoživotnog učenja, iskustvenog i transformativnog učenja i refleksivne prakse. Svi oni uzimaju u obzir profesionalne brige i potrebe nastavnika i osetljivi su na izazove na koje nastavnici nailaze u različitim fazama profesionalnog razvoja, kako bi im se uvek obezbeđivala blagovremena i adekvatna podrška.

Predmet istraživanja bile su profesionalne brige, definisane kao teme od interesa za nastavnika, izazivajući bilo negativna, bilo pozitivna osećanja, a u vezi s kojima nastavnik namerava da uloži određen napor da ih razume i/ili razreši. Osnovni cilj bio je utvrditi koje sve profesionalne brige imaju budući i aktuelni nastavnici i na koji način se njihove brige međusobno razlikuju. Oslanjala sam se na razvojni model profesionalnih briga Frensis Fuller, prema kome nastavnici na početku karijere imaju Brige za sebe, da bi se s godinama radnog iskustva pojavljivale Brige za zadatak i Brige za uticaj.

Korišćenjem polustrukturiranog intervjua ispitano je 19 studenata treće i četvrte godine „nastavničkih” fakulteta i 22 nastavnika predmetne nastave s više od pet godina radnog iskustva u osnovnoj školi. Odgovori su analizirani kombinacijom utemeljene teorije kako je definiše Šarmazova i kvalitativne analize sadržaja, tačnije tematske analize, prema Mejringu. Analizom odgovora studenata utvrđeno je 11 potkategorija kategorije nazvane *Početničke brige: Egzistencija, Efikasne nastavne metode, Identitet i smisao, Klima u odeljenju, Kolege, Ocenjivanje, Ponašanje učenika, Raznovrsnost u odeljenju, Roditelji, Stručnjački autoritet i „Tehnikalije“*. Analizom odgovora nastavnika utvrđeno je devet potkategorija kategorije *Veteranske brige* – iste koje su se javile i kod studenata, sa izuzetkom Egzistencije, Stručnjačkog autoriteta i Ocenjivanja, uz jednu novu – *Odnos prema nastavnicima i obrazovanju*.

Dobijeni nalazi potvrđuju model Fulerove – da na početku karijere Brige za sebe dominiraju, ali istovremeno opovrgavaju tezu o sekvencijalnoj prirodi briga – budući da je utvrđeno da već studenti imaju Brige za uticaj. Razlike u brigama budućih i aktuelnih nastavnika tumačene su u svetlu aktuelnih reformi u obrazovanju i promenama u vrednosnim orijentacijama u društvu, a i navedene su preporuke za edukatore nastavnika.

Rad je rezultat projekta 179018, podržanog od strane Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

Ključne reči: nastavnici, profesionalne brige, utemeljena teorija, kvalitativna analiza sadržaja

PEDAGOŠKI ASISTENTI KAO INTERKULTURALNI MEDIJATORI – RAZUMEVANJE ULOGE I IMPLIKACIJE ZA ISTRAŽIVAČKU I OBRAZOVNU PRAKSU

Tinde Kovač Cerović¹, Tijana Jokić¹ i Colette Daiute²

¹Filozofski fakultet u Beogradu, ²The City University of New York
tkovacs@f.bg.ac.rs

Jedinstvena uloga romskog/pedagoškog asistenta (PA) podrazumeva medijaciju između različitih kultura sa ciljem uključivanja romske dece u obrazovni sistem. PA su prošli kroz nekoliko ciklusa obuka, međutim do sada nije bilo sistematskog napora da se dođe do razumevanja ove transformativne uloge. Cilj istraživanja je upravo razumevanje uloge i

sticanje uvida u perspektive PA o njihovoj ulozi interkulturalnih medijatora. Polazeći sa socio-kulturnog stanovišta, istraživanje stavlja fokus na narative kao alate kulture koji organizuju iskustvo i vode iskustvenom učenju. Istraživanje je uključilo 174 učesnika (PA), koji su produkovali 484 priče različitih žanrova (priča o iskustvu romskog deteta u obrazovnom sistemu, priča o ličnom putu do uloge pedagoškog asistenta, pismo budućim pedagoškim asistentima), tj. 4757 jedinica analize (rečenice ili delovi rečenica koji nose značenje). Kvalitativnom analizom (tematskom analizom) prepoznati su organizujući principi prikupljenih narativa koji oblikuju percepciju, razumevanje i ponašanje i dat je odgovor na istraživačko pitanje: Kako PA koriste narative i druga simbolička sredstva za medijaciju između različitih kultura, kako bi realizovali svoju ulogu u obrazovanju? Izdvojeno je 19 organizujućih principa, grupisanih u 7 širih kategorija nazvanih kolektivna odgovornost, obrazovanje, realizacija uloge, lični kvaliteti, prepreke, rešenja, ishodi. Kvantitativnom analizom (Kruskal-Wallis test) utvrđene su značajne razlike između različitih žanrova u broju jedinica analize kodiranih različitim organizujućim principima. Kolektivna odgovornost ($\chi^2=48.87$, $df=2$, $p<0.001$), lični kvaliteti ($\chi^2=56.60$, $df=2$, $p<0.001$), prepreke ($\chi^2=89.93$, $df=2$, $p<0.001$), rešenja ($\chi^2=111.84$, $df=2$, $p<0.001$) i ishodi ($\chi^2=105.367$, $df=2$, $p<0.001$) su najfrekventniji u priči o iskustvu romskog deteta. Značajnost podučavanja i učenja (obrazovanja) ($\chi^2=30.35$, $df=2$, $p<0.001$) je najfrekventniji u priči o ličnom putu, a realizacija uloge ($\chi^2=231.06$, $df=2$, $p<0.001$) kroz praćenje sopstvenih vrednosti i načela, poštovanje društvenih pravila i delovanja zarad same dece u pismu budućem PA. Dobijeni rezultati ukazuju na važnost korišćenja različitih žanrova za iskazivanje složenosti medijacione uloge PA, na važnost sagledavanja socijalne transformacije iz ugla ključnih aktera, a na širem metodološkom planu na neophodnost korišćenja širokog dijapazona narativnih žanrova za istraživanje složenih fenomena.

Ključne reči: romski/pedagoški asistenti, obrazovanje Roma, analiza narativa, organizujući principi, kultura

KAKO NASTAVNICI PROCENJUJU PODRŠKU RUKOVODSTVA ŠKOLE INKLUZIVNOM OBRAZOVANJU NA KREIRANOM INSTRUMENTU RUKOVOĐENJE ŠKOLOM?

Vitomir Jovanović¹, Tinde Kovač Cerović² i Tijana Jokić²

¹Centar za obrazovne politike,

²Filozofski fakultet, Odeljenje za psihologiju, Univerzitet u Beogradu
vitomirj@gmail.com

Jedan od ključnih faktora koji posreduje između nacionalne inkluzivne obrazovne politike i njene implementacije i održivosti u svakodnevnoj praksi učionice jeste rukovođenje školom. Zbog tako važne pozicije, u novoizrađeni Okvir za praćenje inkluzivnog obrazovanja u Republici Srbiji, rukovođenje školom je uvršteno kao važan indikator kvaliteta inkluzivnog obrazovanja (IO). Ovaj indikator je operacionalizovan kao: 1) usmerenost na planiranje i obezbeđivanje materijalnih uslova za podizanje kapaciteta škole i nastavnika za kvalitetno sprovođenje IO, i 2) aktivno učestvovanje rukovodstva škole u unapređenju i promociji inkluzivnosti škole kroz saradnju i uspostavljanje mreže podrške. Instrument (upitnik za nastavnike) kojim se procenjuje koliko uprava škole podržava inkluzivne školske prakse sastoji se iz 12 pitanja. Pored toga što je instrument namenjen za procenu, on takođe ima i instruktivnu funkciju, te načinom na koji su formulisane stavke modelira šta znači dobra inkluzivna praksa. Kroz pilot istraživanje proverene su psihometrijske karakteristike instrumenta. Uzorak škola je kreiran na osnovu 4 kriterijuma: razvijenost opštine, zastupljenost romske populacije, zastupljenost mlađih od 17 godina i broj škola u opštini na osnovu čega su formirani klasteri. U uzorak za pilotiranje instrumenta je ušlo 156 nastavnika iz 8 škola iz jednog klastera (ovaj klaster formirale su škole iz Beograda). Proporcionalno su zastupljeni razredni i predmetni nastavnici. Rezultati pokazuju odličnu internu konzistentnost instrumenta ($\alpha=0.927$), homogenost ($H^2=0,810$) i reprezentativnost ($KMO=0,867$). Kao kriterijum validnosti korišćen je sumativni skor na samom instrumentu i poredene su škole sa najvećom razlikom između ovih skorova. Veličina efekta između škola sa rukovodstvom koje podržava inkluzivnost i rukovodstvom koje je ne podržava ($d=0.422$) govori u prilog umerene značajnosti razlika, odnosno da upitnik meri ono čemu je namenjen. Rezultati govore da nastavnici beogradskih škola vide rukovodstvo škole kao takvo da uglavnom podržava inkluzivne školske prakse (na četvorostepenoj

likertovoj skali $M=3,29$ uprosečeno za sve ajteme). Navedeni rezultati preporučuju ovaj instrument za korišćenje u svrhu procene podrške uprave škole inkluzivnosti školske prakse. Pored toga, instrument se može koristiti i kao dopuna spoljašnjem vrednovanju, u svrhu samovrednovanja, kao i u istraživačke svrhe. Zbog svog instruktivnog karaktera, instrument omogućava snimanje aktuelnog stanja i identifikaciju zona narednog razvoja školskih praksi, pa se s obzirom na to može koristiti i kao važan izvor informacija za razvojno planiranje.

Ključne reči: inkluzivno obrazovanja, rukovođenje školom, upitnik za nastavnike, psihometrijske karakteristike

LIČNOSNI I INTERPERSONALNI KORELATI AKADEMSKOG POSTIGNUĆA

Marko Janošević¹ i Boban Petrović²

¹Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu

²Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd

markojanosevic@yahoo.com

Rezultati dosadašnjih ispitivanja korelata akademskog postignuća dosledno potvrđuju postojanje njegove povezanosti sa bazičnim crtama ličnosti, posebno sa Otvorenošću za iskustva i Savesnošću, ali i sa socijalnim statusom učenika. Ipak, na našim prostorima nedostaje istraživanja koja se bave ovom tematikom, posebno onih u kojima se ličnost sagledava u svetlu HEXACO modela ličnosti, kao i ispitivanja nezavisnog doprinosa ličnosti i socijalnog statusa razumevanju akademskog postignuća. Cilj ovog istraživanja je ispitivanje odnosa akademskog postignuća s jedne i socijalnog statusa i crta ličnosti s druge strane. Uzorak je činilo 163 učenika osmog razreda osnovne škole (53% devojčica; 53% učenika iz velikog grada). Akademsko postignuće je operacionalizovano kroz prosek ocena na kraju sedmog razreda. Za procenu bazičnih crta ličnosti korišćen je instrument HEXACO-30. Socijalni status ispitanika operacionalizovan je kroz mere sociometrijske i opažene popularnosti. Sprovedena je hijerarhijska regresiona analiza, pri čemu je akademsko postignuće uključeno kao kriterijumska varijabla. Uvođenjem prediktorskih varijabli na 3 nivoa hijerarhijske regresione analize ukupno se objašnjava 34% varijanse akademskog postignuća. Kontrolne varijable (pol i veličina mesta) objašnjavaju 8%, sociometrijska

i opažena popularnost dodatnih 16%, a osobine ličnosti još 10%. Najznačajniji prediktori akademskog postignuća su pe svega Savesnost ($\beta = .31$, $p < 0.01$), zatim Opažena popularnost ($\beta = .28$, $p < 0.01$), Sociometrijska popularnost ($\beta = .16$, $p < 0.05$), i Poštenje/Skromnost ($\beta = -.15$, $p < 0.05$), dok važnu ulogu imaju i veličina mesta ($\beta = .28$, $p < 0.01$), kao i pol ($\beta = -.16$, $p < 0.05$). Pored ovoga, uočene su i značajne razlike između dečaka i devojčica kada su u pitanju varijable koje sa najvećim procentom učestvuju u objašnjavanju akademskog postignuća. Dok su kod dečaka to Sociometrijska popularnost i Opažena popularnost, uz prisutne efekte Otvorenosti i Nepoštenja, pri čemu varijable socijalnog statusa objašnjavaju najveći deo varijanse (30% od ukupnih 47%), kod devojčica je to dominantno Savesnost, uz prisustvo efekta Introverzije i Opažene popularnosti (pri čemu varijable ličnosti objašnjavaju 24% od ukupno objašnjenih 33% varijanse akademskog postignuća). Svakako je najinteresantniji nalaz ovog istraživanja dobijena negativna korelacija između Akademskog postignuća i Poštenja/Skromnosti. Takođe, od značaja je i to što je veći prosek ocena kod dečaka dominantno povezan sa njihovim socijalnim statusom, dok je kod devojčica to drugačije – dominantna je Savesnost kao bazična dimenzija ličnosti. Rezultati ovog istraživanja mogu doprineti boljem razumevanju faktora koji utiču na akademsko postignuće učenika, ali ističu i potrebu za daljim proučavanjem ličnosti u kontekstu psihologije obrazovanja.

Ključne reči: akademsko postignuće, sociometrijska popularnost, opažena popularnost, crte ličnosti, HEXACO

PERCEPCIJA UČENIKA OSNOVNIH ŠKOLA O PRISUSTVU I UTICAJU EMOCIONALNIH I BIHEJVIORALNIH TEŠKOĆA NA SOPSTVENO FUNKCIONISANJE

Lidija Bukvić i Branislava Popović-Ćitić

Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Univerzitet u Beogradu
lidija_bukvic@yahoo.com

Prevazilaženje emocionalnih i bihevioralnih problema učenika, kroz sistem dodatne podrške, predstavlja jedan od značajnih zadataka savremene škole. Pored utvrđivanja prevalencije emocionalnih i bihevioralnih teškoća u populaciji učenika, potrebno je, u cilju adekvatne procene potreba za preduzimanjem dodatnih intervencija, sagledati i

percepciju samih učenika o prisustvu i uticaju koji teškoće ostvaruju na funkcionisanje u različitim životnim domenima.

Polazeći od ove pretpostavke, realizovano je, tokom aprila 2013. godine, istraživanje na uzorku od 630 učenika starijih razreda iz pet beogradskih osnovnih škola, oba pola, prosečne starosti 13.4 godina (SD=1.09). Podaci su prikupljeni Upitnikom snaga i teškoća (SDQ-Srp) (*The Strengths and Difficulties Questionnaire – SDQ*; Goodman, 1997), koji ima pet supskala, od kojih prve četiri (emocionalni problemi, problemi u ponašanju, hiperaktivnost i problemi sa vršnjacima) mere teškoće, dok peta supskala (prosocijalno ponašanje) meri snagu pojedinca. Korišćena je verzija za samoprocenu adolescenata (S 11-16), sa dodatkom o značaju teškoća (dužina trajanja, oblasti u kojima se problemi ispoljavaju i stepen uticaja na dete i njegovu okolinu). Pouzdanost instrumenta u celini iznosila je $\alpha=.78$.

Rezultati pokazuju da su teškoće koje zahtevaju primenu dodatnih intervencija, posmatrano prema ukupnom skor na skali teškoća, prisutne kod 15.1% učenika. Međutim, ovaj procenat je značajno viši (41.7%) kada učenici sami procenjuju prisustvo teškoća, pri čemu postojanje ozbiljnih teškoća prepoznaje 5% učenika, što je u skladu sa nalazom da je kod 6% učenika, na osnovu ukupnog skora na skali teškoća, utvrđen visok nivo potrebe za dodatnom podrškom. Učenici koji percipiraju postojanje teškoća, najčešće navode da su one prisutne manje od jednog meseca (52.1%), ali je značajan i procenat učenika koji prisustvo teškoća opaža više od šest meseci (9%), odnosno više od godinu dana (14.8%). U pogledu uticaja simptoma na funkcionisanje u različitim životnim domenima, učenici najveći uticaj primećuju u sferi učenja u školi (32.7%), zatim u odnosima sa prijateljima (20.9%), porodičnom životu (17.1%) i u slobodno-vremenskim aktivnostima (11.6%). Pri tome, 23.5% učenika ističe da ih prisutne teškoće zabrinjavaju u značajnom stepenu, dok 19.9% percipira simptome kao otežavajuće i značajne za ljude iz svog neposrednog okruženja.

Na osnovu dobijenih rezultata može se zaključiti da učenici u značajnom stepenu percipiraju prisustvo teškoća u svom funkcionisanju na emocionalnom ili bihevioralnom planu, te da uticaj ovih simptoma prvenstveno prepoznaju u školskom i vršnjačkom domenu. Shodno tome, sa aspekta praktičnih preventivnih implikacija, opravdanim se čini kreiranje školskih preventivnih programa selektivnog nivoa delovanja, baziranih na strategijama edukacije i rane identifikacije i upućivanja.

Članak predstavlja rezultat rada na projektu „Unapređivanje kvaliteta i dostupnosti obrazovanja u procesima modernizacije Srbije” (broj 47008) koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog Republike Srbije (2011-2015).

Ključne reči: emocionalni problemi, bihevioralni problemi, dodatna podrška, prevencija

RAZVOJ I PROVERA PSIHOMETRIJSKIH KARAKTERISTIKA INSTRUMENTA IZRADA I REALIZACIJA IOPA

Olja Jovanović, Vera Rajović i Dragica Pavlović Babić

Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu;

olja.jovanovic@f.bg.ac.rs

Razvoj inkluzivne prakse prvenstveno se oslanja na kreiranje najmanje restriktivnog okruženja, odnosno na kvalitetnu individualizovanu podršku napredovanju svakog učenika. Važeća zakonska regulativa u Srbiji prepoznaje individualni obrazovni plan (IOP) kao značajno oruđe kojim se planira dodatna podrška u obrazovanju i vaspitanju za individualnog učenika, u skladu sa njegovim snagama i potrebama za dodatnom podrškom. S obzirom na značaj koji IOP, kao oruđe, ima u razvoju inkluzivne prakse, kvalitet procesa izrade i realizacije IOPa je definisan kao jedan od indikatora kvaliteta inkluzivnog obrazovanja na nivou škole u „Okviru za praćenje stanja inkluzivnog obrazovanja u Srbiji”. Stoga, cilj ovog rada je predstavljanje instrumenta koji je nastao kao operacionalizacija ovog indikatora i provera njegovih psihometrijskih karakteristika. Pri razvoju instrumenta pošlo se od važeće zakonske regulative i socijalno-inkluzivnog pristupa hendikepu kao kompozitnog teorijskog okvira, te instrument sadrži stavke koje se odnose na individualizaciju podrške, holistički pristup potrebama individue i učešće roditelja u proceni potreba, planiranju i realizaciji podrške. Namenjen je roditeljima učenika koji rade po IOPu i sastoji se iz 11 stavki na koje se odgovara izražavanjem stepena slaganja na četverostepenoj skali. Psihometrijske karakteristike instrumenta su ispitane na prigodnom uzroku od 31 roditelja učenika koji rade po IOPu iz 8 beogradskih osnovnih škola. Rezultati pokazuju odličnu internu konzistentnost ($\alpha=0,93$), homogenost ($H2=0,74$) i reprezentativnost ($KMO=0,86$) instrumenta. Kao kriterijum valjanosti korišćen je sumativni skor na instrumentu za procenu dobrobiti

učenika, pri čemu su poredene dve škole sa najvećom razlikom između ovih skorova. Kao referentna tačka inkluzivnosti uzeta je dobrobit učenika, s obzirom da inkluzija ima za cilj razvoj škole kao okruženja u kom se svako dete oseća dobrodošlo i u kome svako dete napreduje. Dobijeni rezultati ukazuju da roditelji u školama koje imaju razvijeniju inkluzivnu praksu proces izrade i realizacije IOPa procenjuju kvalitetnijim u odnosu na roditelje učenika iz škola sa manje razvijenom inkluzivnom praksom ($d=0,46$), odnosno možemo reći da instrument meri ono čemu je namenjen. Navedeni nalazi upućuju na zadovoljavajuće psihometrijske karakteristike ovog instrumenta i preporučuju ga za upotrebu. S obzirom da su stavke u instrumentu formulisane tako da imaju instruktivnu funkciju, odnosno da opisuju karakteristike kvalitetnog procesa izrade i realizacije IOPa, instrument je pogodan i za samovrednovanje ili kao dopuna spoljašnjem vrednovanju škole.

Apstrakt predstavlja rezultat rada na projektu „Identifikacija, merenje i razvoj kognitivnih i emocionalnih kompetencija važnih društvu orijentisanom na evropske integracije” (br. 179018), čiju realizaciju finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije

Ključne reči: individualni obrazovni plan, roditelji, inkluzivno obrazovanje

RAZLIKE U UČESTALOSTI VRŠNJAČKOG NASILJA U MANJOJ I VEĆOJ GRADSKOJ SREDINI

**Marija Jovanović, Branislava Popović-Ćitić, Marija Svetozarević i
Lidija Bukvić**

Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Univerzitet u Beogradu
jovanovicmarija1990@hotmail.com

Vršnjačko nasilje među učenicima predstavlja problem koji zahteva preduzimanje kontinuiranih preventivnih intervencija. Polazeći od činjenice da efektivnost preventivnih programa direktno zavisi od usklađenosti intervencija sa karakteristikama problema u konkretnoj ciljnoj populaciji, postavljeno je istraživanje sa ciljem ispitivanja razlika u učestalosti vršnjačkog nasilja, njegovih pojava oblika i pojedinačnih nasilnih ponašanja kod učenika iz dve različite gradske sredine – manje i veće.

Istraživanje je sprovedeno oktobra 2013. godine u dve osnovne škole, u Beogradu i Svilajncu, na uzorku od 219 učenika starijih razreda, oba pola, uzrasta od 11 do 14 godina. Za potrebe prikupljanja podataka konstruisan je poseban instrument u formi anketnog upitnika sa 16 stavki koje opisuju različita nasilna ponašanja, grupisana u četiri supskale prema oblicima nasilja (fizičko, verbalno, relaciono i elektronsko nasilje). Odgovori koji ukazuju na učestalost nasilnog ponašanja bili su dati na petostepenoj skali Likertovog tipa. Pouzdanost instrumenta u celini iznosila je $\alpha=.87$. Visok nivo pouzdanosti zadržan je na svim supskalama.

Rezultati istraživanja pokazuju da je vršnjačko nasilje relativno nisko zastupljeno u oba ispitivana grada, te da razlike između gradova nisu statistički značajne ($t=0.91$, $df=217$, $p>0.05$). Razlike nisu značajne ni u pogledu učestalosti fizičkog, verbalnog i elektronskog nasilja, dok je isključivo kod relacionog nasilja, koje je prisutnije u manjem gradu, razlika statistički značajna ($t=2.26$, $df=217$, $p<0.05$). Među konkretnim nasilnim ponašanjima jedina razlika prisutna je kod isključivanja iz grupe ($p<0.05$), kao ponašanja koje je manje prisutno u većem gradu. Značajne razlike među gradovima nisu utvrđene ni u pogledu rodnih i uzrasnih razlika u prevalenciji vršnjačkog nasilja. Izuzetak čini fizičko nasilje, u pogledu kojeg je utvrđeno da su dečaci iz većeg grada nasilniji nego devojčice ($t=3.73$, $df=108$, $p<0.01$), dok u manjem gradu ta razlika nije od značaja ($t=0.64$, $df=107$, $p>0.05$).

Dobijeni rezultati o prisutnosti nasilnih oblika ponašanja u interakcijama učenika ukazuju na opravdanost i važnost primene odgovarajućih preventivnih programa. Sa aspekta adaptacije potencijalno primenjivih programa, rezultati ovog istraživanja opravdavaju primenu istih programskih intervencija u obe sredine, sa akcentom na uključivanju odbačenih pojedinaca u manjim sredinama kroz programe vršnjačke podrške.

Ključne reči: vršnjačko nasilje, učenici, škola, prevencija

UČEŠĆE U SPORTSKIM AKTIVNOSTIMA I SAMOPERCEPCIJA MLADALAČKIH PROBLEMA KOD SREDNJOŠKOLACA

Marina Videnović, Jelena Pešić i Dijana Plut

Institut za psihologiju, Filozofski fakultet u Beogradu

mvidenov@f.bg.ac.rs

Bavljenje sportskim aktivnostima povezano je sa nizom pozitivnih razvojnih efekata, kao što su pozitivnija slika o sebi, veće samopouzdanje, inicijativa i veštine samoregulacije, dobiti na planu fizičkog i mentalnog zdravlja, poboljšanje mentalnog zdravlja i bolja prihvaćenost od strane vršnjaka. Nalazi o povezanosti sa rizičnim ponašanjima nisu jednoznačni – neki sugerišu da sport predstavlja protektivni faktor, a neki da povećava rizik ka opijanju. U ovom istraživanju ispitivali smo da li postoji povezanost između učešća srednjoškolaca u sportskim aktivnostima i njihove samoprocene o izraženosti psihosocijalnih problema tipičnih za adolescentni uzrast, kao i njihove sklonosti ka opijanju.

Podaci o sportskim aktivnostima prikupljeni su metodom 24-časovnog vremenskog dnevnika, dok su upitnikom dobijeni podaci o samopercepciji problema i sklonosti ka opijanju. Istraživanje je obavljeno na uzorku od 922 učenika srednjih škola, strukturisanom po regionu, uzrastu (I-IV razred) i tipu škole (gimnazije i srednje stručne škole). Učenici su na četvorostepenoj skali procenjivali zadovoljstvo odnosima sa nastavnicima, roditeljima, vršnjacima kao i prisustvo različitih problema u ovim odnosima (problemi sa roditeljima, pritisci od strane vršnjaka, ljubavni problemi).

Rezultati govore u prilog tome da adolescenti uključeni u organizovane sportske aktivnosti percipiraju da imaju manje izražene psihosocijalne probleme ($R=0,2$; $x^2=16,900$; $df=7$; $p<0.01$). S druge strane, srednjoškolci koji se sportom bave rekreativno nemaju ni manje ni više psihosocijalnih problema u odnosu na ostale ($R=0,1$; $x^2=8.748$; $df=7$; $p>0.01$). Između učestalosti opijanja i učestovanja u sportskim aktivnostima nije nađena statistički značajna povezanost.

Dobijeni nalazi ukazuju da bavljenje sportom doprinosi boljoj socijalnoj adaptaciji u adolescenciji, ali samo ako je organizovano u vidu vannastavnih aktivnosti. Što se tiče opijanja, suvislo je pretpostaviti da sport na ovo ponašanje ne utiče ni kao rizični ni kao protektivni faktor.

Ovaj rad je rezultat rada na projektu 179018 koje finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja.

Ključne reči: mladi, sport, problemi u adolescenciji, opijanje

KAKO EVALUIRATI EFEKTE STRUČNOG USAVRŠAVANJA NASTAVNIKA?

Tijana Jokić, Tinde Kovač Cerović, Ivana Cenerić

Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

tijana.z.jokic@gmail.com

Evaluacija efekata stručnog usavršavanja nastavnika je u većini EU zemalja ustaljena praksa, sprovodi se kroz različite oblike (evaluacija efekata od strane nastavnika i škola, eksterna evaluacija škola, evaluativna istraživanja, itd.) i ima posledice po ponudu i finansiranje seminara. Takav sistem u Srbiji još ne postoji, evaluacija se odigrava retko i ad hoc. U ovom radu prikazaćemo novi model evaluiranja seminara usmeren na procenu toka učenja polaznika i internalizaciju novih koncepata tokom obuke. Model ima potencijal da autorima obuke pruži informacije za unapređenje obuke, a obrazovnom sistemu za dizajniranje akcija podrške i obrazovnih politika za nastavnike. Istraživanje je uključilo 1350 učesnika 32-satne obuke iskusnih nastavnika-mentora studenata. Obuka se sastoji iz obrade metodičkih, pedagoških i psiholoških tema kroz niz interaktivnih radionica. Napredak polaznika praćen je preko analize grupnih produkata tokom tri radionice i analize individualnog narativa pisanog na kraju seminara (Pismo studentu budućem nastavniku). Materijali su analizirani po zastupljenosti elaborisanih ključnih reči deskriptora tradicionalne nastave naspram socijalno-konstruktivistički usmerenih i elaborisanih psiholoških konstrukata obradjenih tokom obuke. Rezultati analize grupnih produkata pokazuju da u jednoj radionici (organizacija prakse) samo 14% grupa uvodi nove konstrukte, dok je u druge dve radionice taj procenat 67% (kompetencije mentora) i 88% (motivacija za učenje), što ukazuje na manjkavosti u radionici organizacija prakse. Rezultati analize narativa pokazuju minimalno prisustvo tradicionalnih koncepata (npr plan i program, autoritet, disciplina), dok su kognitivni i socijalno-afektivni aspekti nastavničkog rada zabeleženi u svim pismima sa različitom učestalošću (znanje 45%, učenje 31%, veštine 10%; zadovoljstvo 42%, poštovanje 36%, saradnja 31%, razumevanje 21%), što se može sagledati kao internalizovan efekat obuke. Nalazi istraživanja demonstriraju potencijal primenjenog pristupa u identifikaciji problematičnih segmenata

obuke, potencijal pristupa kao strategije za internalizaciju novih koncepata i njihovog učenja u postojeću "nastavničku kulturu" i kao sredstva za procenu uspešnosti te strategije. Takođe, pokazuju da je obuka u većoj meri unapredila razumevanje emocionalnih i socijalnih aspekata obrađenih tema nego kognitivnih, iako to nije bio njen eksplicitni cilj, tj. ukazuju na potencijal pristupa u registrovanju širih efekata od ciljanih.

Ključne reči: nastavnici, stručno usavršavanje, evaluacija efekata, mentori

RAZVOJNA PSIHOLOGIJA

UTICAJ VIZUELNOG PREDSTAVLJANJA NA PRISEĆANJE GRADIVA KOD UČENIKA TREĆEG RAZREDA OSNOVNE ŠKOLE

Tamara Kostić

Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet, Odeljenje za psihologiju
tamarak93@gmail.com

Način predavljanja gradiva je jedan od faktora koji utiču na kvalitet prisećanja. Vizualizacija uz pomoć crtanja je efikasan metod osmišljavanja i učenja. Istraživanja su pokazala da su na pojedinim aspektima naučenog zapažene razlike između verbalnog i vizuelnog predavljanja gradiva. Razvijanje vizuelnih mnemotehnika počiva na istaživanjima koja potvrđuju da je lakoća vizuelnog predavljanja reči najbolji prediktor za lakoću pamćenja reči. Cilj istraživanja je da ispita na koji način vizuelno predavljanje gradiva utiče na prisećanje. Pretpostavka je da će vizuelno predavljanje gradiva imati značajan uticaj na prisećanje. U istraživanju je učestvovalo 26 učenika (uzrast 9 god.). Ispitanici su imali zadatak da nauče napamet pesmu „Plavi zec” po svom nahodanju (kontrolna), ili uz podsticaj da sadržaj zamišljaju, a zatim crtaju (eksperimentalna). Procedura u eksperimentalnoj grupi odnosila se na prevođenje verbalnog u vizuelni materijal pomoću imaginacije, a uz podsticaj eksperimentatora. Obe grupe su nakon jednog dana ispunile test znanja kojim je meren kvalitet prisećanja. Primenjeni test, konstruisan za potrebe istraživanja, merio je tačnost u dopunjavanju, u slobodnoj reprodukciji i u redosledu reprodukovanog materijala. Vitnijevim U testom dobijene su razlike

između grupa na subskalama dopunjavanja ($z=-3.18$, $p<0.01$) i slobodne reprodukcije ($z=-3.03$, $p<0.01$) dok na subskali tačnosti redosleda nije bilo statistički značajne razlike između grupa. Rezultati su u skladu sa pretpostavkom istraživanja jer sugerišu da vizuelno predstavljanje gradiva pozitivno utiče na prisećanje. Ako se gradivo predstavi crtežom postižu se bolji rezultati pri slobodnom reprodukovanju i dopunjavanju, ali ne i u reprodukovanju po redu. U narednim istraživanjima treba ispitati da li je za učenje sadržaja sa očuvanim redosledom efikasnija druga metoda organizovanja gradiva.

Ključne reči: metode organizovanja gradiva, vizuelno predstavljanje, aspekti naučenog, učenici osnovne škole

ULOGA ASIMETRIČNE INTERAKCIJE U PROCENI NEVERBALNIH SPOSOBNOSTI DECE IZ SVRATIŠTA

Jelena Nedić¹, Smiljana Jošić² i Aleksandar Baucal³

¹Laboratorija za razvojnu psihologiju, Filozofski fakultet, Beograd,

²Institut za pedagoška istraživanja, Beograd

³Filozofski fakultet, Odeljenje za psihologiju, Beograd
jelenanedic@gmail.com

U ovom radu analiziramo kako drugačije organizovana testovna situacija može dovesti do boljeg razumevanja intelektualnih kapaciteta dece Svrtišta za decu ulice sa ciljem da odgovorimo na sledeća pitanja: 1) Da li se postignuće dece iz Svrtišta na neverbalnom testu inteligencije značajno povećava kada ga rešavaju u asimetričnoj interakciji sa ispitivačem? 2) Koja vrsta pomoći je najčešće bila potrebna deci da urade zadatke: afektivno-motivaciona (AM) pomoć, vizuelna ili verbalna varijanta kognitivne pomoći? 3) Na koji način su deca u okviru datih pomoći došla do rešenja za koja prethodno nisu imala neophodne kognitivne strukture ili nisu uspela da ih upotrebe da bi došla do rešenja? U istraživanju je učestvovalo 30 dece, korisnika Svrtišta, testiranih subtestom Kosove kocke. Zadatak dece bio je da prvo pokušaju samostalno da reše test i tek u slučaju neuspeha ispitivač je pružao gore navedene pomoći. Rezultati sugerišu da su deca imala veoma niska postignuća pri samostalnom rešavanju ($M=.83$; $SD=1.41$), ali su u interakciji značajno napredovala ($t(29)=-5.73$; $p=.00$). Najčešće su napredovala uz kognitivne vrste pomoći. Klaster analiza, kojom je

izdvojeno 4 grupe, služila je kao polazna osnova za kvalitativnu analizu. Pomoću konverzacione analize utvrđeno je da su se grupe dece međusobno razlikovale prema tome koju je funkciju imala AM pomoć pri rešavanju testa u asimetričnoj interakciji (umanjivanje nesigurnosti; održavanje motivacije i pažnje i strukturisanje procesa rešavanja; fokusiranje na detalje; potvrđivanje tačnosti urađenog). Ova analiza je pokazala i da je tokom pružanja kognitivnih pomoći bilo potrebno pružati i AM pomoć kako bi deca uspešno rešila zadatak. Rezultati sugerišu da je za dobijanje tačnije informacije o kognitivnim kapacitetima dece Svrtišta potrebno odstupiti od standardne testovne procedure kako bi se obezbedilo njihovo bolje razumevanje zahteva, kao i motivacija i podrška neophodni za postizanje cilja interakcije.

Ključne reči: deca Svrtišta, Kosove kocke, asimetrična interakcija, kognitivno procenjivanje

PROVERA KONSTRUKTNE VALIDNOSTI UPITNIKA ZA
PROCENU DEČJEG UČESTVOVANJA I ZADOVOLJSTVA I
NAKLONOSTI PREMA AKTIVNOSTIMA NA UZORKU
ADOLESCENATA U SRBIJI

Irena Stojković, Sanja Dimoski, Fadilj Eminović

Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Univerzitet u Beogradu
stojkovic.irena@yahoo.com

Način provođenja slobodnog vremena je značajan činilac razvoja i psihičke dobrobiti dece i adolescenata. U ovom radu prikazujemo nalaze o konstruktnoj validnosti Upitnika za procenu dečjeg učestvovanja i zadovoljstva i naklonosti prema aktivnostima (Children's Assessment of Participation and Enjoyment & Preferences for Activities of Children) autora Kinga i sar. (2004) utvrđene na uzorku adolescenata iz Srbije. Upitnik obuhvata 55 aktivnosti. Za svaku od aktivnosti ispitanici odgovaraju da li su je upražnjavali tokom poslednja 4 meseca i, ukoliko jesu, na skalama sa ponuđenim odgovorima izveštavaju o učestalosti, sa kim i gde najčešće sporovode aktivnost, o stepenu zadovoljstva pri njenom upražnjavanju i koliko žele da se njome bave. Odgovori su osnova za procenu sledećih šest dimenzija učestvovanja u aktivnostima: raznolikosti, intenziteta, sa kim se sprovodi, gde se sprovodi, zadovoljstva pri aktivnosti i naklonosti ka aktivnosti. Procena navedenih dimenzija se vrši

na tri nivoa: (1) opšte učestvovanje; (2) učestvovanje u formalnim i neformalnim aktivnostima; (3) učestvovanje u pet tipova aktivnosti: rekreativnim, fizičkim, socijalnim, zasnovanim na veštinama i u aktivnostima namenjenim samousavršavanju. U ovom radu instrument je preveden sa engleskog na srpski jezik i primenjen na prigodnom uzorku koji je činilo 236 učenika iz Beograda (132 ženskog i 104 muškog pola), uzrasta od 11 do 19 godina ($M=15.57$, $SD=2.22$). Primenom analize glavnih komponenti na podacima koji se odnose na naklonost prema aktivnostima, izdvojeno je 15 komponenti, prema Gutman-Kajzerovom kriterijumu, koje zajedno objašnjavaju 63.0% ukupne varijanse. S obzirom da ovaj nalaz odstupa od strukture upitnika koja je dobijena na uzorku na kome je upitnik konstruisan, pristupili smo ponovo metodi analize glavnih komponenti, uz direktnu oblamin rotaciju, pri čemu smo unapred odredili da treba izdvojiti pet komponenti (što odgovara broju tipova aktivnosti koje obuhvata upitnik). Izdvojene komponente objašnjavaju 39.5% ukupne varijanse i ukazuju na sledeće tipove aktivnosti: (1) aktivnosti igre i mašte, (2) društvene, (3) sportske, (4) muzičke i (5) aktivnosti vezane za računare. Navedeni tipovi aktivnosti se ne poklapaju sa tipovima aktivnosti koje definišu autori instrumenta. Navedeno upućuje da nije opravdana primena Upitnika za procenu dečjeg učestvovanja i zadovoljstva i naklonosti prema aktivnostima u izvornom obliku na adolescentima iz naše sredine, već je potrebno izvršiti prilagođavanje instrumenta, uz definisanje drugih tipova aktivnosti.

Rad je realizovan u okviru projekta „Efekti primenjene fizičke aktivnosti na lokomotorni, metabolički, psiho-socijalni i vaspitni status populacije R Srbije” pod brojem III 47015, a kao deo potprojekta „Efekti primenjene fizičke aktivnosti na lokomotorni, metabolički, psiho-socijalni i vaspitni status populacije osoba sa posebnim potrebama R Srbije” koji je finansiran od strane Ministarstva za nauku i tehnološki razvoj R Srbije – Ciklus naučnih projekata 2011–2014.

Ključne reči: slobodno vreme, adolescenti, učestvovanje u aktivnostima, naklonost prema aktivnostima

STRAHOVI POSLANIKA OD ULASKA BOSNE I HERCEGOVINE U EVROPSKU UNIJU

Srdan Puhalo

Prime Communications, Banja Luka

puch@inecco.net

Cilj istraživanja je utvrditi „strahove” od ulaska BiH u Evropsku uniju kod poslanika u dva entitetska parlamenta (Republika Srpska i Federacija BiH) i Predstavničkom domu Parlamentarne skupštine BiH. Istraživanje je provedeno krajem 2013. godine na uzorku od 144 poslanika ili 48,6% od ukupnog broja poslanika ova tri parlamenta. Poslanici su odgovarali na upitnik s unaprijed datom listom strahova. Deskriptivna analiza u vidu frekvenci i procenata korišćena je za pregled uzorka poslanika, a hi-kvadrat za utvrđivanje razlika po entitetima. Prema mišljenju poslanika ulaskom BiH u EU doći će do: odlaska obrazovanih ljudi iz zemlje (31,9%), odlaska mladih ljudi iz zemlje (27,8%), gubitka državnog suvereniteta (23,7%), ukidanja entiteta (23,6%), uništavanja domaće privrede (21,6%), prestanka proizvodnje prehrambenih proizvoda za svoje potrebe (21,2%), moralnog propadanja našeg društva (11,8%) i gubitka nacionalne kulture i našeg jezika (7,7%). Strah od gubitka nacionalne kulture i jezika, ulaskom BiH u EU, više je prisutan kod poslanika iz RS (14,3%) nego kod poslanika iz Federacije BiH (5,1%) ($V= 16.654$, $df= 5$, $p= .005$). Duplo je više poslanika iz RS (42,9%) nego njihovih kolega iz Federacije BiH (20,4%), koji smatraju da će ulazak BiH u EU dovesti do odlaska mladih ljudi iz zemlje ($V= 12.095$, $df= 5$, $p= .034$). Da će do povećanja nezaposlenosti doći ulaskom BiH u EU, smatra 23,8% poslanika iz RS i 12,2% poslanika iz Federacije BiH ($V= 24.793$, $df= 4$, $p= .000$). Više je poslanika iz RS (35,7%) nego poslanika iz Federacije BiH (15,3%) koji smatraju da će ulazak BiH u EU dovesti do uništenja domaće privrede ($V= 19.798$, $df= 4$, $p= .001$). Oko polovine poslanika iz RS (47,6%) i 13,3% poslanika iz Federacije BiH misli da će ulazak zemlje u EU dovesti do gubitka državnog suvereniteta ($V= 32.976$, $df= 4$, $p= .000$). Sa tvrdnjom da će ulazak BiH u EU dovesti do prestanka proizvodnje prehrambenih proizvoda za vlastite potrebe, ne slaže se 59,5% poslanika iz RS i 78,6% poslanika iz Federacije BiH. Više od polovine

poslanika iz RS (54,8%) smatra da će ulazak BiH u EU dovesti do odlaska obrazovanih ljudi iz zemlje, dok se sa tom tvrdnjom slaže 20,4% poslanika iz Federacije BiH ($V= 24.381$, $df= 4$, $p= .000$). Najveći strah poslanika u BiH od ulaska zemlje u EU je od odlaska mladih i obrazovanih ljudi, potom slijedi strah od urušavanja postojeće ustavne strukture zemlje, potom strah od uništenja domaće privrede i ekonomije, a najmanje bojazni nalazimo od gubitka identiteta i morlanog propadanja društva. Strahovi su više prisutni kod poslanika iz RS nego kod poslanika koji žive u Federaciji BiH.

Ključne riječi: poslanici, Bosna i Hercegovina, Evropska unija, strahovi

STRAHOVI POSLANIKA OD ULASKA BOSNE I HERCEGOVINE U NATO

Srdan Puhalo

Prime Communications, Banja Luka
puch@inecco.net

Cilj istraživanja je utvrditi „strahove” od ulaska BiH u Evrpsku uniju kod poslanika u dva entitetska parlamenta (Republika Srpska i Federacija BiH) i Predstavničkom domu Parlamentarne skupštine BiH. Istraživanje je provedeno krajem 2013. godine na uzorku od 144 poslanika ili 48,6% od ukupnog broja poslanika ova tri parlamenta. Poslanici su odgovarali na upitnik s unaprijed datom listom strahova. Deskriptivna analiza u vidu frekvenci i procenata korišćena je za pregled uzorka poslanika, a hi-kvadrat za utvrđivanje razlika po entitetima. Kao rezultat ulaska BiH u NATO savez, prema mišljenju poslanika, moglo bi doći do sljedećeg: naši vojnici učestvuju u vojnim misijama izvan zemlje (65,2%), povećanje izdataka za vojsku (44,5%), otvaranje NATO baza u zemlji (42,4%), ograničavanje suverenosti države (25%), povećanje opasnosti od terorizma (16%) i gubitak podrške mog naroda od drugih zemalja (12,5%). Da će ulaskom u NATO savez doći do povećanja izdataka za vojsku, smatra 73,8% poslanika u RS i 30,6% poslanika u Federaciji BiH ($V= 28.463$, $df= 4$, $p= .000$). Ulaskom BiH u NATO savez „moj narod će izgubiti podršku drugih zemalja“, smatra 30,9% poslanika iz RS i 5,1% poslanika iz Federacije BiH. Važno je naglasiti da je 14,3% poslanika iz RS odbilo da odgovori na ovo pitanje i 1% iz Federacije BiH ($V= 46.853$, $df= 4$, $p=$

.000). Da će ulaskom BiH u NATO savez doći do otvaranja NATO baza u zemlji, smatra 54,8% poslanika iz RS i 37,8% poslanika iz Federacije BiH. Važno je naglasiti da je 26,2% poslanika iz RS odbilo da odgovori na ovo pitanje i 14,3% iz Federacije BiH ($V= 13.007$, $df= 4$, $p= .011$). Poslanici iz RS (76,2%) znatno više od svojih kolega iz Federacije BiH (60,2%), smatraju da će ulazak BiH u NATO dovesti do odlaska domaćih vojnika u misije izvan zemlje ($V= 20.289$, $df= 4$, $p= .000$). Nešto manje od polovine poslanika iz RS (47,6%) i 15,3% poslanika iz Federacije BiH smatra da će ulazak zemlje u NATO dovesti do ograničenja državnog suvereniteta ($V= 32.976$, $df= 4$, $p= .000$). Ulazak BiH u NATO povećaće opasnost od terorizma, misli 30,9% poslanika iz RS i 10,2% poslanika iz Federacije BiH ($V= 26.710$, $df= 4$, $p= .000$). Najveći strah poslanika u BiH od ulaska zemlje u NATO je prilično realan i odnosi se na angažovanje zemlje u vojnim misijama u svijetu i izgradnja infrastrukture NATO-a u BiH. Da li bi to dovelo do povećanja troškova za vojsku teško je sada reći. Strahovi su više prisutni kod poslanika iz RS nego kod poslanika koji žive u Federaciji BiH.

Ključne riječi: poslanici, Bosna i Hercegovina, NATO, strahovi

SOCIJALNE REPREZENTACIJE DRUGOG SVETSKOG RATA: MORALNO KLASIFIKOVANJE AKTERA

Nebojša Petrović¹, Saška Ivanović¹ i Roger Giner-Sorolla²

¹Filozofski fakultet, ²University of Kent

npetrovi@f.bg.ac.rs

Sve su brojnija istraživanja koja sugerišu značaj psihološke perspektive u pogledu razmatranja istorije. Ovo istraživanje je deo šireg proučavanja socijalnih reprezentacija Drugog svetskog rata, u više evropskih zemalja, preko moralnih shema aktera. Model moralnog klasifikovanja uloga po načinu delovanja predstavlja jedan od najčešćih načina za procenu moralnih sudova prema osobama, grupama. Ponuđeno je šest moralnih uloga: heroj, zločinac, žrtva, primalac, luda i pajac, koje su precizno definisane, najčešće kombinacijom dobrih ili loših namera i njihovog efikasnog ili neefikasnog ostvarivanja. U prvom delu ispitanici su trebali da spontano daju do pet država, osoba ili pokreta iz vremena Drugog svetskog rata koji po njima spadaju u svaku od kategorija, a u drugom delu niz država: SAD, SSSR, Nemačka, Japan, Britanija,

Francuska, Italija i Poljska su procenjivane na skalama, u kom stepenu spadaju u svaku od ovih kategorija. Za naše istraživanje dodali smo i Jugoslaviju, J. B. Tita, D. Mihailovića, A. Pavelića i M. Nedića. Utvrđeni su i pol ispitanika, njihova porodična istorija (preci koji su bili u partizanima ili četnicima), samoprocena ispitanika o znanju istorije, kao i ideološka orijentacija ispitanika. Uzorak je činilo 120 ispitanika, od 19-25 godina. Polovina su bili student istorije, a druga polovina ostali studenti. Rezultati su pokazali da moralne sheme ne zavise od stepena znanja, te da su rezultati studenta istorije i ostalih studenata gotovo identični. U odgovorima na zatvorena pitanja najviše skorove (na petostepenoj skali) za ulogu heroja dobija SSSR (4.06), a potom Jugoslavija, dok su VB i SAD nešto niže, za razlikuju od drugih zemalja EU. Najveći skorovi kod uloge zločinaca pripisuju se Nemačkoj (4.80), a potom i drugim dvema zemljama koje su pripadale Silama osovine, u čemu smo slični ispitanicima iz drugih zemalja. Najveće žrtve su Jugoslavija i Poljska (po 4.40), a primaoci Francuska (3.5) i Jugoslavija. Nema istaknutog lika lude, dok u ulozi pajaca prednjači Italija (3.05), kao i u drugim zemljama. Posebno će biti analizirani domaći akteri, pre svega svetlu ideoloških orijentacija i porodične istorije ispitanika. Ovde će biti pokušano da se odgovori na pitanje da li prošlost utiče na sadašnjost, ili sadašnja iskustva boje percepciju prošlosti. Biće diskutovana i potencijalna ograničenja nacrtu istraživanja, kao i mogućnosti za korišćenje ovakvih rezultata za moralno opredeljivanje u današnjem vremenu. U vezi s tim, posebno su indikativne razlike rezultata iz pojedinih zemalja, recimo Srbije i Poljske u proceni uloge SSSR-a.

Ovo istraživanje se izvodi u okviru programa COST IS 1205 Social psychological dynamics of historical representations in the enlarged European Union

Ključne reči: moralne sheme, drugi svetski rat, socijalne reprezentacije, moralne uloge

ZNAČAJ AUDITIVNOG I AUDIO-VIZUELNOG MODALITETA U PROCENI ISTINITOSTI ISKAZA

Valentina Baić¹ i Sanja Batić²

¹Kriminalističko policijska akademija, Beograd

²Filozofski fakultet, Novi Sad

sonovanja@gmail.com

U radu je prezentovano istraživanje čiji se cilj odnosio na dobijanje odgovora na pitanje, da li je za utvrđivanje uspešnosti procene istinitosti iskaza, bilo merodavno da li su ispitanici slušali audio zapis ili istovremeno gledali i slušali audio-vizuelni zapis, osoba koje su lagale ili govorile istinu.

U istraživanju je učestvovalo 90 ispitanika (51 muškarac i 39 žena, starosti 21-24 godine), studenata Kriminalističko policijske akademije. U pripremnoj fazi ispitanici su u cilju izbegavanja implicitnih pretpostavki prilikom procene istinitosti iskaza, prošli kroz obuku u trajanju od 360 minuta, tokom koje su prezentovana znanja o verbalnim i neverbalnim ponašanjima koja su karakteristična za situacije laganja. U fazi učenja ispitanicima je takođe prikazano 50 video snimaka osoba koje su lagale ili govorile istinu, u vezi kojih su nakon svakog odgledanog snimka vršili procenu iskaza i istovremeno dobijali povratnu informaciju o tačnosti svojih procena. Nakon obuke, u drugoj fazi istraživanja, ispitanici su imali zadatak da izvrše procenu istinitosti ukupno 20 iskaza, osoba koje su lagale ili govorile istinu, a koji nisu bili prikazani u pripremnoj fazi. Prvo, su imali zadatak da posle svakog audio snimka (5 istinitih i 5 lažnih iskaza) izvrše procenu istinitosti iskaza osoba koje su slušali, a zatim su imali zadatak da posle svakog audio-vizuelnog snimka (5 istinitih i 5 lažnih iskaza), procene istinitost iskaza osoba koje su istovremeno slušali i gledali.

Rezultati istraživanja pokazuju da su ispitanici bili značajno uspešnji u ukupnoj tačnosti procene istinitosti iskaza ($t=-.16$, $df=89$, $p<0.01$) kada su svoj sud izvodili na osnovu audio-vizuelnog snimka ($M=87.22\%$, $SD=10.28\%$), nego na osnovu audio snimka ($M=70.67\%$, $SD=12.70\%$). U odnosu na pol, ispitanice ženskog pola ($M=89.49\%$, $SD=10.50\%$) nisu bile uspešnije u ukupnoj proceni tačnosti od ispitanika muškog pola ($M=85.49\%$, $SD=9.86\%$). Rezultati takođe pokazuju da su ispitanici generalno bili uspešnji u proceni istinitosti lažnih iskaza, i u situaciji kada su procenu vršili na osnovu audio-vizuelnog snimka ($M=91.33\%$,

SD=13.09%), kao i kada su procenu vršili na osnovu audio snimka (M=72.44%, SD=16.03%).

Rezultati istraživanja govore u prilog značaja audio-vizuelnog nasuprot auditivnom modalitetu prilikom procene istinitosti iskaza, što je u skladu sa rezultatima drugih istraživanja. Moguće je da je bolji rezultat u audio-vizuelnoj situaciji posledica efekta uvežbavanja, pa bi istraživanje trebalo ponoviti primenom složenijeg nacrtu sa kontrolnom grupom i kontrabalansiranjem u kojoj će redosled situacija provere biti obrnut.

Ključne reči: procena istinitosti iskaza, auditivni, audio-vizuelni modalitet

BAZIČNE CRTE LIČNOSTI KAO PREDIKTORI STAVOVA PREMA STIGMATIZOVANIM GRUPAMA

Maša Pavlović i Danka Purić

Filozofski fakultet, Beograd

masha.pavlovic@gmail.com

U istraživanju je ispitivana veza između "Velikih pet" dimenzija ličnosti i stavova prema dve socijalno stigmatizovane grupe: (1) homoseksualcima i (2) gojaznima. Uzorak istraživanja činilo je 137 studenata psihologije. Bazične crte ličnosti merene su pomoću NEO PI – R inventara ličnosti, dok su stavovi registrovani pomoću skala semantičkog diferencijala na kojima su ispitanici ocenjivali svoja osećanja i uverenja prema homoseksualcima i gojaznima. Primenom regresione analize u kojoj su prediktori bili bazične crte ličnosti, a kriterijum stav prema homoseksualcima utvrđen je značajan model predikcije ($R^2 = 0.19$, $F(5,131) = 6.09$, $p < .001$) u kome su se otvorenost ($\beta = .18$, $t = 2.15$, $p < .05$) i saradljivost ($\beta = .33$, $t = 4.09$, $p < .001$) pokazali kao značajni prediktori pozitivnog stava prema ovoj socijalnoj grupi. U slučaju predikcije stava prema gojaznim osobama, takođe je utvrđen značajan regresioni model ($R^2 = 0.22$, $F(5,131) = 7.30$, $p < .001$). U ovom slučaju značajni prediktori pozitivnog stava prema gojaznima bili su ekstraverzija ($\beta = .20$, $t = 2.15$, $p < .05$) i saradljivost ($\beta = .38$, $t = 2.15$, $p < .05$). Veza između saradljivosti i pozitivnih stavova prema stigmatizovanim grupama može se tumačiti u kontekstu opšte spremnosti saradljivih osoba da pomognu drugima, njihove generalne blagosti i dobronamernosti prema drugima uključujući pripadnike stigmatizovanih grupa. Specifična

povezanost otvorenosti za iskustva sa pozitivnim stavovima prema homoseksualcima (a ne i gojaznima) se može shvatiti kao posledica progresivnosti, netradicionalnih shvatanja i tolerantnosti prema drugačijem koje karakterišu osobe sa izraženom ovom crtom. Sa druge strane, povezanost ekstraverzije sa pozitivnim stavovima prema gojaznima se može sagledati kroz perspektivu moguće percepcije gojaznih kao pričljivih i toplih osoba koje uživaju u komunikaciji sa drugima. Utvrđeni rezultati sugerišu da je za obuhvatno razumevanje stavova potrebno osim socijalnih faktora, uzeti u obzir i faktore individualnih razlika.

Rad je nastao u okviru projekta 179018 Ministarstva prosvete i nauke Republike Srbije.

Ključne reči: stavovi, predrasude, crte ličnosti, gojazni, homoseksualci

STRUKTURA IDEOLOŠKE SAMOIDENTIFIKACIJE U SRBIJI

Bojan Todosijević¹ i Zoran Pavlović²

¹Centar za politikološka istraživanja i javno mnjenje, Institut društvenih nauka

²Filozofski fakultet, Beograd
bojan.todosijevic@gmail.com

Individualna ideološka orijentacija se najčešće prikazuje na osnovu položaja pojedinca na dimenziji političke leve–desnice. U ređim slučajevima, uključuju se i dodatne ideološke dimenzije, kao što su autoritarnost nasuprot libertarijanizma i/ili materijalizam nasuprot post-materijalizma. U većini slučajeva se individualna ideološka orijentacija utvrđuje na osnovu slaganja sa određenim političkim stavovima.

Ideološko samorazumevanje, međutim, ne mora da sledi teorijski ili empirijski utvrđenu strukturu ideoloških stavova. Ideološko samorazumevanje može da bude u neskladu sa pojedinim političkim stavovima. Ovo se posebno može očekivati pod uslovima društvene i političke tranzicije, kada nove dimenzije političkih podela još nisu u potpunosti kristalizovane.

Ovaj rad se bavi analizom strukture ideološke samoidentifikacije u Srbiji. Prvi deo rada prikazuje rezultate faktorske analize odgovora ispitanika na pitanja o identifikaciji sa ideološkim odrednicama kao što su liberal, konzervativac, socijalista. U drugom delu rada se izolovane

dimenzije ideološke samoidentifikacije dovode u vezu sa stavovima prema političkim partijama. Empirijsku osnovu istraživanja predstavljaju podaci istraživanja javnog mnjenja sprovedenih 2002. i 2012. godine na reprezentativnim uzorcima punoletnih stanovnika Beograda, odnosno Srbije.

Rezultati faktorske analize pokazuju da se ideološka samoidentifikacija ispitanika može svesti na tri opštije dimenzije: tradicionalističko-desničarska identifikacija, socijalističko-komunistička identifikacija, i liberalno-demokratska identifikacija.

Analiza relacija između dimenzija ideološke identifikacije i partijskih preferencija je pokazala da su dimenzije ideološke identifikacije statistički značajni prediktori partijskih preferencija.

Tradicionalističko-desničarska identifikacija je u pozitivnoj korelaciji ($p < .05$) sa simpatijama prema Srpskoj naprednoj stranci (SNS) i Demokratskoj stranci Srbije (DSS). Socijalističko-komunistička identifikacija je u pozitivnoj korelaciji prvenstveno sa simpatijama prema Socijalističkoj partiji Srbije, a u nešto manjoj meri i prema SNS-u, dok je u negativnoj korelaciji sa stavom prema Liberalno-demokratskoj partiji (LDP). Liberalno-demokratska identifikacija značajno korelira sa pozitivnom stavovima prema LDP-u i demokratskoj stranci (svi koeficijenti $p < .05$).

U radu se zaključuje da ideološka identifikacija predstavlja bitan aspekt političkog samorazumevanja ispitanika, i da korisnu varijablu u razumevanju političkih stavova. Takođe, zaključuje se da utvrđena struktura samoidentifikacije, odražava noviju političku istoriju Srbije.

Ovaj rad je nastao kao deo rada na projektu III 47010, „Društvene transformacije u procesu evropskih integracija – multidisciplinarni pristup“, koji finansira Ministarstvo prosvete i nauke Republike Srbije.

Ključne reči: ideologija, politika, identifikacija, Srbija, javno mnjenje

UTICAJ USLOVA ISPITIVANJA NA SKLONOST KA SOCIJALNO POŽELJNOM ODGOVARANJU

Vojin Simunović i Iris Žeželj

Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu

vojin.simunovic@gmail.com

Socijalno poželjno odgovaranje (SPO) je tendencija ispitanika da na psihološkim inventarima daju odgovore u skladu sa moralnim i društvenim normama. Istraživači već decenijama ispituju da li je moguće uticati na SPO, odnosno da li ljudi mogu da kontrolišu procese koji stoje u osnovi te sklonosti. Ovo, pored teorijskog može da ima i praktičan značaj, s obzirom na korišćenje inventara ličnosti pri selekciji, veštačenjima i sl. Ispitali smo da li je na skorove ispitanika na skalama SPO moguće uticati variranjem situacionih činilaca. Jedna grupa je podsticana na iskrenost tako što je putem manipulacije slične tzv. lažnom cevovodu (eng. bogus pipeline) ubeđena da se istinitost njihovih odgovora objektivno procenjuje, druga grupa je podsticana na SPO preko navođenja na poređenje sa drugim ispitanicima; u kontrolnoj nije bilo intervencije. SPO smo merili u domenu slike o sebi, preko izveštaja o ponašanju (L i K skala sa MMPI-a) ili prepoznavanja nepostojećih pojmova na Paulusovom Upitniku preteranih tvrdnji (eng. overclaiming questionnaire). Podaci su analizirani analizom varijanse za neponovljena merenja. Dobijen je efekat grupe na skorove na L skali ($F(2, 51) = 13.405; p < .001$) i K skali ($F(2, 51) = 6.419; p = .003$) dok na indeksu precenjivanja poznatosti pojmova ($F(2, 51) = 2.800; p = .071$) efekat nije statistički značajan ali je u domenu marginalne značajnosti. Post hoc test pokazuje da grupa podstaknuta na iskrenost ima niže skorove od kontrolne na L skali ($LSD = 2.05; p < .001$) i indeksu precenjivanja poznavanja pojmova ($LSD = 122.63; p = .023$), dok razlika na K skali ($LSD = 2.03; p = .08$) nije statistički značajna ali je u domenu marginalne značajnosti. Skorovi grupe podstakute na SPO ne razlikuju se od skorova kontrolne grupe na ovim merama SPO. Nalaze smo tumačili kao potvrdu da je moguće suzbijati sklonost ka SPO ukoliko ispitanici veruju da se istinitost njihovih odgovora objektivno procenjuje, dok je nivo pozitivnog samopredstavljanja „uobičajeno” stabilan (npr. ljudi često očekuju da se njihov učinak poredi sa učinkom drugih), pa je teško uticati na njegovo povećanje. Ipak, predložili smo drugačije tipove eksperimentalnih manipulacija preko kojih bi se ispitanici mogli podsticati na SPO, da bi se proverila navedena pretpostavka o efektu

„plafona“. Utvrdili smo i povezanost između L i K skale ($r = .429$; $p = .002$), a povezanost između L skale i indeksa procenjenjivanja znanja ($r = .275$; $p = .051$) je u domenu maginalne značajnosti. Ovaj nalaz smo tumačili kao pokazatelj postojanja opštije tendencije koja je u osnovi ovih mera SPO.

Ključne reči: socijalno poželjno odgovaranje, samopredstavljanje, lažni cevovod, socijalno poređenje

DOBRO DA GORE NE MOŽE BITI – ZADOVOLJSTVO RAZLIČITIM DOMENIMA ŽIVOTA U SRBIJI

Veljko Jovanović

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu,
vejo@uns.ac.rs

Zadovoljstvo životom predstavlja jedan od ključnih indikatora blagostanja pojedinca i društvenog progresa, ali su istraživanja koja se bave ovom temom i dalje prilično retka u Srbiji. Osnovni cilj ovog istraživanja je bio ispitivanje zadovoljstva sa različitim aspektima života kod tri grupe ispitanika u Srbiji: studenata ($N = 346$, raspon starosti od 18 do 28 godina), odraslih ($N = 362$, 30-54 godine) i starih osoba ($N = 111$, 60-94 godine). Za procenu zadovoljstva životom je korišćen Indeks ličnog blagostanja kojim se procenjuje generalno zadovoljstvo životom i zadovoljstvo sa sledećih sedam domena života: životni standard, zdravlje, životna postignuća, odnosi sa drugim ljudima, sigurnost, pripadnost zajednici i bezbednost u budućnosti. Rezultati multiple regresione analize su pokazali da u sve tri grupe ispitanika najveći doprinos predviđanju opšteg zadovoljstva životom imaju zadovoljstvo životnim standardom i postignućima. Jedini domen koji se nije pokazao značajnim ni u jednoj grupi je pripadnost zajednici. Nalazi su pokazali da postoje značajne uzrasne razlike u zadovoljstvu životom, ali da su veličine efekta zanemarljive za domene pripadnost zajednici ($\eta^2 = .01$) i odnosi sa drugim ljudima ($\eta^2 = .01$). Za ostale domene veličine efekta se kreću od .03 (osećaj sigurnosti) do .12 (zdravlje). Studenti su najzadovoljniji životom i na svim domenima ispoljavaju veće zadovoljstvo od odraslih osoba, a od starih na svim domenima osim pripadnosti zajednici. Odrasle i stare osobe imaju sličan nivo zadovoljstva na svim domenima, osim pripadnosti zajednici,

gde stari ispoljavaju veće zadovoljstvo. Zadovoljstvo životom studenata je sličnog nivoa kao u većini istraživanja sprovedenih u drugim državama, ali odrasle i stare osobe ispoljavaju znatno niže zadovoljstvo životom u odnosu na ispitanike iz većine istraživanja u drugim kulturama. U radu su ponuđena moguća objašnjenja dobijenih rezultata i prodiskutovan je njihov značaj za razumevanje konteksta u kojem žive ljudi u Srbiji.

Ključne reči : zadovoljstvo životom, subjektivno blagostanje, uzrast, Srbija

TIPOVI LIČNOSTI I ŠVARCOV MODEL MOTIVACIONIH VRIJEDNOSTI

Alija Selimović¹, Snežana Smederevac² i Ljubica Tomić- Selimović¹

¹Filozofski fakultet, Univerzitet u Tuzli, ²Filozofski fakultet, Univerzitet u
Novom Sadu
alija.student@gmail.com

Istraživanja odnosa između ličnosti i vrijednosti ima dugu tradiciju. Najveći broj dosadašnjih istraživanja fokusirao se na pitanja odnosa između pojedinih dimenzija ličnosti i vrijedonosnih tipova, dok su rijetka istraživanja koja su polazila sa aspekata tipološke paradigme. Cilj rada bio je da se provjeri da li se tipovi ličnosti međusobno razlikuju prema vrijedonosnom profilu. Uzorkom je obuhvaćeno 1046 ispitanika. Starost ispitanika kretala se u rasponu od 18 do 74 godine ($M=32.74$; $SD=13.78$). Kao mjera ličnosti korišten je inventar Velikih pet plus dva (VP+2), a kao mjera vrijednosti Švarcov upitnik PVQ-40. Polazeći od nivoa faktora prvog reda upitnika VP+2 izdvojena su tri klastera ličnosti koji se poklapaju sa prototipovima koje je u upotrebu uveo Blok: hipokontrolisani, rezilijentni i hipokontrolisani tip ličnosti. Rezultati višestruke analize varijanse pokazali su da ličnost ima uticaj na vrijedonosni profil ispitanika: $V=.40$, $F(20, 2070)=25.77$, $p<.001$. Oko 40% varijanse sistema vrijednosti može se objasniti na osnovu tipološke kategorizacije ličnosti. Univarijantni testovi značajnosti razlika pokazali su da se tri tipa ličnosti razlikuju na nivou svih vrijednosti. Veliku jačinu efekta imaju vrijednosti Nezavisnost i Moć ($\eta^2 \geq .14$), pet vrijednosti ima srednju veličinu: Dobronamjernost, Univerzalnost, Postignuće, Hedonizam i Poticaj ($\eta^2 \geq .06$), dok preostale vrijednosti Sigurnost,

Konformizam i Tradicija imaju mali efekat. Tip ličnosti nije imao potpuni efekat samo na tri vrijednosti: Nezavisnost, Konformizam i Tradicija, dok su na preostalim vrijednostima utvrđene statistički značajne razlike između sva tri tipa ličnosti. U prosjeku rezilijentni ispitanici imaju statistički značajno više skorove u odnosu na hiperkontrolisane i hipokontrolisane ispitanike na vrijednostima: Dobronamjernost, Univerzalnost, Nezavisnost, Poticaj, Hedonizam, Postignuće i Sigurnost. Hiperkontrolisani u odnosu na hipokontrolisane ispitanike ostvarile su statistički značajno više skorove na vrijednostima: Dobronamjernost, Univerzalnost, Sigurnost, Konformizam i Tradicija, a statistički značajno niže prosječne skorove na vrijednostima: Poticaj, Hedonizam, Postignuće i Moć. Može se konstatovati da postoji povezanost između tipova ličnosti i vrijednosti te da se rezilijentni tip ličnosti uglavom veže za vrijednosti koje pripadaju vrijedonosnom klasteru Otvorenost za promjene i Sopstveno odricanje dok se hipokontrolisani tip uglavnom veže za vrijednosti iz klastera Samounapređenja.

Ključne riječi: vrijednosti, tipovi ličnosti, PVQ-40

DIFFERENCES IN GIVING ADVICE COMPARED TO DECIDING FOR SELF

Biljana Jokić and Iris Žeželj

Department of Psychology, Faculty of Philosophy, University of Belgrade
biljana@beograd.com

Research shows that giving advice differs from deciding for self. Some models try to explain it by the role of affects that is neglected when giving advice; others state that advice compared to decision for self is more in line with social norms. Construal level theory (CLT) proposes that when deciding for self we give more weight to obstacles as feasibility aspects (low-level construal, LC), both for affect-laden or neutral. When giving advice we put more weight to desirability of a goal (high-level construal, HC) both for individual or social. To test CLT propositions we conducted an experimental study with social distance (choice for self vs advice) as between-subject and type of situation (affect-laden or neutral LC combined with social or individual goals as HC) as within-subject factor. Participants (N=87) read 24 choice situations with two options: a. more desirable less feasible goal, b. less desirable more feasible goal – e.g.

interesting/less interesting job (individual goals, HC) or scientific important/less important project (social goal, HC) with inconvenient/convenient working hours (neutral LC) or unpleasant/pleasant group atmosphere (affect-laden LC). In each situation participants first chose or advised one option and then assessed how much they liked it. We derived two DVs: the number of choices of more desirable goals and liking of the chosen options. For choices, a mixed ANOVA yielded main effect of social distance ($F(1, 86) = 5.51, p = .021$) and the effect of situation type ($F(3, 86) = 11.88, p < .001$), no interaction. More desirable goals were more often advised than chosen for self; both for self and others, these goals were more often chosen when LCs were affect neutral. Options advised to others were liked more than options chosen for self ($F(1, 86) = 13.38, p < .001$), interacting with situation type ($F(3, 86) = 5.54, p = .001$): both for self and others affect-laden were less liked than neutral LCs, but choices for self were less liked when goals were individual than social, while assessment of goals types did not differ for advice. This difference held when more and less desirable goals were analyzed separately. Results show that when giving advice in comparison to choosing for self we tend to neglect the obstacles and give weight to desirability of a goal, in line with predictions of CLT but also of other models; evaluation of chosen options reveals specific weight of affects and social norms, which is not predicted by CLT.

Keywords: self-other, decision making, advice, construal level

IDEOLOŠKE POZICIJE POLITIČKIH PARTIJA NA KONTINUUMU LEVO–DESNO: ŠTA KAŽU BIRAČI, A ŠTA PREDIZBORNI PROGRAMI?

Zoran Pavlović¹ i Bojan Todosijević²

¹Filozofski fakultet, Odeljenje za psihologiju, Univerzitet u Beogradu

²Institut društvenih nauka, Univerzitet u Beogradu

zoran.pavlovic@f.bg.ac.rs

Ideološki kontinuum levo–desno (L-D) ima veliku važnost u analizi političkog ponašanja i teoretisanju o demokratskom procesu. Koriste ga kako političke partije, kao široki konceptualni okvir u koji smeštaju svoje složene političke agende, tako i birači, kao vid "prečice" u razumevanju političkog procesa i donošenja adekvatne političke odluke (u svom

najboljem ličnom i/ili grupnom interesu). Pitanje odnosa ideoloških pozicija političkih partija i birača već duži niz godina predmet je intenzivnih istraživanja, a pokušaji "merenja" njihove saglasnosti su brojni. Predmet ovog rada je analiza odnosa percepcije L-D ideoloških pozicija vodećih političkih partija u Srbiji od strane njihovih birača i L-D pozicije političkih partija izvedene iz njihovih predizbornih dokumenata. Empirijsku osnovu rada čine podaci prikupljeni u postizbornoj studiji sprovedenoj neposredno nakon izbora 2012. na reprezentativnom uzorku punoletnih građana Srbije (N=1601), kao i analiza sadržaja predizbornih programa šest relevantnih političkih partija/koalicija (koje su prešle cenzus na izborima). Analizirana je saglasnost procena birača o poziciji relevantnih političkih partija na L-D skali (prosek na jedanaestostepnoj skali, 0 – levo/10 – desno) i pozicija političkih partija na ideološkom kontinuumu izvedenih iz predizbornih programa (iskazana L-D indeksom koji predstavlja relativni odnos procentualne zastupljenosti 13 "levičarskih" i 13 "desničarskih" kategorija u predizbornom programu; raspon od -1/levo do +1/desno). Rezultati analize pokazuju da glasači navedene stranke u proseku svrstavaju na desni pol kontinuumu (prosek na L-D skali: DS=5.29, LDP=6.31, SNS=6.28, URS=6.17, DSS=5.09); izuzetak je SPS koji se opaža kao levičarska stranka (3.83). Analiza sadržaja pokazuje, međutim, da je na osnovu vrednosti L-D indeksa izvedenog iz predizbornih programa većina partija bliža levom nego desnom polu ideološkog kontinuumu (DS=-.26, LDP=-.10, SNS=-.09, DSS=-.10, SPS=.47, URS=.15). Procene ideološke pozicije partija iz dva izvora nisu saglasne ($\rho=-.14$, $p=.78$). Glasači većinu partija opažaju kao (pretežno) „desničarske”, dok se većina partija predstavlja kao (pretežno) „levičarske” orijentacije. U zaključku se ukazuje na potencijalne implikacije dobijenih nalaza za neke od vodećih modela političkog ponašanja, pre svega racionalnog modela.

Saopštenje je deo rada na projektu 47010 koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

Ključne reči: ideologija, levica-desnica, Srbija

POVEZANOST NACIONALNOG I EVROPSKOG IDENTITETA SA EMOCIJAMA PREMA VOJSKAMA SVOJE I NEPRIJATELJSKIH ZEMALJA U PRVOM SVETSKOM RATU

Ana Đorđević i Nebojša Petrović

Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu
ana.crz.aveiro@gmail.com

U ovom radu ispitivali smo vezu između nacionalnog i evropskog identiteta s jedne, i emocija prema vojskama Srbije i neprijateljskih zemalja u Prvom svetskom ratu, s druge strane. Značajni istorijski događaji sačuvani su u kolektivnom sećanju koje ima ulogu u konstrukciji značenja i pogleda na svet zajedničkih za jednu grupu ljudi. Kolektivna sećanja mogu učestvovati u kreiranju i menjanju identiteta, kao i obrnuto, od identiteta može zavisiti šta ćemo i koliko zapamtiti. Ona su usko spregnuta i sa emocijama prema učesnicima u datim događajima. Stoga je cilj istraživanja utvrđivanje povezanosti između nacionalnog (NI) i evropskog (EI) identiteta sa emocijama prema vojskama sukobljenih strana. Korišćene su sedmostepene skale procene. NI je ispitivan skalom od 12 ajtema poput „Veoma sam posvećen svojoj naciji” čija je pouzdanost 0.93, a EI sličnom skalom od 8 ajtema sa pouzdanošću 0.88. Ispitivano je 20 emocija, od kojih su neke pozitivne: zahvalnost, divljenje, ponos, a druge negativne: ljutnja, gnev, mržnja. Istraživanje je sprovedeno na studentima (N=344; žena 57%) iz različitih gradova Srbije. Očekivano, stepen prisutnosti pozitivnih emocija je veoma visok prema srpskoj vojsci (npr. poštovanje 5.9, divljenje i zahvalnost 5.6 itd.), dok su emocije vezane za neprijateljske vojske znatno umerenije (sve ispod 4) ili su veoma slabo izražene. Rađene su dve zasebne faktorske analize emocija: srpske (VSZ) i neprijateljskih vojski (VNZ). Emocije prema VSZ grupisale su se u tri faktora gde su na prvom grupisane pozitivne, a na drugom negativne emocije, dok su na trećem emocije koje su manje relevantne za sećanja na ratove, poput sreće i zavisti. Emocije prema VNZ grupisale su se u pet faktora, ali prva dva faktora objašnjavaju znatno više varijanse od ostalih (24% i 21%), te nam se stoga čine smislenim. Prvi faktor uključuje emocije vezane za humanistički odnos prema neprijateljskim vojnicima (sažaljenje, poštovanje, saosećajnost), a drugi čine negativne emocije poput ljutnje, prezira i gađenja. Rezultati pokazuju da je NI povezan sa pozitivnim emocijama prema srpskoj vojsci ($r = .603$, $p < .01$), kao i sa negativnim emocijama prema drugim vojskama ($r = .516$, $p < .01$). Evropski

identitet je povezan sa humanim odnosom prema neprijateljskim vojnicima ($r = .163$, $p < .01$). Biće diskutovan značaj i smisao povezanosti između socijalnih identiteta i afektivnog odnosa prema sopstvenoj i suprotstavljennoj grupi u ratu, koji opstaje uprkos vremenskoj distanci događaja.

Ključne reči: emocije, nacionalni identitet, evropski identitet

POVEZANOST STAVOVA PREMA MIRU I RATU I EMOCIJA PREMA VOJSKAMA SVOJE I NEPRIJATELJSKIH ZEMALJA U PRVOM SVETSKOM RATU

Nebojša Petrović i Ana Đorđević

Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu
npetrovi@f.bg.ac.rs

Od osoba koje imaju pozitivan stav prema ratu i koje su sklone da opravdavaju i takav stepen nasilja zarad ostvarivanja ciljeva sopstvene grupe logično je očekivati i veću pristrasnost prema sopstvenoj grupi. Sa druge strane, od osoba koje imaju izraženije pozitivne stavove prema miru, za koji je neretko neophodan kompromis, očekuje se da će se lakše i češće postavljati u položaj druge strane. Cilj ovog istraživanja bio je da utvrdimo kako su povezani stavovi prema miru i prema ratu sa emocijama prema vojskama svoje i neprijateljskih zemalja u Prvom svetskom ratu. Kolektivno sećanje na ratove pobuđuje osećaj nacionalne vezanosti i emocije prema sukobljenim stranama u ratu, posebno u vremenima poput stogodišnjice od otpočinjanja Prvog svetskog rata. Postavlja se pitanje kako će se pozitivni/negativni stavovi prema miru i ratu generalno, odraziti na osećanja prema sukobljenim vojskama. Uzorak je činilo 344 (žena 57%) studenta psihologije, istorije i sociologije, najvećim delom srpske nacionalnosti i sa prebivalištem u Srbiji. Korišćene su skale procene sa sedam stepeni. Stavovi prema miru i prema ratu su utvrđivani preko balansiranih skala sa po osam ajtema (pouzdanost: 0.78 i 0.81). Procenjivano je po 20 emocija (divljenje, sažaljenje, mržnja, zahvalnost, itd.) prema srpskoj vojsci i njoj tada neprijateljskim vojskama. Faktorskom analizom dobijena su po dva relevantna faktora: pozitivne i negativne emocije prema srpskoj vojsci, i humanistički odnos (poštovanje, saosećanje) i negativne emocije prema suprotstavljenim vojskama. Rezultati analize pokazuju da stav prema ratu pozitivno korelira sa

pozitivnim emocijama prema vojsci sopstvene zemlje ($r = .312$, $p < .01$) i negativnim emocijama prema protivničkim vojskama ($r = .267$, $p < .01$). Stav prema miru negativno korelira sa pozitivnim emocijama prema vojsci sopstvene zemlje ($r = -.201$, $p < .01$) i sa negativnim emocijama prema protivniku ($r = -.119$, $p < .05$), ali pozitivno sa humanističkim aspektom odnosa prema protivničkoj strani ($r = .135$, $p < .05$). Dakle, kao što je za očekivati svuda, pozitivna osećanja prema sopstvenoj vojsci idu uz pozitivan stav prema ratu, a negativan prema miru. Međutim pozitivan stav prema miru vezan je za veći osećaj saosećanja prema neprijateljskim vojskama, makar to bilo i čitav vek nakon neprijateljstava. Biće diskutovan značaj i smisao ovih rezultata u svetlu socijalno-psihološke teorije identiteta, kao i potencijal za doprinos objašnjenju današnjih sukoba.

Ključne reči: emocije, stav prema miru, stav prema ratu

ANTIRELIGIOZNOST RELIGIOZNIH: STRATEGIJE SUOČAVANJA SA KOGNITIVNIM NEDOSLJEDNOSTIMA

Srdan Dušanić i Andrijana Radovanović

Filozofski fakultet Univerziteta u Banjoj Luci

dusanic@teol.net

U radu se bavimo problemom kako osobe koje se izjašnjavaju kao religiozne, a očigledno imaju postupke koji nisu u skladu sa religioznim normama, kognitivno usklađuju proizašle nedosljednosti. Istraživali smo strategije prevazilaženja kognitivnih nedosljednosti nastalih usljed razlika u religijskim normama i odnosa ispitanika prema etničkoj netoleranciji, sujevjerju, abortusu, seksualnim odnosima, razvodu, konzumaciji alkohola.

U prvoj fazi istraživanja je učestvovalo 57 religioznih ispitanika sa kojima su rađene fokus grupe (5) i intervjui (20). Ispitanici su objašnjavali svoj odnos prema religiji i diskutabilnim životnim pitanjima te kako se suočavaju sa eventualnim nedosljednostima. Na osnovu rezultata, identifikovane su tri strategije suočavanja sa kognitivnim nedosljednostima: fleksibilnost (prilagođavanje stavova religioznim normama), reforma (potreba za reformama religioznih načela), paralelizam (religiju ne treba miješati sa drugim sferama). U drugoj fazi

istraživanja konstruisan je instrument za mjerenje strategija. Preko 12 vinjeta je ispitivano kako ispitanici objašnjavaju svoja ponašanja s obzirom na referentne citate iz Biblije. Ponuđeni odgovori su obuhvatali identifikovane strategije, mogućnost saglasnosti sa biblijskim stavom, te upisivanje nekog drugog odgovora. Upitnik je sadržavao i skale koje mjere humanu i insitucionalnu religioznost te odnos prema diskutabilnim temama. Pouzdanost skala je bila .71– .88. U trećoj fazi upitnik je testiran na uzorku od 285 učesnika, ali je zbog validnosti podataka u obradu uzeto 194 religiozna studenta (54% ženskog pola, 46% muškog) pravoslavne vjeroispovijesti sa Univerziteta u Banjoj Luci i Doboju. Kvantitativno istraživanje je pokazalo da najčešća strategija koja se koristi je paralelizam, a potom i fleksibilnost. Ne postoji značajna razlika u korištenju strategija s obzirom na izraženost humane i institucionalne religioznosti ispitanika. Strategije se u najvećoj mjeri koriste po pitanju odnosa prema razvodu, konzumaciji alkohola i etničkoj netoleranciji, a najmanje po pitanju sujevjerja. Ovo se potkrepljuje i rezultatima da oba tipa religioznosti značajno koreliraju sa negativnim odnosom prema razvodu, abortusu i konzumiranju alkohola, pozitivno sa sujevjerjem, a da nema značajne korelacije sa etničkom netrpeljivošću. Rezultati su prodiskutovani u kontekstu relevantnih teorija, drugih empirijskih istraživanja religioznosti te društvenih zbivanja na prostoru BiH u posljednjih 25 godina.

Ključne riječi: religioznost, kognitivna nedosljednost, strategije

RELACIJE IZMEĐU STAVA PREMA REKLAMAMA I UPADLJIVE POTROŠNJE

Aleksandra Sitarević¹ i Maja Nikolić²

¹Fakultet za pravne i poslovne studije dr Lazar Vrkić,

²Fakultet tehničkih nauka, Novi Sad

sicasanjasandra@hotmail.com

U ovoj studiji reklama se definiše kao vid komunikacije kojom sponzor reklame pokušava da ubedi publiku u korisnost kupovine proizvoda ili usluge, dok se upadljiva potrošnja odnosi na veću tendenciju ka kupovini markirane garderobe. Na osnovu ovog polazišta pretpostavili smo da su stav prema reklamama i upadljiva potrošnja međusobno povezani, odnosno da je stav prema reklamama značajan prediktor upadljive

potrošnje. Ova hipoteza bazira se na povećanoj potrošnji kao osnovnom pokazatelju, odnosno vrsti bihevioralne validacije uspešnosti reklama.

Uzorak je činilo 127 ispitanika, uzrasta od 18 do 75 godina. Upadljiva potrošnja je operacionalizovana putem skale CC (Mitić, 2009), pouzdanost instrumenta iznosila je $\alpha=.917$, upitnik meri 5 dimenzija: Pripadnost grupi, Privlačnost, Poštovanje, Prestiž, Samoafirmacija. Stav prema reklama operacionalizovan upitnikom POR (Nikolić i Sitarević, 2013) konstruisanim za potrebe studije, instrument se pokazao kao pouzdan ($\alpha=.719$). Pretpostavili smo postojanje korelacija između stava prema reklamama svih dimenzija upadljive potrošnje. Rezultati ukazuju na postojanje niskih i srednjih korelacija između stava prema reklamama i različitih faktora upadljive potrošnje. Tačnije postoji povezanosti između stava prema reklamama i faktora Pripadnost grupi ($r=0,19; p=0,03$), Privlačnost ($r=0,39; p=0,00$) i Poštovanje ($r=0,49; p=0,00$). Rezultati su takođe ukazali da je stav prema reklamama značajan prediktor upadljivoj potrošnji na faktorima; Pripadnosti grupi ($\beta=0,19; p=0,03$), Privlačnost ($\beta=0,39; p=0,00$) i Poštovanje ($\beta=0,49; p=0,00$)

Operacionalna hipoteza o postojanju povezanosti između stava prema reklamama i upadljive potrošnje i svih njenih dimenzija je delimično potvrđena. Stav prema reklamama, u ovom slučaju pozitivan, značajno će uticati da ljudi troše više na markiranu garderobu iz različitih razloga: kao vidu dokazivanja u grupi, zarad veće fizičke privlačnosti i lepšeg spoljašnjeg izgleda, kao i povećanja ugleda i poštovanja u društvu. U praktičnom smislu, rezultati se mogu uzeti kao smernice u sprovođenju marketinških aktivnosti proizvođača markirane garderobe.

Ključne reči: stav prema reklamama, upadljiva potrošnja, markirana garderoba

PREFERENCIJA ŽIVOTNIH STILOVA KOD
SREDNJOŠKOLACA I NJIHOVA POVEZANOST SA POLOM,
ŠKOLSKIM USPEHOM I OBRAZOVANJEM RODITELJA

Marija Mladenovska-Dimitrovska¹ i Aleksandar Dimitrovski²

¹SOU Taki Daskalo, Bitolj, Makedonija

²OU Krste P. Misirkov, Bitolj, Makedonija

m.dimitrovska@yahoo.com

Društvene promene u periodu tranzicije u Makedoniji doveli su do promene i u vrednosnom sistemu, naročito kod mladih ljudi. Vrednosti su trajno verovanje da je specifičan način ponašanja ili življenja lično ili društveno poželjniji u odnosu na suprotni način ponašanja ili življenja (Rokić, 1973, prema Rejk i Edkok, 1978). Sistem vrednosti determiniše ponašanje pojedinca, tj. određuje njegov životni stil. Pojmovi vrednosti, vrednosne orijentacije i životni stilovi često se u literaturi koriste kao sinonimi. Neki autori smatraju da životni stilovi predstavljaju operacionalizaciju vrednosti. Vrednosne orijentacije su relevantni kriterijum za određivanje životnih stilova.

Cilj istraživanja je utvrđivanje preferencija životnih stilova kod srednjoškolaca, kao i utvrđivanje razlika u preferenciji između ispitanika s obzirom na pol, školski uspeh i obrazovanje roditelja. Istraživanje je sprovedeno na uzorku od 237 ispitanika, učenika srednjih škola u Bitolju. Korišćena je Skala za merenje vrednosnih orijentacija Popadića (1995), koja sadrži 10 vrednosnih orijentacija: porodično-sentimentalna, altruistička, saznajna, utilitarna, egoistička, hedonistička, religiozno-tradicionalna, orijentacija na popularnost, prometejski aktivizam i orijentacija na moć.

Rezultati su pokazali da je najpreferiraniji životni stil porodično-sentimentalni, što znači da je porodica jedna od dominantnih vrednosti, slede utilitarni životni stil, egoistička i hedonistička orijentacija, što odražava potrebu za materijalnom sigurnošću, kao i sklonost mladih ljudi ka zadovoljavanju svojih potreba, hedonizma i uživanja. Najmanje preferirani životni stilovi su: orijentacija na popularnost, orijentacija na moć i saznajni životni stil, što znači da kod mladih ljudi nedostaje inicijativa za učenje, za sticanje znanja i istraživanja. Nisu utvrđene značajne razlike u pogledu preferencija životnih stilova kod ispitanika različitog pola, sa izuzetkom orijentacije na popularnost, koju više vrednuju devojke. Učenici slabijeg uspeha više preferiraju hedonističku

orijentaciju i orijentaciju na popularnost, dok učenici koji imaju bolji uspeh više vrednuju saznanji životni stil. Učenici čiji su roditelji obrazovaniji više preferiraju saznanji životni stil od učenika čiji roditelji imaju niži stepen obrazovanja.

Možemo zaključiti da preferencija životnih stilova zavisi od školskog uspeha i stepena obrazovanja roditelja, što je najverovatnije povezano sa društvenim položajem i intelektualnom atmosferom u porodici.

Ključne reči: srednjoškolci, vrednosne orijentacije, životni stil

STAVOVI ADOLESCENATA PREMA GOJAZNIM OSOBAMA I GOJAZNOSTI

Ivana Jakšić, Bojana Bodroža i Smiljana Jošić

Institut za pedagoška istraživanja, Beograd

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Novi Sad

ivanamjaksic@gmail.com

Dve trećine stanovnika Srbije suočava se sa problemom prekomerne telesne težine. Na evropskom nivou gojaznost je proglašena formom invaliditeta, a zabranjena je i diskriminacija gojaznih osoba. Kako je diskriminacija povezana sa negativnim stavovima, cilj ovog istraživanja bio da se ispituju stavovi adolescenata prema gojaznim osobama i gojaznosti. Budući da prethodna istraživanja sugerišu da među gojaznim osobama ne funkcioniše mehanizam favorizovanja sopstvene grupe, ispitan je i odnos stavova sa indeksom telesne mase. Imajući u vidu da žene trpe snažniji socijalni pritisak u pogledu održavanja optimalne težine, ispitan je i rodne razlike u izraženosti stavova. Istraživanje je sprovedeno na prigodnom uzorku od 256 sedamnaestogodišnjaka oba pola (58% devojčice). Primenjena su dva instrumenta: Skala semantičkog diferencijala za ispitivanje stereotipa o gojaznim osobama ($\alpha=.84$) koja se sastoji iz 14 parova kontrastnih atributa i Skala stava prema gojaznim osobama i gojaznosti ($\alpha=.78$) koju čini 14 tvrdnji raspoređenih u tri subskale (1. Nenaklonost prema gojaznim osobama; 2. Strah od gojenja; 3. Atribucije gojaznosti). Ocenjivanje stereotipnih atributa vršeno je preko sedmostepene skale, dok je slaganje sa tvrdnjama iz skale stava izražavano preko petostepene skale Likertovog tipa. Indeks telesne mase (BMI) izračunat je na osnovu podataka o težini i visini ispitanika ($AS=21.30$, $SD=2.97$, $Min=14.70$, $Max=32.50$). Slika adolescenata o gojaznim

osobama merena skalom semantičkog diferencijala umereno je negativna (AS=5.34, SD=0.84), dok skala stava prema gojaznim osobama i gojaznosti ukazuje na umerene stavove (AS=2.59, SD=0.60). U proseku, ispitanici smatraju da je gojaznost posledica nedostatka samokontrole (AS=3.93, SD=0.80), izražavaju umeren strah od gojenja (AS=2.73, SD=1.24) i umereno su naklonjeni gojaznim osobama (AS=1.96, SD=0.64). Osobe sa višim indeksom telesne mase imaju pozitivniju sliku o gojaznim osobama ($r=-.17$, $p=.006$), a pokazuju i izraženiji strah od gojenja ($r=.17$, $p=.008$). Utvrđene su i značajne rodne razlike u pogledu straha od gojenja ($F(1, 255)=6.59$, $p=.011$). Devojčice se značajno više plaše gojenja nego dečaci (AS_{devojčice}=2.96, SD=1.28; AS_{dečaci}=2.39, SD=1.12). Kako adolescent izražavaju umerene do blago negativne stavove prema gojaznim osobama i gojaznosti, sugerišu se intervencije u okviru nastave biologije, fizičkog i građanskog vaspitanja gde bi se promovisala tolerancija prema osobama sa prekomernom telesnom težinom, kao i zdraviji životni stil (pravilna ishrana i bavljenje fizičkim aktivnostima).

Ključne reči: stavovi prema gojaznim osobama, stereotipi o gojaznim osobama, gojaznost, adolescent

STAVOVI STUDENATA PRIŠTINSKOG UNIVERZITETA PREMA RODNIM ULOGAMA

Olivera Radović i Dragana Stanojević
Filozofski fakultet, Kosovska Mitrovica
stulaolivera@yahoo.com

Osnovni cilj istraživanja bio je da utvrdimo stavove studentske populacije prištinskog univerziteta oba pola prema rodnim ulogama, kao i eventualne razlike između mladića i devojaka. Rodne uloge se ispituju kroz normativna očekivanja o podeli odgovornosti između muškaraca i žena u domenu profesionalnih, porodičnih, partnerskih uloga, kao i putem utvrđivanja uverenja o poželjnim i nepoželjnim rodnim karakteristikama (rodnih stereotipa). Istraživanje predstavlja replikaciju istraživanja rodne osetljivosti u akademskom prostoru koje su sprovele Džamonja-Ignjatović, Popović i Duhaček 2010. godine (uz dozvolu autorki) na populaciji studenata i nastavnika Univerziteta u Beogradu. Naš uzorak je činilo 113

mladića i 148 devojaka, studenata prištinskog univerziteta. Oba pola se slažu da je i za žene i za muškarce poželjnije da budu sposobni (nego privlačni), uspešni (nego negovani), racionalni (nego emotivni), porodično orijentisani (nego društveno angažovana), ekstrovertni (nego introvertna) i obrazovani (nego požrtvovani). Ovo su ujedno osobine koje se uopšteno smatraju poželjnijim za život. Devojke smatraju da je ženu poželjnije da bude jaka, samouverena i da dobro zarađuje, dok mladići smatraju da je poželjnije da žena bude nežna ($t = -3,670$, $df = 247$, $p < 0,01$), tolerantna ($t = 2,859$, $df = 234$, $p < 0,01$) i dobra domaćica ($t = -3,008$, $df = 242$, $p < 0,01$). Kada su u pitanju nepoželjne osobine, oba pola smatraju da je i za muškarca i za ženu bolje da budu: dominantni (nego nesigurni), avanturisti (nego pasivni), impulsivni (nego depresivni), nametljivi (nego povučeni), sami (nego zavisni), konformisti (nego individualisti). Rezultati su pokazali da studenti blago preferiraju tradicionalnu podelu uloga, osim kada je u pitanju odnos karijera-obaveze u kući, gde se stavovi kreću u sferi egalitarne podele uloga. Mladići generalno ispoljavaju nešto konzervativnije stavove od devojaka. Poželjne prototipske karakteristike takođe odslikavaju pomak ka egalitarnim rodnim odnosima u smislu da se slika poželjnih ženskih atributa približava slici poželjnih muških atributa, osim u sferi intimnih odnosa, gde je poželjna slika o ženama još uvek u duhu tradicionalnih očekivanja kod mladića. Opšti zaključak je da je primetno jačanje egalitarnog trenda nove generacije, redefinisavanje rodnih odnosa u pravcu ravnopravnije podele porodičnih odgovornosti, mada se, u skladu sa prethodnim israživanjima, detektuje izraženija egalitanost studentkinja.

Gljučne reči: rodne uloge, rodni stereotipi, studenti

POVEZANOST UVERENJA O PARTNERSKOM ODNOSU SA ISKUSTVOM TRPLJENJA PARTNERSKOG NASILJA U ADOLESCENTNOM PERIODU

Sanja Batić¹ i Milisav Milinković²

¹Filozofski fakultet, UNS

²UG „Crvena linija“ Novi Sad

sanja.batic@gmail.com

Cilj istraživanja bilo je da se proveriti da li su uverenja o partnerskom odnosu povezana sa ličnim iskustvom trpljenja partnerskog nasilja u

adolescenciji. Očekivalo se da će realnija uverenja imati protektivnu ulogu u pogledu stepena doživljavanja partnerskog nasilja. Upitničkim istraživanjem ispitan je prigodan uzorak od 450 učenika novosadskih srednjih škola iz kojeg je za potrebe ovog rada izdvojeno 238 mladih (prosečne starosti 16.79 godina) koji su do tada imali iskustvo romantične veze. Ekstrahovani uzorak je bio rodno neujednačen (74% devojaka). Upitnik je sadržao pored opštih pitanja, Skalu za ocenu učestalosti trpljenja partnerskog nasilja ($\alpha_c=.86$) i Skalu uverenja o partnerskom odnosu ($\alpha_c=.95$) konstruisanih za ovo istraživanje. Metodom glavnih komponenti sa kosouglom Promax rotacijom proverena je faktorska validnost obe skale, scree testom je utvrđena značajnost faktora, a njima određeni faktorski skorovi su korišćeni u daljnjoj analizi. Skalu za ocenu učestalosti trpljenja partnerskog nasilja čini 20 stavki. Pomoću nje određeni faktori Kontrola i izolacija ($\lambda=4.36$), Psihičko nasilje ($\lambda=4.13$), Seksualno nasilje ($\lambda=2.58$) i Fizičko nasilje ($\lambda=3.36$) obuhvaćaju 56% ukupne varijanse. Korelacije među njima su u rasponu od 0.13 do 0.41. Skala uverenja o partnerskom odnosu sastavljena je od 50 stavki. Pomoću nje su određeni faktori nazvani Prepoznavanje partnerskog nasilja ($\lambda=14.40$) i Prepoznavanje zdravog partnerskog odnosa ($\lambda=13.94$) koji obuhvaćaju 49% ukupne varijanse, a korelacija među njima iznosi 0.40. Multivarijantnom analizom kovarijanse utvrđena je povezanost prepoznavanja partnerskog nasilja ($\Lambda_w=.98$, $F(4:231)=2.91$, $p<.05$) i roda ($\Lambda_w=.93$, $F(4:231)=4.43$, $p<.01$) sa stepenom njegovog doživljavanja. Mladi koji imaju ispravnija uverenja o manifestacijama partnerskog nasilja izveštavaju o većem stepenu doživljavanja psihičkog nasilja ($\beta=.16$, $p<.05$, $\eta^2=.02$). S druge strane mladi koje imaju ispravnija uverenja o manifestacijama zdravog partnerskog odnosa izveštavaju o manjem stepenu doživljavanja psihičkog ($\beta=-.17$, $p<.01$, $\eta^2=.02$) i fizičkog nasilja ($\beta=-.15$, $p<.01$, $\eta^2=.02$). Mladići više izveštavaju o doživljavanju fizičkog nasilja ($\beta=.51$, $p<.01$, $\eta^2=.05$). Rezultati ukazuju da realna uverenja o zdravoj vezi štite, a upoznatost sa manifestacijama nasilnog odnosa povećavaju vulnerabilnost na trpljenje partnerskog nasilja. Istraživanje potvrđuje intrigantne nalaze inostranih studija da mladići trpe više fizičkog partnerskog nasilja nego devojke.

Istraživanje je sprovedeno u srednjim školama na teritoriji Novog Sada u decembru 2014.godine u okviru projekta "Prevenција nasilja u adolescentskim vezama".

Ključne reči: doživljavanje partnerskog nasilja, uverenja o partnerskom nasilju, adolescencija

ODNOS SLIKE O SEBI I STAVA PREMA GOJAZNIM
OSOBAMA I GOJAZNOSTI KOD ADOLESCENATA
RAZLIČITOG POLA

Bojana Bodroža i Ivana Jakšić

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Novi Sad

Institut za pedagoška istraživanja, Beograd

bojana.bodroza@gmail.com

U periodu adolescencije slika o sebi tesno je povezana sa doživljajem sopstvenog fizičkog izgleda. Važnost fizičkog izgleda koju promovišu mediji, a naročito ideal mršavosti koji se nameće ženama, dodatno doprinosi senzitivnosti adolescentkinja kada su ove teme u pitanju. Istraživanja takođe pokazuju da su ljudi skloni da kompenzuju osećaj lične neadekvatnosti potcenjivanjem drugih i ispoljavanjem ekstremnijih stavova prema osetljivim grupama. U ovom istraživanju ispitivano je na koji način slika o sebi i o sopstvenom fizičkom izgledu utiče na stavove prema gojaznim osobama i gojaznosti, kao i da li je taj odnos različit kod adolescenata različitog pola. Istraživanje je sprovedeno na uzorku od 256 srednjoškolaca (58% devojaka). Primenjeni su Skala generalnog samopoštovanja, Skala samopoštovanja zavisnog od fizičke atraktivnosti, skala samoprocene fizičkog izgleda, Skala semantičkog diferencijala za ispitivanje stereotipa o gojaznim osobama i Skala stava prema gojaznim osobama i gojaznosti kojom se mere Nenaklonost prema gojaznim osobama, Strah od gojenja i Atribucije gojaznosti. Na osnovu informacije o visini i težini ispitanika izračunat je indeks telesne mase (BMI). Regresione analize u kojima su kriterijumske varijable bile dimenzije stava prema gojaznosti, a prediktori BMI i mereni aspekti self koncepta i samopoštovanja, pokazuju da kod momaka stavovima prema gojaznim osobama i gojaznosti nisu povezani sa subjektivnim doživljaj sebe i sopstvenog fizičkog izgleda, ali je strah od gojenja izraženiji kod osoba sa višim BMI ($\beta=.27$; $p<.01$). Kod devojaka je negativan stereotip o gojaznim osobama izraženiji ukoliko je njihovo samopoštovanje zavisno od fizičke atraktivnosti ($\beta=.39$, $p<.01$). Nenaklonost devojaka prema gojaznim osobama nije uslovljena doživljajem sebe i sopstvenog tela, niti

objektivnim pokazateljima sopstvene gojaznosti. Strah od gojenja je karakterističan za devojke sa nižim samopoštovanjem ($\beta = -.21$, $p < .05$), samopoštovanjem zavisnim od fizičke atraktivnosti ($\beta = .25$, $p < .01$), kao i većim BMI ($\beta = .29$, $p < .01$). Pripisivanje gojaznosti nedostatku samokontrole kod devojaka nije povezano ni sa objektivnim pokazateljima telesne mase, ni sa subjektivnim doživljajem sebe i sopstvene fizičke atraktivnosti. Može se zaključiti da negativan stav prema gojaznim osobama i gojaznosti kod muškaraca adolescentskog uzrasta nije povezan sa subjektivnih doživljajem sebe i sopstvenog fizičkog izgleda, dok se kod devojaka negativna slika o sebi i o sopstvenom fizičkom izgledu "projektuje" na negativan stav prema gojaznim osobama.

Ključne reči: samopoštovanje, fizički self koncept, uslovno samopoštovanje, gojaznost, stavovi prema gojaznosti i gojaznim osobama

KONSTRUKCIJA INSTRUMENTA ZA MERENJE IZRAŽENOSTI RODNIH STEREOTIPA

**Anić Tijana, Nedeljković Bojana, Skočajić Milica, Vladisavljević
Marko**

Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu
anictijana@hotmail.com

Uopšte uzevši, postoji snažno, kroskulturalno slaganje o stereotipno muškim (aktivnost, pouzdanost, agresivnost) i ženskim osobinama (društvenost, brižnost i nežnost).

Instrument konstruisan u ovom istraživanju zasniva se na instrumentu BSRI (od eng. Bem Sex-Role Inventory). Instrument BSRI se sastoji od liste osobina i zadatak ispitanika je da vrše samoprocenu, sa idejom da se meri uklopljenost u rodnu ulogu. Instrument Rodni stereotipi se takođe sastoji iz liste osobina, ali zadatak ispitanika je da ih procene kao više karakteristične za žene ili karakteristične za muškarce, sa idejom da se meri izraženost rodni stereotipa.

Konstruktioni uzorak je činilo 220 ispitanika (65% žene). Preliminarna verzija instrumenta se sastojala od 45 osobina (preuzetih iz BSRI), formulisanih u obliku koji ne sugeriše pripadnost rodu (npr. saosećajnost umesto saosećajan/na). Ocena 1 značila je da je osobina u potpunosti karakteristična za muškarce, a ocena 11 da je osobina u potpunosti karakteristična za žene.

Popunjavanje se vršilo onlajn, preko veb sajta Qualtrics.

Primenjena je metoda faktorizacije imaža uz kosu (promax) rotaciju. Faktorska analiza, na osnovu skri kriterijuma, ukazala je na postojanje tri faktora, koji objašnjavaju ukupno 32.8 % varijanse. Dobijeni faktori imenovani su kao (1) odnosi sa drugima (stavke zasićene na njemu su češće pripisivane ženama – npr. tolerantnost i odanost), (2) instrumentalnost (stavke zasićene na njemu su češće pripisivane muškarcima – npr. nezavisnost i ambicioznost) i (3) emotivnost (stavke zasićene na ovom faktoru su češće pripisivane ženama – npr. emotivnost i nežnost).

Trofaktorsko rešenje govori da percepcija osoba o tome šta su muške, a šta su ženske osobine nije jednodimenzionalna i da se muške i ženske osobine ne opažaju kao deo jednog kontinuuma. Pri ponovnom zadavanju, u postupku validacije instrumenta učestvovalo je 197 ispitanika prosečnog uzrasta od 20 godina od čega su 69.7% bile žene. Finalna verzija instrumenta ima 22 stavke. Faktori instrumentalnost, odnosi sa drugima i emotivnost imaju visoku pouzdanost za konstrukte ovog tipa (α uzima, redom, vrednosti od 0.729, 0.629 i 0.612).

Instrument koji meri izraženost rodni stereotipa predstavlja novost i početnu poziciju za dalji razvoj istraživanja rodni stereotipa i diskriminacije u Srbiji.

Ključne reči: rodni stereotipi, konstrukcija instrumenta, BSRI

RODNI STEREOTIPI I STEREOTIPI O ZANIMANJIMA: KREIRANJE BAZE STEREOTIPNIH I KONTRASTEREOTIPNIH PONAŠANJA I OBJEKATA

**Darko Stojilović, Ana Đorđević, Marija V. Čolić, Milica Mančić, Sara
Novaković i Iris Žeželj**

Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu
darkostojilovic@gmail.com

Kako su stereotipi neosnovane generalizacije o osobinama i ponašanjima članova određene grupe, da bi se određeno uverenje smatralo stereotipom, potrebno je da ga deli odgovarajući broj ljudi (tzv. „raširenost stereotipa”) i da sadrži određeni broj istih karakteristika (tzv. „uniformnost stereotipa”). Cilj istraživanja bio je kreiranje ekstenzivnih baza

stereotipnih i kontrastereotipnih ponašanja i pratećih vizuelnih stimulusa koji bi zadovoljili navedena dva uslova. Korišćene su petostepene skale. U prvoj fazi smo tražili od ispitanika (N=138) da bez ograničenja generišu ponašanja koja smatraju stereotipnim (S), odnosno kontrastereotipnim (K) za radnika na građevini (stereotip o zanimanju), muškarca ili ženu (rodni stereotip), da navedu objekte za koje očekuju da se mogu naći u njihovoj blizini, kao i objekte za koje to nikako ne očekuju. U drugoj fazi ispitanici (N=332) su procenjivali stereotipnost po 20 najfrekventnije navođenih S i KS ponašanja (npr. „Na pauzi otvara flašu piva“), kao i pridodatih stereotipno neutralnih (N) ponašanja (npr. „Našao je sto dinara na ulici“). Pored toga, procenjivali su stereotipnost po 20 najčešće navođenih S, K i N objekata predstavljenih fotografijama. Stereotipnost ponašanja ocenjena je u skladu sa očekivanjima (S: $M_{zan}=4,23$; $M_m=4,22$; $M_z=4,17$; K: $M_{zan}=1,52$; $M_m=1,68$; $M_z=1,88$; N: $M_{zan}=2,93$; $M_m=3,03$; $M_z=3,17$). Stereotipnost objekata takođe je ocenjena u skladu sa očekivanjima (S: $M_{zan}=4,75$; $M_m=4,44$; $M_z=4,62$; K: $M_{zan}=1,57$; $M_m=1,38$; $M_z=1,72$; N: $M_{zan}=2,78$; $M_m=2,94$; $M_z=3,04$). Zadovoljavajući stimulusi određeni su preko sledećih kriterijuma: S: $M>4$; K: $M<2$; N: $2,5<M<3,5$. U trećoj fazi pokušali smo da kreiramo i bazu vizuelnih stimulusa koja bi odgovarala ponašanjima odabranim u prethodnoj fazi. Izazov je bio pronaći vizuelni materijal koji nedvosmisleno ukazuje na određeno ponašanje, i samo na to ponašanje. U tu svrhu ispitanicima (N=87) je prikazivana fotografija analogna ponašanju (npr. rodno K ponašanje „Ide u lov“ prikazano je fotografijom žene u lov), a njihov zadatak bio je da opišu fotografiju i procene koliko je prikazano ponašanje tipično za ženu. U konačnu bazu vizuelnih stimulusa uvrštene su samo fotografije kod kojih se >90% procenjivača složilo u opisu. Istraživanje je rezultovalo bazama stereotipnih, kontrastereotipnih i neutralnih ponašanja, analognih fotografija ponašanja, kao i pratećih kontekstualnih objekata koji se mogu koristiti u budućim istraživanjima koja se bave stereotipima ili formiranjem impresije.

Ključne reči: rodni stereotipi, stereotipi o zanimanjima, stereotipna ponašanja, stereotipni objekti

KORELATI ZADOVOLJSTVA PARTNERSKIM ODNOSOM KOD BRAČNIH PAROVA

Vladimir Turjačanin, Srđan Dušanić i Siniša Lakić

Filozofski fakultet u Banjaluci

vturjaca@gmail.com

Istraživanje koje predstavljamo bavi se faktorima koji su u vezi sa zadovoljstvom partnerskim odnosom kod bračnih partnera. Zadovoljstvo u vezama je često dovedeno korelaciju sa sličnosti između partnera, a u ovom radu smo nastojali uvrstiti i jasnoću definisanja zadataka u bračnoj vezi, kao i različite sociodemografske odlike. Dalje, bilo nam je zanimljivo ustanoviti i stavove o ravnopravnosti rodnih uloga kao korelatima bračnog zadovoljstva, posebno zbog tranzicijske prirode društvenog konteksta u kome je rađeno istraživanje.

Istraživanje je izvršeno u Banjaluci (BiH) na ukupno 120 bračnih parova koji su u braku između 1 i 16 godina ($M=6.0$, $SD=4.1$). Anketnom baterijom smo kod oba supružnika ispitali: sociodemografske varijable, zadovoljstvo partnerskim odnosom, stavove o ravnopravnosti rodnih uloga, percepciju jasnoće podjele bračnih uloga, zadovoljstvo podjelom poslova u domaćinstvu, zadovoljstvo seksualnim životom, te religioznost partnera.

Supružnici na sličan način procjenjuju zadovoljstvo odnosom, a između njihovih procjena ne postoje statistički značajne razlike. Odnosom su zadovoljniji muševci koji su imaju bolju seksualnu vezu sa partnerom i čije žene su zadovoljnije seksualnom vezom, koji procjenjuju jasnijom podjelu poslova u zajednici, koji su zadovoljniji podjelom poslova u domaćinstvu i čije žene su zadovoljnije podjelom poslova, koji imaju ravnopravnije stavove o rodnim ulogama i čije žene su religioznije. S druge strane, odnosom su zadovoljnije supruge koje procjenjuju bolji kvalitet seksualne veze, koje imaju ravnopravnije stavove o rodnim ulogama i čiji muševci imaju ravnopravnije stavove o rodnim ulogama, koje su zadovoljnije podjelom poslova i čiji muševci su zadovoljniji podjelom poslova, te čiji muševci imaju jasniju percepciju podjele poslova u zajednici.

Očekivano, partnerska sličnost je vidljiva kroz bliske obrasce korelacija između zadovoljstva partnerskim odnosom i nezavisnih varijabli. Takođe, zadovoljstvo seksualnom vezom je jedan od očekivanih faktora zadovoljstva odnosom. Iako bi se očekivalo da, u društvu

zasićenom retradicionalizacijom, tradicionalnije shvatanje bračnih uloga doprinosi bračnom zadovoljstvu, ustvari ravnopravno shvatanje rodni ulogadoprinosi većem zadovoljstvu u braku. Dalje, jasnoća podjele poslova u zajednici se pokazuje kao važan faktor, što nam govori da ovaj aspekt bračne veze treba u većoj mjeri uzimati u obzir, i teorijski i praktično.

Ključne reči: partnerski odnos, bračno zadovoljstvo, podjela poslova, rodne uloge.

NEKE DETERMINANTE STAVOVA PREMA BESKUĆNICIMA U REPUBLICI HRVATSKOJ

**Kušan Marija, Malbaša Kristina, Marković Sunčana, Miloš Dajana,
Sopić Ivana, Stanković Nikolina, Šaravanja Nikolina**

Odsjek za psihologiju, Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu
marijeta0808@gmail.com

Prema Zakonu o socijalnoj skrbi Republike Hrvatske beskućnik je osoba koja nema mjesto stanovanja niti sredstava kojima bi mogla namiriti potrebu stanovanja, te je privremeno smještena u prihvatilištu ili boravi na javnim ili drugim mjestima koja nisu namijenjena za stanovanje. Međutim, rijetko se provode istraživanja koja bi ispitivala odnos šire javnosti prema pitanju beskućništva. Stoga je ovo istraživanje imalo za cilj ispitati stavove mladih ljudi u dobi od 18 do 35 godina prema beskućnicima. Ispitati u kojoj mjeri demografske karakteristike, SDO i empatija predviđaju stavove prema beskućnicima bio je dodatni cilj istraživanja. Odabrane varijable smatrale smo teorijski relevantnim za predviđanje predrasudnih stavova. Istraživanje je provedeno putem interneta na uzorku od 795 mladih, uglavnom studenata, prosječne dobi od 23 godine na području RH. Oko 77% uzorka činile su žene. Korištene su: Skala stavova prema beskućnicima, Skala emocionalne empatije, te Skala orijentacije na socijalnu dominaciju. Skala stavova sadrži šest uporišnih točaka, dok su za ostala dva upitnika bili ponuđeni odgovori u rasponu od 1 do 5 na skali Likertovog tipa. Hijerarhijska regresijska analiza od dva koraka (prediktori u prvom koraku su bili spol, mjesto odrastanja i socioekonomski status, dok su u drugom koraku dodani rezultati na skalama SDO i empatije), pokazala je da su jedino SDO ($\beta = 0,301$; $p < 0,05$) i empatija ($\beta = - 0,95$; $p < 0,05$) značajni prediktori stavova prema beskućnicima ($\Delta R^2 = 0,112$; $F =$

50,314; $p < 0,05$), gdje se empatija pokazala snažnijim prediktorom što je u skladu s nalazima da afekti bolje predviđaju predrasudne stavove. SDO i empatija objašnjavaju 11,3% varijance stavova. Prosječna vrijednost na skali stavova iznosila je $M=2,74$. Sa stavovima empatija ima negativnu i nisku povezanost – možemo pretpostaviti da će empatičniji pojedinci imati pozitivnije stavove. SDO ima umjerenu i pozitivnu povezanost – osobe koji imaju više rezultate na skali orijentacije ka socijalnoj dominaciji iskazuju predrasudnije stavove. Iako su se SDO i empatija pokazali kao značajni prediktori, oni objašnjavaju relativno mali dio varijance, dok se socio-demografske varijable nisu pokazale značajnim prediktorima, što ukazuje na potrebu ispitivanja stavova širom baterijom instrumenata. Rezultati istraživanja upućuju na to da postojanje empatije u značajnoj mjeri predviđa pozitivne stavove, stoga bi se trebalo poticati razvoj empatije prema subordiniranim skupinama.

Ključne riječi: stavovi, empatija, SDO, beskućnici

PSIHOLOGIJA RADA

ORGANIZACIONO-PROFESIONALNI KONFLIKT I ZADOVOLJSTVO POSLOM PSIHOLOGA RADA

Branko Mladenović

Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu

mladenovic.b@gmail.com

Psiholozi rada se u praksi suočavaju sa različitim interesima. Pojam organizaciono-profesionalnog konflikta označava posebnu vrstu konflikta koji se događa u situacijama u kojima su očekivanja i zahtevi organizacije u suprotnosti sa načelima i standardima profesije. Istraživanja pokazuju da se ovakav konflikt može negativno odraziti na stav zaposlenog prema poslu i afektivno-motivacioni doživljaj ispunjenosti radnom ulogom. Cilj ovog istraživanja prvenstveno je bio da utvrdi da li postoji povezanost između nivoa organizaciono-profesionalnog konflikta kod psihologa rada i stepena njihovog zadovoljstva poslom, odnosno angažovanosti na poslu. Pored toga, cilj je bio i da se utvrde glavni faktori koji su povezani sa pojavom organizaciono-profesionalnog konflikta kod psihologa rada u Srbiji. Uzorak je činilo 96 psihologa zaposlenih u oblasti psihologije rada

(85% žena; prosečna starost 34 godine; prosečan radni staž 7 godina). U istraživanju su korišćeni sledeći instrumenti: OPC Lorensove i saradnika, Spektorov JSS i UWES-9 Šaufelija i Bakera. Rezultati istraživanja su pokazali da postoji visoka negativna korelacija između nivoa organizaciono-profesionalnog konflikta i stepena zadovoljstva poslom ($r = -.61$, $p < .01$), kao i značajna umerena negativna korelacija između nivoa organizaciono-profesionalnog konflikta i stepena angažovanosti na poslu ($r = -.45$, $p < .01$). Najveće korelacije dobijene su sa tzv. socijalnim dimenzijama zadovoljstva poslom – Komunikacija ($r = -.68$, $p < .01$), Rukovođenje ($r = -.59$, $p < .01$), Odnos sa kolegama ($r = -.52$, $p < .01$) i Priroda posla ($r = -.52$, $p < .01$). Dobijeni pokazatelj odsustva organizaciono-profesionalnog konflikta iznosi 4.4 (skala 1-6), što ukazuje na to da velikom broju ispitanika polazi za rukom da usaglasi organizaciona i profesionalna očekivanja. Rezultati su pokazali da se organizaciono-profesionalni konflikt smanjuje sa porastom dužine radnog staža ($F = 3.22$, $df = 91$, $p < .05$) i hijerarhijskog nivoa pozicije ($F = 3.59$, $df = 92$, $p < .05$), kao i da je on veći u privatnim kompanijama ($t = -2.09$, $df = 94$, $p < .05$) i kod radnog odnosa na određeno vreme ($t = 3.21$, $df = 94$, $p < .01$). Nivo organizaciono-profesionalnog konflikta nije povezan sa veličinom organizacije i područjem rada. Istraživanje je pokazalo da poteškoće u usklađivanju profesionalnih i organizacionih zahteva u poslu psihologa rada, dovode do snižavanja njihovog zadovoljstva i angažovanosti. Veća profesionalna autonomija smanjuje nivo organizaciono-profesionalnog konflikta, a autoritarni tip rukovođenja i nedefinisanost radne uloge ga povećavaju. U najboljem interesu svake organizacije koja zapošljava psihologe rada je da razvija profesionalno senzitivnu organizacionu kulturu.

Ključne reči: organizaciono-profesionalni konflikt, psihologija rada, zadovoljstvo poslom, angažovanost na poslu

PREFERENCIJA LIČNIH I DRUŠTVENIH VREDNOSTI U KONTEKSTU IZBORA FAKULTETA

Milanko Čabarkapa i Bora Kuzmanović

Filozofski fakultet u Beogradu, Odeljenje za psihologiju

milanko.cabarkapa@gmail.com

Na kraju završnog razreda gimnazije maturanti se opredeljuju za izbor studija i fakulteta koji će im omogućiti da dođu do željenog zanimanja. Na tu odluku, pored drugih faktora, verovatno da utiču i određene lične i društve vrednosti. Postoje različite liste vrednosti, ali autori retko prave razdvajanje ličnih i društvenih vrednosti, što je učinjeno u ovom istraživanju.

Korišćene su dve liste vrednosti (18 ličnih i 18 društvenih) koje su definisane kao ciljevi koji se očekuju da budu ostvareni preko izabranog fakulteta i budućeg zanimanja. Ispitivanje je sprovedeno na uzorku od 497 maturanata iz gimnazija u Beogradu, Čačku, Loznici i Nišu, pri čemu je uzorak činilo 37,4% mladića i 62,6% devojaka. Stepem važnosti ispitivanih vrednosti ispitanici su izražavali davanjem jednog odgovora za svaku ličnu i društvenu vrednost na 5-o stepenoj skali, što je omogućilo da se u statističkoj obradi podataka primene metode deskriptivne statistike, korelacione i diskriminativne analize. Pored dve liste vrednosti, upitnik je uključio i pitanje o tome koji fakultet ili visoku školu ispitanik namerava da upiše, kao i uobičajena pitanja o socio-demografskim obeležjima ispitanika, koja smo uključili pod pretpostavkom da mogu imati funkciju nezavisnih i intervenišućih varijabli.

Rezultati istraživanja pokazuju da se od ukupno 54 navedena fakulteta, najveći procenat maturanata opredeljuje za Ekonomski (10,1%), Pravni (8,2%), FON (8,2%), Elektrotehnički (7,8%), Filozofski (6,4%), Filološki (5,8%), Medicinski (5,0%) i fakultet Političkih nauka (4,8%). Za ostale fakultete pojedinačno se opredeljuje ispod 5% ispitanika, tako da ih ne prikazujemo u ovoj strukturi. Ispitivane socio-demografske varijable nisu bile značajne za preferenciju fakulteta, izuzev polne pripadnosti i smera u gimnaziji, što znači da ove varijable treba uzimati u obzir kada se objašnjava preferencija ili izbor studija i fakulteta, a time i budućeg zanimanja. Rezultati takođe pokazuju da postoje značajne razlike u stepenu prihvatanja između ličnih i društvenih vrednosti, pri čemu se veća važnost pridaje ličnim nego društvenim vrednostima ($t = -24,42$; $p < 0,00$).

Na osnovu dobijenih rezultata zaključeno je da ovo istraživanje ukazuje na značaj polne pripadnosti i smera u gimnaziji kao faktora profesionalnog opredeljenja, ali i na opravdanost polaznog stava autora da treba odvojeno ispitivati lične i društvene vrednosti.

Ključne reči: vrednosti, lični i društveni ciljevi, maturanti, profesionalno opredeljenje, izbor fakulteta

POVEZANOST OSOBINA INTERPERSONALNOG
REAGOVANJA SA OTPOROM ORGANIZACIONIM
PROMENAMA

Andrea Koprivica i Mirošava Đurišić-Bojanović

Filozofski fakultet u Beogradu, Katedra za psihologiju rada
andreakoprivica@hotmail.com

Utvrđivano je postojanje veze između osobina interpersonalnog reagovanja (autopercepcija, narcizam, dezintegracija, destruktivnost, manipulativnost, depresivnost, nepoverljivost i prihvatanje pluraliteta ideja) i otpora organizacionim promenama (kognitivna, afektivna i bihevioralna komponenta); kao i to da li se ispitanici razlikuju na skalama komponenti otpora i ukupnom otporu u zavisnosti od godina staža, stepena obrazovanja i pola.

Koristićeni su instrumenti PB skala disbalansa Bojanovića i Đurišić-Bojanović. Za merenje otpora promenama korišćena je Oregova skala otpora promenama.

Pirsonovim koeficijentom ispitivana je značajnost veza između osobina ličnosti i kognitivnog, afektivnog, bihevioralnog otpora i ukupnog otpora zaposlenih. Za utvrđivanje pojedinačnog doprinosa osobina ovim otporima korišćena je multipla regresiona analiza. Za utvrđivanje značajnosti razlika po radnom stažu u pogledu otpora korišćena je jednofaktorska ANOVA. Za utvrđivanje značajnosti razlika u otporu prema obrazovanju i polu korišćen je t-test za nezavisne uzorke.

Otpor promenama je u značajnoj pozitivnoj korelaciji sa svim subskalama PB, kao i sa Autopercepcijom i PPI, sa kojima je negativno povezan.

Između skupa osobina interpersonalnog reagovanja i otpora promenama postoji povezanost (R je 0.518, $p=0.000$), $R^2=0.269$. Najveći parcijalni doprinos u objašnjenju individualnih razlika u pogledu

izraženosti otpora promenama ima PPI ($\beta = -.202$, $t = -2.442$, $p = 0.016$). Kao značajan prediktor izdvaja se i autopercepcija ($\beta = -.207$, $t = -2.125$, $p = 0.035$). Na osnovu osobina ličnosti i PPI može se predvideti skor na subskali Kognitivnog otpora gde se kao značajni prediktori izdvajaju autopercepcija ($\beta = 0.444$, $t = 4.474$, $p = 0.000$) i PPI ($\beta = -.325$, $t = -3.850$, $p = 0.000$); kao i skor na subskali bihevioralnog otpora gde su značajni prediktori autopercepcija ($\beta = -.215$, $t = -2.104$, $p = 0.037$) i destruktivnost ($\beta = .211$, $t = 1.995$, $p = 0.048$). Na osnovu osobina ličnosti može se predvideti skor na subskali afektivnog otpora gde je značajan prediktor autopercepcija ($\beta = -.368$, $t = -3.889$, $p = 0.000$).

Efekat pola nije dobijen. Postoji efekat obrazovanja na varijablama afektivnog ($t = 2.911$; $df = 160$; $p = .004$) i ukupnog otpora ($t = 2.666$; $df = 160$; $p = 0.008$). Ispitanici sa srednjom školom poseduju veći afektivni, kao i ukupni otpor. Značajne razlike po radnom stažu dobijene su na subskalama afektivnog ($F = 4.480$, $p = 0.013$) i ukupnog otpora ($F = 4.065$, $p = 0.019$). Mladji ispitanici pokazuju manji otpor.

Ključne reči: otpor, promene, otpor promenama, organizacija, ličnost

IZLOŽENOST ZLOSTAVLJANJU NA RADU I NESIGURNOST POSLOVA: MODERATORSKA ULOGA SUBJEKTIVNE MOĆI U ORGANIZACIJI

Milica Vukelić, Svetlana Čizmić i Ivana B. Petrović

Odeljenje za psihologiju, Institut za psihologiju, Filozofski fakultet
Univerziteta u Beogradu
mbvukeli@f.bg.ac.rs

Zlostavljanje na radu se definiše kao sistematska izloženost negativnim postupcima koji nose niz negativnih posledica po žrtvu, uključujući nisku produktivnost, apsentizam, potencijalnu fluktuaciju i lošiji zdravstveni status. Zlostavljanje se često doživljava kao poruka koja se upućuje žrtvi da je nepoželjna i da treba da napusti radnu organizaciju. Subjektivna moć se odnosi na doživljaj individue da može da se suprostavi pretnjama na poslu koje mogu da ugroze i njen opstanak u organizaciji. Cilj istraživanja bio je da se na uzorku zaposlenih iz Srbije ispita moderatorska uloga subjektivne moći u organizaciji na odnos između izloženosti zlostavljanju na radu i subjektivne nesigurnosti posla. Uzorak je činilo 1998 zaposlenih (55% žena, prosečna starost 44 godine, prosečni radni staž 20 godina).

Ispitanici su popunjavali: 1. Revidiranu formu upitnika onegativnim postupcima Einarsena i saradnika (*Negative Act Questionnaire – Revised, NAQ-R*) za procenu izloženosti zlostavljanju na radu; 2. za procenu nesigurnosti posla Skalu opažene pretnje sigurnosti posla (*The perceived threat to a total job scale*, osam stavki, petostepena skala procene, Kronbahova alfa 0.88), i 3. za procenu subjektivne moći Skalu moći suočavanja sa pretnjama na poslu (*The powerlessness to counteract threats scale*, tri stavke, petostepena skala procene, Kronbahova alfa 0.89) Ešforda i saradnika. Hijerarhijskom regresijom utvrđeno je da subjektivna moć u organizaciji značajno moderira odnos između izloženosti zlostavljanju na radu i subjektivne nesigurnosti posla ($R^2_{adj} = .141$; $F_{1,1468} = 11.563$, $p < 0.001$, stepwise metod). Iako je doprinos subjektivne moći u organizaciji na odnos između izloženosti zlostavljanju na radu i nesigurnosti posla relativno mali ($R^2_{change} = 1\%$), može se zaključiti da i kada su više izloženi zlostavljanju na radu, zaposleni koji doživljavaju da imaju više moći da kontrolišu preteće situacije, manje osećaju nesigurnost posla. Dobijeni nalaz ima značajne implikacije za dalji razvoj obuhvatnih modela zlostavljanja na radu i nesigurnosti posla i intervencija pomoći žrtvama. *Istraživanje je deo Projekta 179018 koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.*

Ključne reči: zlostavljanje na radu, subjektivna nesigurnost posla, subjektivna moć u organizaciji

UTVRĐIVANJE ODNOSA ZAPOSLENIH PREMA ORGANIZACIONIM PROMENAMA – FAKTORSKA STRUKTURA SKALE

Katarina Suvajdžić i Dobrila Vujić

Fakultet za pravne i poslovne studije dr Lazar Vrkić

katarina.suvajdzic@gmail.com

Upravljanje promenama jedna od osnovnih kompetencija neophodnih za opstanak i razvoj organizacija u savremenom poslovnom okruženju. Osnovni uslov da zaposleni pravovremeno prepoznaju i odgovore na promene jeste da imaju pozitivan odnos prema njima, s toga je veoma važno poznavanje njihovih stavova prema organizacionim promenama. Postojeće skale za ispitivanje stavova prema organizacionim promenama uglavnom se odnose na transformacione promene, usmerene na rast i

razvoj organizacija. Međutim, organizacije koje posluju u zemljama u razvoju, suočavaju se i sa tranzicionim promenama, koje su uslovljene i društveno-političkim stanjem u zemlji. Cilj ovog istraživanja bio je konstrukcija skale za merenje stavova prema organizacionim promenama koja bi pored transformacionih, obuhvatila i tranzicione promene, karakteristične za našu zemlju. Prvobitno konstruisana skala sastojala se od 42 ajtema. Istraživanje je sprovedeno na uzorku od 482 ispitanika, 227 rukovodilaca i 255 izvršilaca, zaposlenih na teritoriji Vojvodine. Faktorskom analizom utvrđena je latentna struktura skale. Korišćena je Analiza glavnih komponenti uz Promaks rotaciju sa Kajzerovom normalizacijom. Iz skale su eliminisani ajtemi koji su imali niska faktorska zasićenja i koji su narušavali interpretabilnost faktora. Na taj način skala je redukovana na 25 ajtema. Na osnovu dijagrama prevoja odlučeno je da se zadrže 4 faktora koja ukupno objašnjavaju 47,186% ukupne varijanse. Svaki faktor čini pet ajtema. Prvi ekstrahovan faktor nazvan je *Fleksibilnost zaposlenih* ($\alpha=.71$). On podrazumeva spremnost zaposlenih da se prilagode na nove zahteve posla i uslove rada. Drugi faktor imenovan je *Potreba za stabilnošću uslova rada* ($\alpha=.75$), on ukazuje na potrebu zaposlenih da se neke rutine vezane za posao ne menjaju. Treći faktor nazvan je *Otpor prema sistemskim promenama* ($\alpha=.65$), on podrazumeva aktivan, negativan odnos zaposlenih prema promenama, kao i spremnost da se pruže otpori. Četvrti faktor nazvan je *Iniciranje promena* ($\alpha=.68$), on podrazumeva spremnost zaposlenih da aktivno učestvuju u procesu uvođenja promena, kao i da budu njihovi inicijatori. Reprerentativnost skale procenjena na osnovu Kajzer–Majer–Olkin – ovg koeficijenta iznosi .85, što ukazuje na visoku reprerentativnost. Faktori skale *OP, 2013* su informativni i dobro razlikuju stepen i kvalitet prihvatanja organizacionih promena. Iako skala pokazuje zadovoljavajuće psihometrijske karakteristike, poželjno je dalje raditi na njenom unapređenju.

Ključne reči: organizacione promene, transformacione promene, tranzicione promene, faktorska analiza

MOTIVACIJA ZA BAVLJENJE NAUKOM I ZADOVOLJSTVO
POSLOM U NAUCI – PERSPEKTIVA ŽENA

Nataša Simić¹ i Vesna Đorđević²

¹Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu

²Institut za srpski jezik Srpske akademije nauka i umetnosti
nsimic@f.bg.ac.rs

Uprkos tome što se poslednjih decenija broj žena koje se zapošljavaju u oblasti nauke povećava, one se na svom karijernom putu suočavaju sa brojnim izazovima, kako psihološke, tako i socijalne prirode, koji su muškarcima nepoznanica. U istraživanjima je pokazano da one bivaju opažane kao manje kompetentne, te i diskriminisane, kako pri zapošljavanju, tako i pri napredovanju, posebno u oblasti tehničkih i prirodnih nauka. Uopšte, manje su zadovoljne poslom u nauci od muškaraca, pre svega usled nedostatka podrške od strane kolega. Tome treba dodati i činjenicu da manje zarađuju od muškaraca čak i ako su jednako produktivne i da češće obavljaju organizacione i administrativne poslove. Cilj ovog istraživanja bio je utvrditi motivaciju istraživačica i naučnica za bavljenje naukom, njihovo zadovoljstvo poslom i faktore koji bi doprineli većem zadovoljstvu poslom. U istraživanju je učestvovalo 70 žena, zaposlenih na različitim fakultetima i naučnim institutima u Srbiji. Najviše je bilo studentkinja doktorskih studija (45.7%), pri čemu prosek godina iznosi $M=32.13$. One su popunjavale onlajn upitnik sastavljen za potrebe ovog istraživanja. Na petostepenoj skali Likertovog tipa procenjivale su stepen motivacije i zadovoljstva poslom, dok je pitanje koje se ticalo faktora koji bi doprineli većem zadovoljstvu bilo otvorenog tipa. Korišćene su deskriptivna statistička analiza i tematska analiza. Ispitanice su u većoj meri intrinzički nego ekstrinzički motivisane – pre svega motiviše ih to što je posao naučnika intelektualno stimulativan ($M=4.48$, $SD=.5$), dok ih najmanje motiviše plata ($M=2.19$, $SD=.99$). U proseku su relativno zadovoljne poslom ($M=3.44$, $SD=.92$). Faktori koji bi doprineli većem zadovoljstvu poslom svrstani su u deset kategorija: Uslovi rada, Plata i priznanje, Odnosi nadređenih, Odnosi s kolegama, Saradnja s drugim univerzitetima, Politika zapošljavanja, Obavljanje drugih poslova, Sigurnost posla i napredovanje, Odnos prema ženama i Kvalitet projekata. Najvećem broju ispitanica (34.8%) smetaju uslovi rada – male kancelarije, slaba opremljenost i dostupnost softvera i podataka, a slede nezadovoljstvo primanjima (32.6%) i odnosi nadređenih (28.3%) –

netransparentnost, loša organizacija rada i isključenost iz donošenja odluka. Dobijeni rezultati su u skladu sa nalazima stranih istraživanja i ukazuju na potrebu većeg ulaganja u nauku, ali i kreiranja pozitivnije radne klime, kako bi se zadovoljstvo poslom žena u nauci povećalo.

Istraživanje je deo Projekata 179018 i 178021 koje finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

Ključne reči: nauka, žene, zadovoljstvo poslom, motivacija

ORGANIZACIONA POSVEĆENOST I ZADOVOLJSTVO KOMUNIKACIJOM

Mario Peterman

Fakultet za pravne i poslovne studije dr Lazar Vrkić
mario.peterman@yahoo.com

Osnovni cilj istraživanja je utvrđivanje povezanosti između zadovoljstva komunikacijom u organizaciji i organizacione posvećenosti kod zaposlenih. Organizaciona posvećenost se definiše kao snažno verovanje i prihvatanje ciljeva organizacije, spremnost na ulaganje značajnih napora u korist organizacije, kao i nedvosmislenu želju da se održi članstvo u organizaciji, ovaj konstrukt je operacionalizovan putem upitnika OCQ (Organization Commitment Questionnaire) Portera i saradnika (Porter et al., 1974) i pokazao se kao visokopouzdan ($\alpha=,969$). Zadovoljstvo komunikacijom u organizaciji je operacionalizovano upitnikom CSQ (Communication Satisfaction Questionnaire), autora Downsa i Hazena (Downs & Hazen, 1977), koji meri njenih sedam dimenzija: Zadovoljstvo podržavajućim ponašanjem supervizora, Zadovoljstvo komunikacijom sa zaposlenima, Zadovoljstvo komunikacionom integracijom, Zadovoljstvo komunikacijom u vezi sa organizacionim ciljevima, Zadovoljstvo kvalitetom medija, Zadovoljstvo komunikacijom na nivou kompanije i Zadovoljstvo povratnom informacijom, pouzdanost upitnika iznosi $\alpha=,703$. Istraživanje je sprovedeno u aprilu, 2014. godine na teritoriji Novog Sada. Slučajan uzorak je činilo 128 ispitanika, muškog (68) i ženskog (60) pola, približno ujednačenih po starosnim grupama i radnom stažu.

Rezultati ukazuju na srednju i visoku povezanost između organizacione posvećenosti i zadovoljstva komunikacijom u organizaciji ($r=,664$; $p=,000$) kao i njenih faktora: Zadovoljstvo podržavajućim

ponašanjem supervizora ($r=,621, p=,000$), Zadovoljstvo komunikacijom sa zaposlenima ($r=,428; p=,000$), Zadovoljstvo komunikacionom integracijom ($r=,630; p=,000$), Zadovoljstvo kvalitetom medija ($r=,562; p=,000$), Zadovoljstvo komunikacijom na nivou komunikacije ($r=,632; p=,000$) i Zadovoljstvo povratnom informacijom ($r=,672; p=,000$).

Nakon sprovedenog istraživanja, rezultati ukazuju na postojanje veze između organizacione posvećenosti i zadovoljstva komunikacijom, dakle, pripadaju nomološkoj mreži srodnih konstrukata.

Ključne reči: zadovoljstvo komunikacijom u organizaciji, organizaciona posvećenost

UTICAJ TOPLINE INTERVJUERA I STRUKTURISANOSTI INTERVJUA NA REAKCIJE KANDIDATA NA SELEKCIONI INTERVJU

Vladislav Popović¹ i Ivana Petrović²

¹Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu

²Odeljenje za psihologiju, Institut za psihologiju, Filozofski fakultet
Univerziteta u Beogradu

vladislavzpopovic@gmail.com

U okviru ovog istraživanja, proces selekcije je razmatran iz perspektive kandidata, gde je glavni cilj bio da se korišćenjem eksperimentalnog nacrta sa neponovljenim merenjima ispita uticaj koji toplina intervjuera (sa nivoima uzdržan i topao intervjuer) i strukturiranost intevjua (strukturiran i nestrukturiran intervju) imaju na reakcije kandidata na selekcionu intervju. Uzorak je činilo 104 studenta završne godine i master studija na Fakultetu organizacionih nauka, koji su randomizirano podeljeni u jednu od četiri eksperimentalne situacije. Ispitanici su pročitali oglas za posao, a zatim dobili papir na kome su se nalazile fotografije intervjuera sprovedenog za taj posao, praćene tekstom koji predstavlja transkript intervjuera. Intervju koji je svaki ispitanik dobio odgovara eksperimentalnoj manipulaciji faktora u okviru situacije kojoj je ispitanik pripadao. Nakon što su pažljivo pogledali i pročitali intervju, ispitanici su popunili upitnik kojim se ispituje opšta procena privlačnosti organizacije, namera da se konkuriše za posao u toj organizaciji i namera da se drugima preporuči da konkurišu za posao u toj organizaciji. Dobijena je statistički značajna interakcija strukturiranosti intervjuera i topline intervjuera za sve tri zavisne varijable:

za opštu procenu privlačnosti organizacije ($F(1,100)=5,202$; $p<0,05$); za nameru da se konkuriše za posao u toj organizaciji ($F(1,100)=19,59$; $p<0,001$); za nameru da se drugima preporuči da konkurišu za posao u toj organizaciji ($F(1,100)= 6,421$; $p<0,05$). Glavni efekti ova dva faktora nisu dobijeni. Pokazalo se da ispitanici najpozitivnije reaguju u situaciji kada je intervju strukturiran, a intervjuer topao. Najmanje pozitivne reakcije se javljaju kada je intervju strukturiran, a intervjuer uzdržan, osim za nameru da se drugima preporuči da konkurišu za posao u toj organizaciji, gde se najmanje pozitivna reakcija javlja kada je intervju nestrukturiran, a intervjuer topao. Na reakcije kandidata nije uticao broj prethodnih intervjuova na kojima su bili, niti prethodna očekivanja i stavovi kada su u pitanju karakteristike intervjuova i ponašanje intervjuera. Najvažnija implikacija za praktičare u ovoj oblasti jeste da ukoliko u strukturirani selekcionim intervjuima inkorporiraju toplinu intervjuera, pored validnih rezultata i pouzdanih predikcija koje ovaj tip intervjuova najčešće donosi, mogu očekivati i pozitivne reakcije kandidata na sam selekcionim proces. U suprotnom, kandidati mogu stvoriti manje pozitivnu sliku o organizaciji.

Istraživanje je deo Projekta 179018 koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

Ključne reči: selekcionim intervjuima, strukturiranost intervjuova, toplina intervjuera

POZICIONIRANJE ZEMALJA BIVŠE JUGOSLAVIJE U ODNOSU NA LIČNOSNE OSOBENOSTI

Tijana Kondžulović i Ivana B. Petrović

Odeljenje za psihologiju, Institut za psihologiju, Filozofski fakultet

Univerziteta u Beogradu

ipetrovi@f.bg.ac.rs

Osnovni cilj istraživanja bio je utvrditi kako ispitanici iz Srbije pozicioniraju republike bivše Jugoslavije u odnosu na ličnosne osobenosti i koje ličnosne osobenosti najbolje predviđaju potrošačko ponašanje.

U prigodan uzorak je uključen 251 potrošač (64.1% uzorka čine žene, 56.6% ispitanika je starosti 30 i manje godina – donja starosna granica je 18 godina). Ispitanici su regrutovani tehnikom grudve snega, a upitnik je distribuiran pomoću Qualtrics softvera. Svaki ispitanik je procenjivao Srbiju i još tri zemlje na adaptiranoj Skali ličnosnih osobenosti zemlje

D'Astua i Bužbela (Kronbah $\alpha = 0.83$), i odgovarao na pitanja o potrošačkom ponašanju (mišljenje o proizvodima iz procenjivane zemlje, mišljenje o procenjivanoj zemlji kao turističkoj destinaciji, spremnost da se kupuju proizvodi procenjivane zemlje i spremnost da se procenjivana zemlja izabere kao turistička destinacija).

Faktorskom analizom Skale ličnosnih osobenosti zemlje izdvojeno je šest faktora koji ukupno objašnjavaju 49.05% varijanse: rđavost, sofisticiranost, prijatnost, inferiornost, miroljubivost i konzervativnost. U pogledu pozicioniranja na dimenzijama ličnosnih osobenosti, analizom varijanse utvrđene su značajne razlike među zemljama za svaki faktor (prvi $F(6, 996) = 44.36, p < 0.001$; drugi $F(6, 997) = 33.69, p < 0.001$; treći $F(6, 996) = 57.94, p < 0.001$; četvrti $F(6, 997) = 9.80, p < 0.001$; peti $F(6, 997) = 34.23, p < 0.001$; šesti $F(6, 997) = 5.83, p < 0.001$). Dimenzija prijatnosti ima najveći parcijalni doprinos objašnjenju razlika u spremnosti da se kupuju proizvodi određene zemlje ($\beta = 0.25, t(997) = 6.94, p < 0.001$), mišljenju o njoj kao turističkoj destinaciji ($\beta = 0.31, t(997) = 8.37, p < 0.001$) i spremnosti da se u nju putuje ($\beta = 0.33, t(997) = 9.30, p < 0.001$), dok dimenzija sofisticiranosti ima najveći parcijalni doprinos objašnjenju razlika u proceni kvaliteta proizvoda određene zemlje ($\beta = 0.32, t(997) = 9.51, p < 0.001$).

Istraživanjem je utvrđeno da se faktorska struktura na ispitanicima iz Srbije razlikuje od one dobijene na kanadskom i kineskom uzorku. Dimenzije ličnosnih osobenosti imaju značajan doprinos u objašnjenju potrošačkog ponašanja.

Istraživanje je deo Projekta 179018 koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

Ključne reči: ponašanje potrošača, ličnosne osobenosti zemlje, bivša Jugoslavija

EFEKAT INSTRUKCIJE NA MANIPULACIJU ODGOVORIMA U ISPITIVANJU LIČNOSTI

Tatjana Mentus¹ i Goran Opačić²

¹Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Univerzitet u Beogradu

²Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

mentust@gmail.com

Validnost testova ličnosti prilikom primene u dijagnostičke i selekcionne svrhe, prema rezultatima istraživanja često se dovodi u pitanje usled tendencije ispitanika da daju neiskrene odgovore. Uprkos tome što je pitanje manipulacije odgovorima na upitnicima ličnosti predmet velikog broja eksperimentalnih istraživanja, malo je onih koja su zasnovana na nacrtima ponovljenih merenja kao što je to primenjeno u ovom istraživanju. Kako bi se ispitao efekat instrukcije na manipulaciju testovnim skorovima, u ovoj studiji je 227 ispitanika imalo zadatak da popunjava upitnik ličnosti HEDONICA pod trima instrukcijama: da se prikažu bolje i lošije i pod instrukcijom da se prikažu iskreno. HEDONICA se sastoji iz 280 stavki koje mere osam bazičnih dimenzija ličnosti: Amoralne tendencije, Dezintegraciju, Impulsivnost, Neurotizam, Ekstraverziju, Otvorenost, Saradljivost i Savesnost. Instrument je zadavan kompjuterskim putem, a odgovori ispitanika su automatski beleženi kao mere samoizveštaja u petostepenoj formi. Analiza podataka se zasnivala na upoređivanju odgovora ispitanika pod instrukcijama da se prikažu bolje i loše sa odgovorima dobijenim pod instrukcijom da se predstave iskreno. Primenom analize varijanse za ponovljena merenja za svaku dimenziju ličnosti je računata statistička značajnost razlika skorova dobijenih pod instrukcijama da se prikažu iskreno, sa jedne i pod instrukcijama da se prikažu bolje i loše sa druge strane. Rezultati analize su pokazali značajan efekat faktora razlike u odgovorima ispitanika pod uticajem instrukcija ($F(2/18)=291.13$), efekat faktora ličnosti ($F(2/18)=165,846$), kao i njihove interakcije ($F(2/4068)=913,743$). Najviši skorovi pod instrukcijom „prikaži se bolje” utvrđeni su na dimenzijama Savesnosti, Ekstraverzije, Saradljivosti, dok su pod instrukcijom „prikaži se loše” ispitanici smanjivali skorove na dimenzijama Savesnosti, Ekstraverzije, Saradljivosti i Otvorenosti, a povećavali na Amoralnim tendencijama, Dezintegraciji,

Neurotizmu i Impusivnosti. Ovaj rezultat ukazuje na to da u eksperimentalnim uslovima, pod uticajem intrukcije, ispitanici mogu da lažiraju svoje skorove na upitniku ličnosti. Stereotip idealnog kandidata za određeno radno mesto čine osobine Savesnost, Ekstraverzija i Saradljivost, dok Amoralne tendencije, Dezintegracija i Neuroticizam opisuju stereotip o nepoželjnim osobinama kandidata prilikom zapošljavanja. Rezultati analize razlika u odgovorima pod instrukcijama prikaži se loše i prikaži se bolje u odnosu na odgovore pod instrukcijom da se prikažu iskreno ukazala je na tendenciju da se više podbaciju skorovi prilikom prikazivanja na socijalno nepoželjan, nego prebacuju prilikom prikazivanja na socijalno poželjan način.

Zahvalnost: ON 179018

Ključne reči: HEDONCA, prikaži se bolje, prikaži se loše

STILOVI AFEKTIVNOG VEZIVANJA I MODELI SEKSUALNOSTI DEVOJAKA

Silvia Kovač, Vesna Gojković i Veljko Đurić

Fakultet za pravne i poslovne studije "Dr Lazar Vrkatić", Novi Sad
silviak90@gmail.com

Stilovi afektivnog vezivanja su definisani srazmerom između izbegavanja bliskosti u kontaktima i anksioznosti zbog potencijalne odbačenosti. Oni su u funkciji ostvarenja primarne potrebe za pripadanjem, a seksualnost je jedan od načina ostvarenja te potrebe. Istraživanjem smo proveravali da li se razlike u afektivnim stilovima mogu dovesti u vezu sa različitim modelim seksualnog ponašanja. Anonimno testiranje je obuhvatilo 73 ispitanice koje su radile po principu "papir – olovka" i 200 ispitanica koje su popunjavale upitnike "on line". Primenili smo Inventar iskustva u vezama (Experiences in Close Relationships Scale, ECR; $\alpha = 0.86$) koji meri dimenzije izbegavanja i anksioznosti, i Skalu za merenje ženskih seksualnih modela (Women's Sexual Working Models Scale, WSWMS; $\alpha = 0.72$). Faktorskom analizom skale WSWMS izdvojeno je pet faktora: uzbuđenje i strast, bliskost, osećanje krivice, distanca ili seks kao nužno zlo i seks kao instrument. Analizom rezultata dobijena je konzistentna slika o vezi između dominantnih afektivnih stilova i modela seksualnog ponašanja. Devojke sa anksioznim afektivnim stilom koriste seks kao instrument ($r_{(217)} = 0.217$,

$p < 0.001$), prilikom seksualnog odnosa osećaju krivicu ($r_{(217)} = 0.319$, $p < 0.001$) i distancu ($r_{(217)} = 0.278$, $p < 0.001$). Devojke sa izbegavajućim afektivnim stilom tokom intimnog odnosa inhibiraju osećanja bliskosti ($r_{(217)} = 0.302$, $p < 0.001$) i telesnog uzbuđenja ($r_{(217)} = 0.387$, $p < 0.001$), i pri tom imaju osećanja krivice ($r_{(217)} = 0.306$, $p < 0.001$) i distance ($r_{(217)} = 0.249$, $p < 0.001$). Diskriminativnom analizom je utvrđeno da starije devojke (21-25 godina) odlikuje doživljaj uzbuđenja u intimnim odnosima za razliku od mlađih (18-20 godina) koje odlikuje osećanje krivice i instrumentalizacija seksualnog odnosa ($\lambda_w = 0.958$, $\chi^2_{(2)} = 11.690$, $R = 0.206$, $p = 0.003$). Druga statistički značajna diskriminativna funkcija ukazuje da mlađe devojke odlikuje visoka anksioznost i izbegavanje, dok su starije sigurnije i sklonije niskom izbegavanju ($\lambda_w = 0.846$, $\chi^2_{(5)} = 44.969$, $R = 0.393$, $p < 0.001$). Naši nalazi podržavaju tezu da su emocionalno i seksualno ulaganje značajno povezani sistemi ličnosti; neadekvatni afektivni stilovi, posebno visoka anksioznost, predviđaju disfunkcionalni doživljaj seksa i njegovu instrumentalizaciju. Rezultati istraživanja sugerišu da se kod devojaka sa uzrastom smanjuje strepnja od odbacivanja što vodi ostvarenju adaptibilnih afektivnih obrazaca, koji podrazumevaju emocionalnu i seksualnu zrelost.

Ključne reči: stilovi afektivne vezanosti, modeli seksualnosti, inventar iskustva u vezama

TIPOVI LIČNOSTI U PROSTORU AMORALA I ŠIZOTIPIJE: EMPIRIJSKA EVIDENCIJA SA OSUĐENIČKOG I UZORKA IZ OPŠTE POPULACIJE

Boban Petrović¹, Janko Međedović¹ i Daliborka Kujačić²

¹Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd

²Kazneno-popravni zavod, Beograd

boban.petrovic@iksi.ac.rs

Iako su konstrukti amoralnosti i šizotipije izuzetno važni, pre svega za razumevanje antisocijalnog i kriminalnog ponašanja, malo je istraživanja usmerenih na ispitivanje njihovog međusobnog odnosa. Ovo istraživanje imalo je za cilj da utvrdi da li je moguće izdvojiti smislene psihološke tipove u zajedničkom prostoru amoralnosti i šizotipije, te dublje razumevanje detektovanih tipova na bazi različitih relevantnih psiholoških varijabli.

U tom smislu, u okviru ovog istraživanja realizovane su dve studije. U prvoj, uzorku od 223 muškaraca iz osuđeničke populacije aplicirani su instrumenti za procenu amoralnosti i šizotipije, na osnovu kojih su definisani klasteri ispitanika, koji su dalje validirani u zajedničkom prostoru Petofaktorskog modela ličnosti, Psihopatije i mera recidivizma. U drugoj, na uzorku od 318 muških ispitanika iz opšte populacije prikupljeni su podaci o amoralu i šizotipiji, ali i o bazičnim crtama ličnosti definisanim Eysenck-ovim modelom ličnosti, kao i o inteligenciji. U obe studije, razlike između klastera po ispitivanim varijablama ispitivane su primenom univarijantne analize varijanse i LSD testa naknadnih poređenja.

Rezultati klaster analize su pokazali da se, na oba uzorka, prihvatljivim mogu smatrati rešenja sa tri (na opštem) odnosno, četiri klastera (na uzorku osuđenika). To su sledeći klasteri: klaster šizotipalnih amoralnih, integrisanih amoralnih, integrisanih poštenih (koji se izdvajaju na oba uzorka) i klaster šizotipalnih poštenih (koji se još izdvaja na osuđeničkom uzorku). Pri tome je od posebne važnosti identifikacija subtipova u okviru klastera amoralnih ispitanika – klastera šizotipalnih amoralnih i integrisanih amoralnih. Šizotipalne amoralne karakterišu pre svega indikatori psihološke maladaptacije (na uzorku osuđenika: impulsivnost ($F_{(3,214)} = 11,813$, $p \leq 0.01$), introverzija ($F_{(3,214)} = 3.271$, $p \leq 0.05$), neuroticizam ($F_{(3,214)} = 41.850$, $p \leq 0.01$); na uzorku opšte populacije: neuroticizam ($F_{(2,318)} = 82.016$, $p \leq 0.01$), psihoticizam ($F_{(2,318)} = 54.685$, $p \leq 0.01$), introverzija ($F_{(2,318)} = 6.823$, $p \leq 0.01$), niža inteligencija ($F_{(2,318)} = 6.669$, $p \leq 0.01$)). Profil integrisanih amoralnih je bliži profilu tzv. "uspešne psihopatije" (povišena savesnost, ekstraverzija, emotivna stabilnost).

Rezultati istraživanja pokazuju da uključivanje šizotipije doprinosi detaljnijoj distinkciji unutar klastera amoralnih pojedinaca, i implikativni su za dublje razumevanje amoralnog ponašanja.

Autori se zahvaljuju prof dr Goranu Kneževiću za ustupanje podataka koji su u okviru ovog istraživanja podvrgnuti dodatnim analizama. Ovaj rad je nastao u okviru projekta "Kriminal u Srbiji: fenomenologija, rizici i mogućnosti socijalne intervencije" ((#47011), finansiranom od strane Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

Ključne reči: amoral, šizotipija, ličnost, inteligencija, klaster analiza, tipovi

RAZLIKE U NARCIZMU I TERAPIJSKOM ODNOSU IZMEĐU TRANSAKCIONE ANALIZE I GEŠTALTA

Jelena Tovarović i Zorica Knežević

Fakultet za pravne i poslovne studije "Dr Lazar Vrkić" u Novom Sadu
tovarovicjelena@yahoo.com

Cilj istraživanja je utvrditi da li postoje razlike u narcizmu između terapeuta koji su završili ili pohađaju transakcionu analizu (TA) i geštalt psihoterapijsku školu, kao i da li postoje razlike u odnosu terapeuta prema klijentima između ove dve psihoterapijske škole. Pretpostavlja se da terapeuti sa TA i geštalta nemaju visoke skorove na narcizmu i podskala, kao i da nema razlika u odnosu prema klijentima. Odnos između terapeuta i klijenta je najznačajniji aspekt psihoterapije. Terapeut bi trebalo da razume i prihvata klijenta, da bude direktan i otvoren, kreirajući korektivni odnos, kao i da pokaže poštovanje. Narcistički strukturirana ličnost se prepoznaje po hroničnoj potrebi osobe da bude okružena ljudima koji joj se dive, osoba nema empatije za osećanja, potrebe i želje drugih ljudi.

Istraživanje je sprovedeno na uzorku od 74 ispitanika, od kojih su 38 psihoterapeuta sa TA i 36 terapeuta koji su završili ili pohađaju geštalt psihoterapijsku školu (prosečno starih 33 godine). Instrument koji je korišćen za procenu narcizma je NPI-40 u Likertovoj petostepenoj formi ($\alpha=.91$), koji sadrži dimenzije: autoritet, egzibicionizam, privilegovano pravo, manipulativnost, samopouzdanje i superiornost. Terapeutov odnos prema klijentima je procenjen upitnikom HAQ-II ($\alpha=.80$), koji se sastoji od 19 ajtema i meri pozitivan i negativan odnos terapeuta prema klijentu.

Utvrđeno je da postoje razlike u nekim podskalama narcizma između psihoterapeuta sa TA i geštalta. Na dimenziji autoriteta ($t=1,98$, $df=66,13$, $p=0,052$) psihoterapeuti sa geštalta imaju viši skor ($AS=25,69$) nego terapeuti sa TA ($AS=23,45$). Takođe, na dimenziji egzibicionizma ($t=2,18$, $df=63,38$, $p=0,033$) psihoterapeuti sa geštalta imaju viši skor ($AS=20,61$) nego terapeuti sa TA ($AS=17,92$). Analiza rezultata pokazuje da postoje statistički značajne razlike u pozitivnom psihoterapeutskom odnosu ($t=2,20$, $df=72$, $p=0,031$) između terapeuta sa geštalta ($AS=58,50$) i terapeuta sa TA ($AS=55,95$).

Rezultati ukazuju da terapeuti sa geštalta imaju više sklonosti ka tome da budu vođe, više samopouzdanja i vole da budu u centru pažnje, nego terapeuti sa transakcione analize. Takođe, terapeuti sa geštalta procenjuju da klijenti mogu da se oslone na njih, da poštuju njihovo mišljenje i da

razumeju njihove probleme, više nego terapeuti sa transakcione analize. Smatra se da je tema nedovoljno istražena, a buduće istraživanje bi trebalo da se sprovede na većem uzorku ispitanika.

Ključne reči: narcizam, psihoterapeut, odnos

RAZLIKE U NARCIZMU IZMEĐU EDUKANATA I TERAPEUTA

Zorica Knežević i Jelena Tovarović

Fakultet za pravne i poslovne studije "Dr Lazar Vrkatić" u Novom Sadu
zorica11knezevic@gmail.com

Cilj ovog istraživanja je utvrditi da li terapeuti praktičari imaju veći narcizam od edukanata, koji može da utiče na terapijski odnos. Pojam narcizma prvi je formulisao i objasnio Sigmund Frojd. Frojd razlikuje primarni narcizam, koji je deo razvojne faze, i sekundarni narcizam, koji se javlja u odraslom dobu i predstavlja patološku regresiju. U ovom istraživanju narcizam se ispituje kao interpersonalna crta ličnosti koja nije nužno patocentrična, ali nije poželjna u terapeutovoj ličnosti, s obzirom da sadrži hroničnu potrebu osobe da bude okružena ljudima koji joj se dive, preterano samoljublje, osetljivost na kritiku, privilegovano pravo, kao i eksploatiranje drugih.

Hipoteza ovog istraživanja je da terapeuti praktičari imaju manji narcizam u odnosu na edukante psihoterapijskih škola, kao i da terapeuti imaju niže skorove na podskalama narcizma od edukanata.

Istraživanje je sprovedeno na uzorku od 68 ispitanika (prosečno starih 33 godine), odnosno 35 ispitanika na naprednom nivou i 33 terapeuta praktičara. Instrument koji je korišćen za procenu narcizma je NPI-40 u Likertovoj petostepenoj formi ($\alpha=.91$), koji sadrži dimenzije: autoritet, egzibicionizam, privilegovano pravo, manipulativnost, samopouzdanje i superiornost.

Utvrđeno je da ne postoje statistički značajne razlike na ukupnom skorom narcizma ($t=0,522$, $df=66$, $p=0,603$). Na podskalama statistički značajna razlika postoji samo na skali superiornosti ($t=2,58$, $df=66$, $p=0,012$) i pokazalo se da terapeuti praktičari imaju više skorove na dimenziji superiornosti ($AS=16,55$) od edukanata koji su na naprednom nivou ($AS=14,57$).

Osnovni nalaz je da ne postoji značajne razlike u narcizmu između terapeuta i edukanata, ali rezultati pokazuju da se terapeuti praktičari

osećaju superiornijim od ispitanika koji su terapeuti pod supervizijom. Visok skor na narcizmu kod terapeuta bi negativno uticao na terapijski odnos, međutim nalaz ovog istraživanja ukazuje da ne postoje razlike u narcizmu između terapeuta i edukanata. Viši skorovi na podskali superiornosti kod terapeuta praktičara mogu ukazati na veću samouverenost, što je u skladu sa iskustvom i znanjem terapeuta. Rezultati su očekivani s obzirom da se tokom psihoterapijske edukacije, terapeut suočava, rešava svoje konflikte i aktivno radi na ličnom rastu i razvoju.

Ključne reči: narcizam, psihoterapeut, edukant

LIČNOST KAO MEDIJATOR I MODERATOR ODNOSA ŽIVOTNOG STANDARDA I ZADOVOLJSTVA ŽIVOTOM

Ana Butković^{1,2}, Tena Vukasović¹ i Denis Bratko¹

¹Odsjek za psihologiju, Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu

²Odjel za psihologiju, Hrvatski studiji, Sveučilište u Zagrebu
dbratko@ffzg.hr

Prijašnja istraživanja pokazala su da su prihodi povezani sa zadovoljstvom životom, kao i da su osobine ličnosti važni prediktori zadovoljstva životom. U novije vrijeme, istraživanja su se bavila ulogom osobina ličnosti za objašnjenje odnosa prihoda i zadovoljstva životom. Rezultati istraživanja provedenih na podacima iz panel istraživanja u Velikoj Britaniji, Njemačkoj i Australiji pokazuju da su osobine ličnosti važni moderator tog odnosa. U ovom istraživanju provjeravali smo medijacijski i moderatorski efekt osobina ličnosti na odnos životnog standarda i zadovoljstva životom. Na uzorku od 397 sudionika (55% žena) dobi između 22 i 47 godina ($M = 31.23$, $SD = 8.71$) prikupljeni su podaci o životnom standardu kućanstva u odnosu na prosječno hrvatsko kućanstvo, osobinama ličnosti iz pet-faktorskog modela ličnosti Big Five Inventory (BFI; John, Donahue i Kentle, 1991) upitnikom ličnosti i o zadovoljstvu životom Satisfaction With Life Scale (SWLS; Pavot i Diener, 1993) skalom. Provedene analize nisu potvrdile moderatorski efekt osobina ličnosti na odnos životnog standarda i zadovoljstva životom, ali dobiveni su značajni glavni efekti i životnog standarda i osobina ličnosti na zadovoljstvo životom. Na mogućnost utvrđivanja moderatorskog efekta je mogla utjecati veličina korištenog uzorka. Međutim, pokazalo se da su ekstraverzija ($z = 2.78$, $p = 0.005$) i otvorenost k iskustvu ($z = 2.37$, $p =$

0.018) djelomični medijatori odnosa životnog standarda i zadovoljstva životom, odnosno bolji životni standard je povezan s većim zadovoljstvom životom direktno i indirektno preko ekstraverzije i otvorenosti k iskustvu. Dobiveni nalazi potvrđuju važnost osobina ličnosti za interpretaciju odnosa životnog standarda i zadovoljstva životom.

Ključne reči: životni standard, zadovoljstvo životom, ličnost

POLOŽAJ MALADAPTIVNIH CRTA LIČNOSTI DEFINISANIH MODELOM PID5 U SEDMOFAKTORSKOM PROSTORU LIČNOSTI

Mina M. Božović¹, Ljiljana B. Lazarević² i Goran Knežević³

¹Fakultet za medije i komunikacije, Univerzitet Singidunum

²Institut za psihologiju, Univerzitet u Beogradu

³Odeljenje za psihologiju, Univerzitet u Beogradu

mina.bozovic@fmk.edu.rs

Inventar ličnosti za DMS-5 (The Personality Inventory for DSM-5 – PID-5) je instrument razvijen za procenu maladaptivnih crta ličnosti u okviru radne grupe za procenu ličnosti i poremećaja ličnosti DSM-5. PID5 je dizajniran tako da reprezentuje 25 crta koje potpadaju pod pet domena ličnosti, koji su nazvani Negativni Afekat, Otudenost, Antagonizam, Dezinhibicija i Psihoticizam. Položaj maladaptivnih crta ličnosti ispitivan je uglavnom iz ugla petofaktorskog modela, gde crte koje spadaju u domen Psihoticizam imaju najveća zasićenja na faktoru Otvorenost dok su crte iz domena Antagonizam imale najveća zasićenja na negativnom polu dimenzije Saradljivost. Ipak, neka od prethodnih istraživanja su pokazala da petofaktorski model ne može da obuhvati sve maladaptivne crte definisane instrumentom PID5. Cilj ovog istraživanja je da se ustanovi položaj faceta PID5 u okviru sedmofaktorskog prostora bazične strukture ličnosti koji obuhvata normalne i abnormalne varijacije u ličnosti. Takođe, rezultati bi trebalo da omoguće uvid u domene ličnosti koji su slabije reprezentovani u modelu PID5. U istraživanju je učestvovalo 186 studenata (13,4% muškog pola), prosečnog uzrasta 20.3 godina. Za procenu bazičnog prostora ličnosti korišćeni su instrumenti HEXACO PI-R i DELTA 10, dok je za procenu maladaptivnih crta ličnosti korišćen instrument PID-5. Na osnovu faktorske analize sa dodatno računatim ponderima (Extension analysis) procenjena su zasićenja faceta PID-5 u

datom sedmofaktorskom prostoru ličnosti (HEXACO i Delta) koji nije oformljen uključivanjem i faceta PID-5. Rezultati su pokazali da facete faktora Negativni afekat zauzimaju pozicije na faktorima Dezintegracija, Emocionalnost, izuzev facete Hostilnost koja ima primarno zasićenje na domenu Saradljivost. Facete faktora Otudenost imaju zasićenja na domenima Dezintegracija i Ekstraverzija, a facete faktora Antagonizam imaju podjednaka i niska (do .32) zasićenja na domenima Dezintegracija i Saradljivost. Facete Dezinhibicije imaju podjednaka zasićenja na faktorima Dezintegracija i Savesnost. Konačno, sve facete faktora Psihotizam imaju dominantna zasićenja na faktoru Dezintegracija. Nijedna faceta PID-5 nije imala zasićenja na domenu Otvorenost veća od 0.34. Takođe, pokazano je da nijedna od crta maladaptivne ličnosti nije imala zasićenja na domenu Poštenje veća od 0.35. Rezultati ukazuju na to da se osnova svih poremećaja ličnosti definisanih modelom PID5 može naći u crti Dezintegracija.

Rad je rezultat rada na projektu "Identifikacija, merenje i razvoj kognitivnih i emocionalnih kompetencija važnih društvu orijentisanom na evropske integracije", no.179018.

Ključne reči: maladaptivne crte ličnosti, PID5, HEXACO, Dezintegracija, sedmofaktorski prostor ličnosti

DA LI JE KONSTRUKT PROPUSTILJIVOST ISKUSTAVA MALADAPTIVNA MANIFESTACIJA DOMENA OTVORENOST?

Ljiljana B. Lazarević¹, Mina M. Božović² i Goran Knežević³

¹Institut za psihologiju, Univerzitet u Beogradu

²Fakultet za medije i komunikacije, Univerzitet Singidunum

³Odeljenje za psihologiju, Univerzitet u Beogradu

ljiljana.lazarevic@f.bg.ac.rs

Braniooci teze o ekstremima faktora Otvorenost kao razlozima za maldaptivno funkcionisanje ličnosti navode da je loša ajtemska reprezentacija maladaptivnih aspekata Otvorenosti jedan od važnih razloga za izostanak značajnih veza između ovog faktora i poremećaja ličnosti. Neki autori navode empirijske dokaze o tome da pozitivni simptomi shizotipije koreliraju pozitivno, a da negativni simptomi shizotipije koreliraju negativno sa Otvorenošću. U novije vreme je definisan konstrukt Propustljivost iskustava (Experiential Permeability - EP) koji

ima za cilj da opiše salientne načine manifestacije disfunkcionalne Otvorenosti, a za njegovu procenu konstruisan je Inventar propustljivosti iskustava (Experiential Permeability Inventory-EPI). Upitnik EPI sadrži 55 stavki raspoređenih u četiri subskale. Neka istraživanja pokazuju da subskale Čudnovatost i ekscentričnost i Neograničavajući self predstavljaju meru pozitivne shizotipije i imaju značajne pozitivne korelacije sa domenom Otvorenost iz petofaktorskog modela, dok druge dve subskale Rigidnost i Površnost predstavljaju meru negativne shizotipije i imaju negativne korelacije sa domenom Otvorenost. U ovom radu razmatran je odnos između konstrukta Propustljivost iskustava i bazičnih dimenzija ličnosti Otvorenost i Dezintegracija. Ukoliko EPI omogućava detekciju disfunkcionalnih aspekata ličnosti koji su posledica ekstremnih skorova na domenu Otvorenost, ovo istraživanje bi trebalo da potvrdi rezultate nekih od prethodnih studija i da pokaže da konstrukt EP deli varijansu sa domenom Otvorenost. Takođe, zbog prirode fenomena koje zahvata EPI, rezultati bi trebalo da pokažu i značajnu vezu sa domenom Dezintegracija. Uzorku od 186 ispitanika (13% muškog pola), prosečnog uzrasta 20.3 godine, za procenu konstrukta Propustljivost iskustava zadat je inventar EPI, dok su za procenu bazične strukture ličnosti ispitanicima zadati inventari HEXACO PI-R, i DELTA 10. Rezultati su pokazali da facete EPI Čudnovatost i ekscentričnost, Rigidnost, i Površnost imaju niske ali značajne korelacije sa Otvorenošću $r=.26$, $r=-.20$, $r=-.24$, redom. Sve facete i domen Dezintegracija u celini ostvaruju značajnu korelaciju jedino sa subskalom Čudnovatost i ekscentričnost $r=.40$, dok sa ostalim subskalama EPI, Dezintegracija ne ostvaruje značajne korelacije. Dobijeni nalazi ukazuju na to da konstrukt Propustljivosti iskustava nije homogen, kao i na potrebu daljeg istraživanja radi redefinisivanja njegovog položaja u prostoru maladaptivne ličnosti.

Rad je rezultat rada na projektu "Identifikacija, merenje i razvoj kognitivnih i emocionalnih kompetencija važnih društvu orijentisanom na evropske integracije", no.179018

Ključne reči: Propustljivost iskustava (EP), maladaptivno funkcionisanje ličnosti, Otvorenost, Dezintegracija

CRTE LIČNOSTI KAO PREDIKTORI KREATIVNOG POSTIGNUĆA

Mina M. Božović¹, Ljiljana B. Lazarević² i Goran Knežević³

¹Fakultet za medije i komunikacije, Univerzitet Singidunum,

²Institut za psihologiju, Univerzitet u Beogradu

³Odeljenje za psihologiju, Univerzitet u Beogradu

mina.bozovic@fmk.edu.rs

Dosadašnja istraživanja su pokazala da je kreativnost u vezi sa inteligencijom i sa ličnošću u užem smislu, odnosno sa crtama Otvorenost i Shizotipija. Kreativnost se najčešće operacionalizuje preko testova divergentnog mišljenja, u kojima drugi daju ocene o fluentnosti, fleksibilnosti, originalnosti i elaborativnosti odgovora ispitanika. Iako su ovi testovi i dalje u čestoj upotrebi neki autori smatraju da su testovi divergentnog mišljenja pre prediktori nego kriterijumi kreativnog postignuća. Zbog toga se u poslednje vreme za merenje kreativnosti sve više koriste testovi samoprocene kreativnog postignuća. Cilj ovog istraživanja bio je da se utvrdi koji aspekti bazične strukture ličnosti stoje u osnovi kreativnosti operacionalizovane preko Upitnika kreativnog postignuća (Creative Achievement Questionnaire; CAQ). Specifično, želeli smo da ispitamo prediktivnu validnost crta Otvorenost i Dezintegracija u opisu fenomena kreativnosti. Uzorku od 186 ispitanika (13,4% muškog pola; $M=20.3$; $SD=2.51$) zadati su CAQ, HEXACO PI-R i DELTA-10. CAQ predstavlja meru samoprocene postignuća iz različitih oblasti: likovna umetnost, muzika, ples, arhitektura, kreativno pisanje, humor, izumi, nauka, pozorište i film, i kulinarstvo. Sastoji se od 96 pitanja, pri čemu se u 13 pitanja traži od ispitanika da obeleži one oblasti u kojima misli da je uspešniji, tj. talentovaniji od svoje okoline. Dodatno, postignuće u svakoj od deset oblasti se procenjuje preko osam pitanja koja progresivno opisuju kreativno postignuće, od nepostojećeg do izuzetnog. Poslednja tri pitanja traže od ispitanika da saopšte kako drugi procenjuju njihove kreativne karakteristike. Na instrumentu se dobija skor za svaku od oblasti, kao i ukupan skor na celom upitniku. Pouzdanost cele skale iznosi $\alpha=.79$, dok se pouzdanost domena kreće u rasponu od .54 (kulinarstvo) do .78 (vizuelna umetnost). Rezultati hijerarhijske linearne regresije su pokazali da je regresiona funkcija značajna $R=.49$; $R^2=.24$ $F(2,183)=29.43$; $p<.01$, a da su značajni prediktori skora na CAQ faceta Otvorenosti - Kreativnost ($\beta=.325$, $t=4.84$, $p<.01$) faceta Dezintegracije -

Pojačana svesnost ($\beta=.288$, $t=4.29$, $p<.01$). Nalazi su u saglasnosti sa prethodnim istraživanjima i upućuju na to da se osnove kreativnog postignuća nalaze u nekim aspektima otvorenosti i aspektima šizotipije koji se odnose na sinestetska iskustva, intenzivne i ekspresivne refleksije, i sposobnost uviđanja odnosa između udaljenih fenomena.

Rad je rezultat rada na projektu "Identifikacija, merenje i razvoj kognitivnih i emocionalnih kompetencija važnih društvu orijentisanom na evropske integracije", no.179018

Ključne reči: kreativnost, otvorenost, dezintegracija, upitnik kreativnog postignuća

UPADLJIVA POTROŠNJA I KOMPULSIVNA KUPOVINA KOD MLADIH

Andrea Račić, Nataša Ninić, Vesna Gojković i Veljko Đurić

Fakultet za pravne i poslovne studije 'Dr Lazar Vrkić', Novi Sad

andrea.racic@yahoo.com

Preovlađujuće teorije potrošačkog ponašanja počivaju na pretpostavci o racionalnom kupcu koji odluku o kupovini donosi na osnovu upoređivanja različitih odnosa cene i funkcionalne vrednosti proizvoda koji kupuje. U ovom radu mi smo se bavili međusobnim odnosom dva, bar naoko iracionalna oblika potrošačkog ponašanja: upadljivom potrošnjom i kompulsivnom kupovinom. Upadljiva potrošnja je ona vrsta potrošnje čiji je prvenstveni cilj da pred drugima pokaže bogatstvo i status onoga ko troši. S druge strane, kompulsivna kupovina se definiše kao kupovanje i trošenje novca koje je preterano i van kontrole. Mada su i upadljiva potrošnja i kompulsivna kupovina bile predmet naučnog interesovanja još početkom 20. veka, danas nemamo jasan odgovor na pitanje o njihovoj psihološkoj povezanosti. U nameri da utvrdimo stepen i prirodu psihološke povezanosti između odnosa prema upadljivoj potrošnji i tendencije ka kompulsivnoj kupovini istraživanjem smo obuhvatili 57 mladića i 87 devojaka starosti između 17 i 19. godina. Na osnovu njihovih odgovora, Skala stava prema upadljivoj potrošnji (ATCC-55; $\alpha = 0.93$) korelirana je sa upitnikom za merenje kompulsivne kupovine (KK35; $\alpha = 0.92$). Kanoničkom korelacionom analizom utvrđena je statistički značajna povezanost 5 faktora skale ATCC-55 (Privlačnost, Prestiž, Kompeticija, Vrednost i Samopoštovanje) i 8 faktora skale KK35 (Skлонost ka trošenju,

Kupovina kao reakcija na napetost, Osećanje krivice, Opaženi socijalni status, Materijalizam, Samopoštovanje, Uticaj odeće i Adikcija; $\lambda_w = 0.460$, $\chi^2_{(40)} = 105.587$, $R_c = 0.658$; $p < 0.001$). Ukupni skor ($r_{(142)} = 0.528$, $p < 0.001$) i sve latentne dimenzije skale ATCC-55 su statistički značajno korelirale sa ukupnim skorom na skali KK35 i to: Privlačnost ($r_{(142)} = 0.505$, $p < 0.001$), Prestiž ($r_{(142)} = 0.233$, $p = 0.003$), Kompeticija ($r_{(142)} = 0.363$, $p < 0.001$), Vrednost ($r_{(142)} = 0.425$, $p < 0.001$) i Samopoštovanje ($r_{(142)} = 0.464$, $p < 0.001$). Na taj način potvrđena je početna pretpostavka o povezanosti odnosa prema upadljivoj potrošnji i tendenciji ka kompulsivnoj kupovini. Sklonost ka kompulsivnoj kupovini je dobrim delom povezana sa imperativom da bogatstvo i kupovna moć neke osobe moraju biti jasno vidljivi da bi mogli da se saopšte drugim članovima društva. Detaljnije ispitivanje psiholoških veza između ova dva konstrukta može pružiti bolji uvid u potrošačko ponašanje današnjih kupaca.

Ključne reči: upadljiva potrošnja, kompulsivna kupovina, ponašanje potrošača

KOMPULSIVNA KUPOVINA I TRAŽENJE UZBUĐENJA

Korana Lajter, Nataša Ninić, Vesna Gojković i Veljko Đurić

Fakultet za pravne i poslovne studije 'Dr Lazar Vrkatić', Novi Sad

koryns.89@gmail.com

Sklonost ka kompulsivnoj kupovini, koja se određuje kao hronična (repetativna) preokupacija kupovinom uz slabu kontrolu impulsa, još uvek je nedovoljno istražen psihološki problem. Traženje uzbuđenja je osobina ličnosti u čijoj osnovi je traženje intenzivnih i drugačijih iskustava, koje prati želja za upuštanje u sve vrste rizika. Cilj istraživanja je bio da utvrdimo da li postoji povezanost kompulsivne želje za kupovinom i traženjem uzbuđenja, imajući u vidu da obe osobine podrazumevaju viši nivo optimalne pobuđenosti organizma i impulsivnost. Takođe, interesovalo nas je i da li postoje polne razlike u odnosu na merene konstrukte. Na uzorku od 27 mladića i 83 devojke, prosečno starih 21 godinu, primenjene su Skala kompulsivne kupovine KK35 ($\alpha = 0.92$) koja je modifikovana za potrebe ovog istraživanja i koja uključuje sledeće dimenzije: sklonost ka trošenju, kupovina kao reakcija na napetost, osećanje krivice, percipirani socijalni status, materijalizam,

samopoštovanje i uticaj odeće; i Skala traženja uzbuđenja SSS-V ($\alpha = 0.77$). Suprotno očekivanju, nije dobijena statistički značajna povezanost između ukupnih skorova skala KK35 i SSS-V. Isto tako, nisu utvrđene statistički značajne polne razlike u odnosu na traženje uzbuđenja. S druge strane, statistički značajna diskriminativna funkcija ukazala je na polne razlike u odnosu prema kompulsivnoj kupovini ($\lambda_w=0.769$; $\chi^2_{(8)}=27.384$; $R = 0.481$; $p < 0.001$). Devojke su sklonije kompulsivnoj kupovini od mladića mereno ukupnim skorom na skali KK35 ($t_{(108)} = 3.590$; $p < 0.001$), imaju veću sklonost ka trošenju ($t_{(108)} = 2.572$; $p = 0.011$), kupuju u većoj meri usled napetosti ($t_{(108)} = 4.759$; $p < 0.001$), pri tom imaju izraženiji osećaj krivice ($t_{(108)} = 2.573$; $p = 0.011$), raste im samopoštovanje ($t_{(108)} = 2.745$; $p = 0.007$), kod devojaka je značajno izraženiji uticaj odeće ($t_{(108)} = 3.572$; $p < 0.001$) i imaju izraženije simptome adikcije ($t_{(108)} = 2.775$; $p = 0.007$). Osnovni nalaz, da su sklonost ka traženju uzbuđenja i kompulsivna kupovina dva nezavisna konstrukta, navodi na zaključak da se radi o dva različita tipa povećane pobudljivosti organizma. Međutim, metodološka ograničenja istraživanja, kao što su relativno mali broj ispitanika i njihova polna neujednačenost, ograničavaju mogućnost šire generalizacije, pa bi neko buduće istraživanje moglo dodatno rasvetliti postavljeni problem.

Ključne reči: traženje uzbuđenja, kompulsivna kupovina, polne razlike

PROFIL LIČNOSTI VRHUNSKIH SPORTISTA U SRBIJI NA PRIMERU VRHUNSKIH ODBOJKAŠA

Andrija Gerić¹ i Goran Opačić²

¹Fakultet za pravne i poslovne studije 'Dr Lazar Vrkatić', Novi Sad

²Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Beograd

andrija@libero.it

Poređenjem psiholoških profila vrhunskih sportista i onih koji to nisu pokušavamo da dođemo do potpunijeg odgovora na pitanje: koje karakteristike ličnosti pogoduju postizanju vrhunskih rezultata? Tako su još početkom osamdesetih, korišćenjem tada dostupnih inventara ličnosti, Ajsenk i saradnici utvrdili da su vrhunski sportisti ekstravertniji i emocionalno stabilniji. U želji da ovom pitanju pridemo sa pozicija danas preovlađujućeg teorijskog pristupa, u ovom istraživanju poredili smo NEO

PI-R profile članova muške i ženske odbojkaške reprezentacije Srbije (n = 35) sa NEO PI-R profilima uzorka (n = 142) istih demografskih karakteristika odabranih iz opšte populacije. Diskriminativna analizom dobijena je statistički značajna diskriminativna funkcija ($\lambda_w = 0.851$; $\chi^2_{(5)} = 27.62$; $R = 0.386$; $p < 0.001$) koja je omogućila ispravnu klasifikaciju u 69.3% slučajeva. Diskriminativnu funkciju pripadnosti grupi vrhunskih odbojkaša u odnosu na kontrolnu grupu određuju Savesnost (0.902), Ekstraverzija (0.562), Saradljivost (0.477) i Neuroticizam (-0.538). Na osnovu ovih rezultata zaključujemo da vrhunske sportiste, u poređenju sa kontrolnim uzorkom, odlikuje visoka ekstraverzija, niska neurotičnost, visoka saradljivost i visoka savesnost. Dobijeni rezultati idu u prilog početne pretpostavke o upotrebnoj vrednosti petofaktorskog modela ličnosti za psihološku procenu vrhunskih sportista. Isto tako, naš nalaz je u saglasnosti sa prethodnim izveštajima o boljoj emocionalnoj kontroli, toleranciji na bol i frustraciju i visokom samopouzdanju vrhunskih sportista. Rezultati ovog istraživanja dovode u pitanje široko rasprostranjeno mišljenje da je agreivnost poželjna karakteristika vrhunskih sportista. Nastavak istraživanja omogućiće nam da damo odgovore na pitanje diskriminativne vrednosti pojedinih faceta petofaktorskog modela ali i na pitanje psiholoških profila koji odlikuju pojedine igračke uloge u odbojkaškom timu.

Ključne reči: NEO PI-R, psihološki profil vrhunskog sportiste, odbojka

RAZLIKA IZMEĐU OSOBINA LIČNOSTI I RAZLIČITIH ASPEKATA SAMOEFIKASNOSTI KOD SREDNJOŠKOLACA IZ KOSOVSKE MITROVICE I LESKOVCA

**Nevena Z. Đorđević, Jelena S. Maksimović, Aleksandra Ž. Simčević i
Ana B. Stevanović**

Univerzitet u Nišu, Filozofski fakultet, Departman za psihologiju,
nena157@yahoo.com

Samoefikasnost je sama po sebi od izuzetnog značaja jer utiče na naše izbore u životu, utiče na nivo motivacije, na otpornost na stres, kao i na ukupno socijalno funkcionisanje pojedinca. Cilj ovog istraživanja bio je da se utvrdi da li se osobine ličnosti i aspekti samoefikasnosti statistički značajno razlikuju kod učenika iz Kosovske Mitrovice i Leskovca, prvog i

četvrtog razreda srednje škole i koliko ova dva faktora (mesto i uzrast) utiču međusobno. Istraživanje je sprovedeno na prigodnom uzorku od 100 ispitanika oba pola (38 muških, 62 ženskih), prvog i četvrtog razreda (50 prvog, 50 četvrtog) srednjih škola. Za procenu stepena izraženosti osobina ličnosti korišćen je upitnik Velikih pet plus dva VP+2 (kraća verzija) i Upitnik samoefikasnosti za decu. Kako bi se ispitalo delovanje mesta stanovanja i uzrasta ispitanika na ličnost i samoefikasnost, sprovedena je dvofaktorska multivarijaciona analiza varijanse. Dobijeni rezultati pokazuju da mesto i razred utiču na osobine ličnosti odnosno na dve dimenzije, Otvorenost prema iskustvu ($F(1, 96) = 9.44, p < .01$) i Pozitivnu valencu ($F(1, 96) = 7.03, p < .01$). Ono što je posebno zanimljivo jeste da je ova razlika na obe dimenzije ličnosti - Otvorenost prema iskustvu ($M = 3.99, SD = 0.63$) i Pozitivna valenca ($M = 3.53, SD = 0.59$) u korist učenika prve godine iz Kosovske Mitrovice, a kod četvrte godine u korist učenika iz Leskovca (Otvorenost prema iskustvu $M = 4.19, SD = 0.46$; Pozitivna valenca $M = 3.70, SD = 0.70$). Ovakve rezultate možemo sagledati u svetlu manje otvorene i tenzijama ispunjene sredine gde usled smanjene slobode kretanja i stalne napetosti, mladi između 15 i 19 godina iz Kosovske Mitrovice postaju manje otvoreni i imaju niža očekivanja od svojih vršnjaka iz Leskovca. Sa druge strane usled povećane doze stresa kojoj su učenici iz Kosovske Mitrovice svakodnevno izloženi, utiče da se svaki problem vidi kao izazov zato je aspekt socijalne samoefikasnosti na oba uzrasta izraženija kod učenika iz Kosovske Mitrovice ($F(1, 96) = 4.41, p < .05$).

Ključne reči: osobine ličnosti, samoefikasnost, srednjoškolci

RELACIJE IZMEĐU ANKSIOZNOSTI I PRISTRASNOSTI U PAŽNJI PREMA EMOCIONALNIM SADRŽAJIMA

Emilija Drobnjaković, Bojana Dinić i Ljiljana Mihić

Odsek za psihologiju i Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju,

Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

emilijadrobnjakovic@gmail.com

Prethodna istraživanja su pokazala da visoko anksiozne osobe imaju pristrasnosti u pažnji prema pretećim sadržajima. Međutim, u ovim istraživanjima su nedosledno korišćeni sadržaji besa i straha kao preteći. Cilj ovog istraživanja je ispitivanje efekta anksioznosti na zadržavanje

pažnje na različite emocionalno zasićene sadržaje (bes, strah ili sreću). 73 studenata (14 muških) je najpre popunilo upitnik anksioznosti AT29 i Velikih pet plus dva. Na osnovu normi za AT29 ispitanici su podeljeni u tri grupe: nisko, umereno i visoko izražena anksioznost. Potom su ispitanici učestvovali u "dot probe" zadatku, u kojem su se prikazivale u paru facijalne ekspresije pomenutih emocija i neutralnog afekta. Nakon prikaza para stimulusa, na mestu jednog od njih (levog ili desnog) prikazala bi se tačka. Zadatak ispitanika je bio da pritisne taster u skladu sa tim da li je tačka bila prikazana na levoj ili desnoj strani. Kombinacijom vremena reakcije u slučaju kada se tačka prikazuje na mestu emocionalnog i neutralnog stimulusa, izračunavaju se različiti indeksi – pristrasnosti, orijentacije i odstupanja. U kombinovanoj analizi, faktor između grupa je bila grupa anksioznosti (3 nivoa), a faktori unutar grupa su bili valenca (3) i vreme izlaganja stimulusa (2: 150 i 500ms). Preliminarnom analizom utvrđene su razlike u Ekstraverziji i Pozitivnoj valenci između formiranih grupa ispitanika, te su ove osobine uvedene kao kovarijeteti kako bi se držale pod kontrolom. Rezultati pokazuju značajan multivarijatan efekat interakcije grupe anksioznosti, vremena izlaganja i valence na indeks pristrasnosti ($F(3.97, 68) = 2.92, p = .02, \eta^2 = .08$) i marginalno značajan isti efekat na indeks orijentacije ($F(4, 68) = 2.24, p = .07, \eta^2 = .06$). Kod nisko anksioznih osoba postoji veća pristrasnost prema licima straha, a najmanja prema licima sreće, u slučaju kraćeg prikaza stimulusa. U slučaju dužeg prikaza stimulusa, pristrasnost prema srećnim licima je izražena, uz orijentaciju na stimuluse straha. Kod umereno anksioznih može se primetiti blaga tendencija većeg usmeravanja pažnje ka licima sreće u slučaju oba vremena izlaganja stimulusa, a u slučaju dužeg izlaganja stimulusa – i ka licima straha. Kod visoko anksioznih, u situaciji kraćeg izlaganja stimulusa, primetne su blage pristrasnosti ka licima besa i sreće, a u situaciji dužeg izlaganja – ka licima straha, uz manju orijentaciju ka srećnim licima. Dakle, nisko i umereno anksiozne osobe pokazuju donekle slične pristrasnosti prilikom većeg upliva svesnosti, zadržavajući pažnju na stimulusima sreće, čime održavaju stanje blago pozitivnog afekta. Stimulusi straha okupiraju pažnju kod svih, na relativno isti način, ali čini se da su preteći stimulusi za visoko anksiozne osobe ipak oni koji se odnose na bes. Zanimljiv rezultat je da prilikom većeg upliva svesnih procesa, osobe s izraženijom anksioznošću pokazuju inhibiciju prema sadržajima sreće.

Rad je nastao u okviru projekta „Nasledni, sredinski i psihološki činioci mentalnog zdravlja” (179006) koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja RS.

Ključne reči: anksioznost, pristrasnosti u pažnji, bes, strah, sreća

POVEZANOST SAMOPOŠTOVANJA, SPOLA I AGRESIVNOSTI KOD STUDENATA

Erna Emić

Univerzitet u Tuzli, Filozofski fakultet

erna_hrusic@yahoo.com

Osnovni cilj istraživanja je utvrditi mehanizme povezanosti između samopoštovanja i agresivnosti, te ispitati kakva je uloga spola u određenju agresivnosti. Istraživanjem su obuhvaćena 1073 ispitanika od čega je 554 (51.6 %) ispitanika ženskog spola, a 519 (48.4 %) ispitanika muškog spola. Starosna dob ispitanika kretala se od 18 do 32 godine ($M=21,57$, $\sigma=3,01$). U istraživanju su primijenjeni Upitnik za mjerenje agresivnosti A-87 (Žužul, 1992), Rosenbergova skala samopoštovanja (Rosenberg Self-Esteem Scale; Rosenberg, 1979) i Sociodemografski upitnik konstruisan za potrebe istraživanja. Ispitivanje je provedeno grupno, anonimno i nije bilo vremenski ograničeno.

Kao modaliteti agresivnosti posmatrani su fizička manifestna agresivnost, fizička latentna agresivnost, verbalna manifestna agresivnost, verbalna latentna agresivnost i indirektna agresivnost. Pokazalo se da je konstrukt samopoštovanja statistički značajno negativno povezan sa svim modalitetima agresivnosti, ali ni u jednom slučaju, samopoštovanje "ne dijeli" više od 5% varijanse bilo kog modaliteta agresivnosti (maksimalna povezanost iznosi $r = -.22$, $p < .001$).

Metodom diskriminativne analize provjereno je da li se uz korištenje pet modaliteta agresivnosti može predvidjeti spolna pripadnost. Vrijednost Wilksove lambde je statistički značajna ($\lambda = .91$; $\chi^2 = 98.02$, $df = 5$, $p < .001$), što znači da kategorizacija ispitanika na muške i ženske na osnovu modaliteta agresivnosti ima osnove. Kategorizaciji ispitanika na muške i ženske najviše doprinose dva modaliteta agresivnosti: fizička manifestna agresivnost ($\beta = .97$) i verbalna latentna agresivnost ($\beta = -.54$). Na osnovu prediktorskih varijabli predikcija je, u odnosu na bazičnu vjerovatnoću, popravljena za oko 12% (ispravno je kategorisano 62% ispitanika).

Kategorizacija ženskih ispitanika je bolja (72%) u odnosu na kategorizaciju muških (50,1%). Dakle, kada je riječ o spolnim razlikama na agresivnosti, generalno se može konstatirati da su muški ispitanici nešto agresivniji u odnosu na ženske ispitanike, a fizička manifestna agresivnost je najzaslužniji prediktor kod kategorizacije.

Ključne riječi: samopoštovanje, agresivnost, spol

MOTIV POSTIGNUĆA KAO DETERMINANTA OSOBINA LIČNOSTI

Nina Hadžiahmetović¹, Denita Tuče¹ i Zlatan Tuče²

¹Filozofski fakultet u Sarajevu; ²Roche Bosna i Hercegovina
n.hadziahmetovic@gmail.com

Motiv postignuća je socijalni motiv nastao kao rezultat socijalizacije, a obuhvata 4 komponente: takmičenje sa drugima, orijentaciju ka planiranju, ostvarivanje ciljeva kao izvor zadovoljstva, te ustrajnost u ostvarivanju ciljeva. Smatra se prvenstveno stabilnim kognitivnim motivacionim faktorom, te s obzirom na stabilnost, može se smatrati i osobinom ličnosti. Stoga je cilj istraživanja bio ispitati koliko je motiv postignuća moguće predvidjeti iz osobina ličnosti. U tu svrhu primijenjen je Upitnik motiva za postignućem, revidirana verzija, u kojem je zadržano 44 izvorna ajtema. Četiri komponente imaju dobru unutrašnju konzistenciju u rasponu od .85 do .91. Osobine ličnosti mjerene su Kardumovom pridjevskom listom na petostepenoj Likertovoj skali. Unutrašnja konzistencija pridjevskih subskala takođe pokazuje zadovoljavajuću pouzdanost u rasponu od .71 do .87. Podaci su prikupljeni na uzorku od 429 učenika srednjih škola, od toga 203 ženska ispitanika prosječne dobi 17.99 (SD = 0.72). Podaci su prikupljeni anonimno, a oba upitnika su zadata u papir-olovka formatu. U svrhu ispitivanja predviđanja motiva postignuća na osnovu osobina ličnosti, provedena je analiza putanje, pri čemu su pet crta ličnosti, neuroticizam, ekstraverzija, savjesnost, ugodnost i otvorenost za promjene, uvedene u model kao prediktori, a četiri komponente motiva postignuća, takmičenje, ustrajnost u ciljevima, ostvarivanje ciljeva i planiranje, kao kriterijumske varijable. Model je dobro podešen uz sljedeće parametre: $\chi^2_{(4)} = .380$, $p = .823$, $GFI = .999$; $RMSEA = .000$. Svi regresioni koeficijenti efekta ličnosti na motiv postignuća u modelu su statistički značajni ($p < .01$). Savjesnost značajno predviđa sve komponente motiva

postignuća u rasponu od $\beta = .31$ za takmičenje do $\beta = .53$ za ustrajnost u ciljevima. Otvorenost za promjene takođe značajno predviđa motiv postignuća na svim komponentama u rasponu od $\beta = .10$ za planiranje do $\beta = .32$ za takmičenje. Neuroticizam i ekstraverzija imaju efekat na takmičenje i ostvarivanje cilja, a ugodnost značajno predviđa ostvarivanje ciljeva i planiranje. Rezultati potvrđuju značajan doprinos ličnosti u objašnjenju motiva postignuća, što je u skladu sa teorijskim shvatanjima o važnosti ličnosti u predviđanju konkretnih ponašanja usmjerenosti na izvedbu ili na zadatak.

Ključne reči: takmičenje, ustrajnost, ostvarivanje ciljeva, planiranje, osobine ličnosti

PERSONALITY AND PROSOCIALITY: PREDICTING PROSOCIAL TENDENCIES FROM THE “GOOD” AND THE “BAD” TRAITS

Anja Wertag

anja.wertag@gmail.com

Prosocial behavior covers the broad range of actions intended to benefit others rather than oneself. Research related to dispositional determinants of prosocial behavior showed that the best predictor of prosocial behavior is personality trait Honesty-Humility (HH) represented in the HEXACO model. This trait encompasses tendencies such as being sincere, honest, faithful, loyal, modest/unassuming versus sly, deceitful, greedy, pretentious, hypocritical, pompous. The low pole of the HH was found to be essentially identical to the common core of the Dark Triad (DT; i.e. Machiavellianism, subclinical narcissism and psychopathy), which has been linked to callousness, exploitation and manipulation, as well as antisocial behavior. As previous research showed that some, but not all of the facets of HH have significant contribution in predicting prosocial behavior, similarly to the DT traits, the aim of this study was to investigate the relationship between prosocial tendencies and the “good” and the “bad” personality traits. Moreover, given the substantial overlap between the HH and the DT traits, the aim was to compare how good are the “good” traits versus the “bad” traits in predicting prosociality. Data was collected within a larger on-line survey on 689 students from various universities in Croatia (552 female and 137 male), with the mean age of

22.04 years (SD =2.94), and all variables were assessed via self-report measures (HEXACO-PI-R, Short Dark Triad and Prosocial Personality Battery). Results of the hierarchical regression analysis showed that, after controlling for age and gender, the HH facets accounted for unique 15.5% of variance of prosocial tendencies, while the DT traits accounted for additional 12.9% of variance. On the other hand, if the DT traits were entered into the regression analysis first, they accounted for 25.2% of variance, while the HH facets had only marginal incremental validity over the DT (3.2%). In accordance with previous research, among HH facets the most substantial contribution to the association with prosocial tendencies had fairness and greed-avoidance, while among the DT had Machiavellianism and psychopathy. On the whole, this study demonstrated that the “bad” traits explain prosociality above and beyond the “good” traits, suggesting that the luck is actually on the other side of the coin.

Keywords: Prosocial tendencies, personality, Honesty-Humility, Dark Triad

USLOVLJENOST PERFEKCIONIZMA SOCIO- DEMOGRAFSKIM VARIJABLAMA POLA, STAROSTI I PODNEBLJA

Mirjana Lazović – Hanga

Fakultet za pravne i poslovne studije dr Lazar Vrkić

mirjana_lazovic_hanga@hotmail.com

Perfekcionizam se definiše kao mreža kognicija koja uključuje očekivanja, interpretacije događaja i evaluaciju sebe i drugih, sa naglaskom na postavljanju nerealnih standarda, rigidnom privrženošću istim i izjednačavanju sopstvene vrednosti i učinka sa njima. Osnovni problem ovog istraživanja je da se utvrdi da li su pol, starost i podneblje značajni prediktori perfekcionizma, odnosno da li utiču na njegovu izraženost kod ispitanika.

Istraživanje je sprovedeno na 199 ispitanika starosti od 18 do 84 godine. Istraživanjem je obuhvaćeno 100 (50,3%) ispitanika iz različitih država sveta, dok je ostatak bio iz Srbije (49,7%). Instrument koji je korišćen za merenje perfekcionizma je PI (Perfectionism Inventory; Hill, 2004), sadrži 59 ajtema i pokazao se kao visokopouzdan ($\alpha = ,917$) i meri 8 faktora: Greške, Standardi Drugih, Potvrđivanje, Organizacija, Pritisak,

Planiranje, Preispitivanje i Besprekornost. Nalazi ukazuju da je starost značajan prediktor ukupnog perfekcionizma ($\beta=0,238$; $p<0,05$). Utvrđene su razlike na dimenziji Organizacija ($F=4,088$; $p<0,05$) koja je karakterističnija za muškarce. U pogledu starosti utvrđen je uticaj na faktore perfekcionizma (Wilk's $\lambda=0,035$; $p<0,05$), tačnije za mlađe ispitanike karakteristična su viša postignuća na dimenzijama Organizacija i Planiranje ($p<0,01$), dok su za najstarije ispitanike karakteristične faktori: Greške, Potvrđivanje, Pritisak roditelja i Preispitivanje ($p<0,05$). U pogledu podneblja utvrđen je uticaj na faktore perfekcionizma (Wilk's $\lambda=0,034$; $p<0,05$). Dimenzije Organizacija Planiranje i Besprekornost izraženiji su kod ispitanika iz Srbije ($p<0,05$), dok su ispitanici iz drugih zemalja postizali više skorove na dimenzijama Greške, Potvrđivanje, Pritisak Roditelja i Preispitivanje. Pol, starost i podneblje pokazali su se kao značajni činioci perfekcionizma. Muškarci su se pokazali kao veći perfekcionisti. Mlađi ispitanici su skloniji instrumentalnom perfekcionizmu u smislu planiranja i organizovanja zarad postizanja uspeha, dok su za starije ispitanike karakterističniji „opterećujući aspekti” ovog konstrukta. Stanovnici naše zemlje pokazali su se kao skloni ka instrumentalnim ponašanjima postizanja cilja, dok je kod ispitanika iz drugih zemalja karakterističan onaj aspekt perfekcionizma koji se odnosi na očekivane pozitivne rezultate. Nalazi mogu poslužiti za formiranje radionica, kako bi se preventivno uticalo na negativne efekte koje mogu proizići kao posledica visoke izraženosti perfekcionizma

Ključne reči: perfekcionizam, socio-demografske varijable, prediktori

ZADOVOLJSTVO ŽIVOTOM I PERFEKCIONIZAM

Mirjana Lazović – Hanga

Fakultet za pravne i poslovne studije dr Lazar Vrkić

mirjana_lazovic_hanga@hotmail.com

U ovom istraživanju bavili smo se zadovoljstvom života kao kognitivnoj evaluaciji celokupnog života. Pored ovoga bavili smo se i perfekcionizmom kao višedimenzionalnim konstruktom koji se odnosi na težnju za nepogrešivošću, a karakterističan je za ljude koje imaju visoke lične standarde, cene urednost, preciznost i organizovanost i koji po svaku cenu nastoje da izbegnu greške, pa su često neodlučni prilikom donošenja odluka i preduzimanja akcija. Zbog širokih interesovanja za ovo područje

istraživanja, autori su pokušavali da povežu zadovoljstvo životom sa brojnim različitim činiocima fizičkog i psihološkog funkcionisanja ljudi. U ovom istraživanju pokušali smo da utvrdimo da li postoje relacije između maladaptivnih obrazaca perfekcionizma i zadovoljstva životom.

Uzorak istraživanja je činilo 199 ispitanika. Za merenje perfekcionizma korišćen je upitnik PI (Hill, 2004) kojem je utvrđeno visoko merno svojstvo pouzdanosti ($\alpha = ,917$). Dobijeno osmofaktorsko rešenje, objašnjavaju 61,285% varijanse, reč je o sledećim faktorima: Greške, Standardi Drugih, Potvrđivanje, Organizacija, Pritisak, Planiranje, Preispitivanje i Besprekornost. Za merenje zadovoljstva životom korišćen se upitnik SWLS (Diener, 1985), pouzdanost ovog instrumenta pokazala se kao zadovoljavajuća.

Nije utvrđena korelacija između ova dva psihološka konstrukta ($>0,05$). Kao značajni prediktori zadovoljstva životom izdvojili su se faktori: Pritisak roditelja ($\beta = -397; p = 0,046$), Planiranje ($\beta = -345; p = 0,019$), Preispitivanje ($\beta = -365; p = 0,041$). Prema dobijenim nalazima može se reći da je za osobe koje se češće preispituju u smislu postignuća i pred koje su stavljena velika očekivanja roditelja, konstantno će razmišljati u pravcu da nisu dovoljno uspešni, te možemo reći da će ovo značajno doprinositi da imaju negativniju sliku o sebi, odnosno da budu nezadovoljniji životom. Sa druge strane, određena doza spontanosti pokazala se kao pozitivan faktor zadovoljstva životom.

Nalazi se mogu koristiti kao polazište za kurseve koje imaju za cilj primarnu, sekundarnu prevenciju maladaptivnih oblika perfekcionizma koji može da ima potencijalni negativan uticaj na mnoge aspekte funkcionisanja ljudi.

Ključne reči: zadovoljstvo životom, perfekcionizam, prediktori

AN ALGORITHM FOR CANONICAL ANALYSIS OF COVARIANCE IMPLEMENTED IN KAL DATA ANALYSIS SYSTEM

Bojan Lalic, Aleksandar Zorić i Lazar Tenjović

Faculty of philosophy, Belgrade

bolalic@gmail.com

Canonical analysis of covariance is data analysis method developed in 1983. by K. Momirović, V. Dobrić and Ž. Karaman. The method is based

on the maximization of covariances of the linear combinations of two sets of measured variables, creating thus not necessarily orthogonal linear combination of the two sets. The advantage of this method over canonical correlation analysis is that this method could be used even if inter-correlation matrices within two sets of measured variables are singular. Furthermore, the method is less sensitive to outliers and to the high collinearity within the sets of measured variables.

This method has not been integral part of any standard statistical package (such as SPSS or SAS). Syntax macro for canonical analysis of covariance, developed by Knežević and Momirović for SPSS environment (QCCR) was most frequently used. The problem with this solution is that the program is not integrated in the SPSS statistical analysis tool, but it need to be externally imported. In addition, the macro sometimes does not operate properly with the newest versions of SPSS. In order to avoid these problems and additionally for the reason of simplicity and accessibility, we find development of this algorithm relevant.

An algorithm we developed is integrated in KAL data analysis system (developed by A. Zorić). KAL is the open source and user friendly data analysis system which makes this method easy to use even for non-professionals.

The output from the analysis contains identification of quasi-canonical dimensions through: latent dimensions coefficients, structural vectors, pattern matrix and cross-structural vectors. Furthermore, we included relation of quasi-canonical dimensions to the dimensions generated in canonical correlation analysis.

Key words: Canonical analysis of covariance, multivariate statistical analysis, statistical software, KAL system.

VALIDACIJA DNEVNIČKE PROCJENE UČESTALOSTI SAVJESNIH PONAŠANJA

Siniša Lakić

Filozofski fakultet Banja Luka

sinialakic@gmail.com

Mada je zahvaljujući mnogim dobrim razlozima samoprocjena dominantna metoda u istraživanju crta ličnosti, postoje i njeni očiti nedostaci na koje se može odgovoriti korištenjem drugih metoda.

Dnevničkim praćenjem sopstvenih ponašanja smanjuje se uticaj nekih bitnih izvora greške procjene budući da su predmet procjene konkretizovanija dešavanja koja su se odvila u nedavnoj prošlosti. Prikazani rad ima za cilj psihometrijsku provjeru jedne takve mjere savjesnosti, Behavioral Indicators of Conscientiousness (BIC; Jackson et al., 2010), koja je sa dozvolom autora adaptirana na srpski jezik.

U istraživanju na dobrovoljnoj bazi učestvuje 94 studenata psihologije, od čega je njih 85 ženskog pola. U toku pet dana, prije odlaska na spavanje, ispitanici bilježe da li su u toku proteklog dana iskusili jedno od 46 navedenih ponašanja koji predstavljaju indikatore savjesnosti. Korištenjem hijerarhijske klusterske analize (ICLUST algoritam čiji su kriteriji grupisanja stavki promjene alfa i beta koeficijenata interne konzistentnosti) i eksplorativne faktorske analize kojom je provjeravana jednodimenzionalnost skala (kriteriji: MAP i paralelna analiza), na standardizovanim sumacionim skorovima učestalosti pojedinačnih ponašanja izvodimo dvije psihometrijski kvalitetne i međusobno nezavisne skale. Značenje stavki i obrazac korelacija sa BFI dimenzijama kojima su ispitanici procjenjivali izraženost Velikih pet crta ličnosti, sugeriše da prva identifikovana skala procjenjuje učestalost proaktivnih savjesnih ponašanja (47.7% objašnjene varijanse, alfa = .81, beta = .69), dok se drugom skalom procjenjuje učestalost impulsivnih ponašanja (29.2% objašnjene varijanse, alfa = .75, beta = .66). Pritom, intenzitet korelacija ponašajnih mjera i seta samoprocjena savjesnosti se nalazi u teorijski očekivanom opsegu (raspon $r = .29 - .40$). U poređenju sa samoprocjenama, dnevničke procjene snažnije predviđaju objektivno praćena kriterijska ponašanja (dolazak na vrijeme na postavljeni zadatak, tačnost urađenih zadataka) što ukazuje na poseban doprinos ove metode. U radu upozoravamo i na određena ograničenja metode, te preporučujemo postupke kojima se njena valjanost može dalje povećati.

Ključne reči: savjesnost, dnevnička procjena, crte ličnosti

STRUCTURAL PROPERTIES OF THE THREE rRST MEASURES:
A COMPARISON**Petar Čolović¹, Aiden D. Loe² and Snežana Smederevac¹**¹Department of Psychology, Faculty of Philosophy, University of NoviSad²The Psychometric Centre, University of Cambridge

petar.colovic@uns.ac.rs

Although laboratory studies consistently confirm the assumptions of the revised Reinforcement Sensitivity Theory (rRST), the attempts to create questionnaire measures of rRST have been less successful. The aim of this study is to compare three rRST measures with regard to their psychometric properties, with the emphasis on factor structure estimated by SEM and confirmatory multidimensional IRT models. The study was conducted on a sample of 678 participants (57% females), aged 17-63 ($M = 34.89$, $SD = 12.31$) from Serbia. Three rRST measures were applied in the study: the adapted version of Carver & White's BIS/BAS scale (24 items), Corr & Cooper's RST-PQ (84 items), and the Reinforcement Sensitivity Questionnaire (RSQ) by Smederevac et al. (29 items). Cronbach alphas for the BIS/BAS ranged from .37 (FFFS scale) to .75 (BAS Drive). For the RST-PQ, Cronbach alphas ranged from .65 (Impulsivity) to .91 (BIS), while for the RSQ alphas ranged from .61 (Flight) to .80 (BIS). Confirmatory factor analyses showed good fit for the RSQ ($CFI = .91$, $RMSEA = .04$), and weaker fit for the BIS/BAS ($CFI < .90$), and RST-PQ ($CFI < .90$). Confirmatory multidimensional IRT models with correlated factors showed good fit for the RSQ ($CFI = .95$, $RMSEA = .045$), and RST-PQ ($CFI = .93$, $RMSEA = .050$), and marginally good fit for BIS/BAS ($CFI = <.90$). Convergent validity was examined by an exploratory factor analysis ("minres" method) on all scales, which yielded three factors named Avoidance, Reward Reactivity, and Impulsiveness. The results suggest that the RSQ has the best stability across methods, while the structural inconsistencies of the remaining two scales point to the need for their revision and improvement. The results also point to crucial conceptual and methodological problems - distinction between reward reactivity and impulsiveness, and the assessment of the Flight and Freeze by single or multiple scales.

This research was supported by the Serbian Ministry of Education, Science, and Technological Development (#179006).

Key words: revised Reinforcement sensitivity theory, BIS/BAS, RST-PQ, RSQ

GREJ U KONTEKSTU TEMPERAMENTA: RELACIJE
DIMENZIJA REVIDIRANOG GREJOVOG MODELA I MODELA
TEMPERAMENTA RUSALOVA I TROFIMOVE

Selka Sadiković, Dina Fesl i Ilija Milovanović

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu
selkasadikovic@yahoo.com

Neke od ključnih koncepcija u psihologiji individualnih razlika zasnivaju se na rezultatima istraživanja ruske refleksološke škole, čiji je začetnik Ivan Pavlov. Međutim, pitanja odnosa između ličnosti i temperamenta, kao i ispoljavanja osobina temperamenta u kontekstu specifičnih aktivnosti, i dalje su nedovoljno razjašnjena. Ciljevi ovog istraživanja su utvrđivanje relacija između dimenzija revidiranog Grejovog modela ličnosti i dimenzija temperamenta obuhvaćenih koncepcijom Vladimira Rusalova i Irine Trofimove, kao i provera konvergentne i prediktivne validnosti upitnika kojima su oni operacionalizovani. Model Rusalova i Trofimove obuhvata 12 dimenzija nižeg reda koji podrazumevaju četiri karakteristike temperamenta: Ergonicitet, Plasticitet, Tempo i Emocionalnost, u tri konteksta, odnosno vrste aktivnosti: motorne, socijalne i intelektualne aktivnosti. Uzorak je činilo 462 ispitanika (58,2% ženskog pola), prosečne starosti 29,78 godina (SD= 12,08). Primenjeni su upitnici STQ-77, operacionalizacija modela temperamenta Rusalova i Trofimove, i upitnik UOP, 29-ajtemska operacionalizacija revidiranog Grejovog modela. Konfirmativna faktorska analiza ukazala je na neadekvatan fit modela latentne strukture STQ-77 formulisanog u skladu sa teorijskim pretpostavkama Rusalova i Trofimove ($\chi^2(30) = 314,162$, $p < 0,001$, CFI= 0,72, RMSEA= 0,14, SRMR= 0,10). Eksplorativnom faktorskom analizom ekstrahovana su tri faktora višeg reda (objašnjavaju 35,33% zajedničke varijanse), imenovana kao Socijalni aktivitet, Motorički aktivitet i Kognitivne funkcije, pri čemu skala Empatije ne zasićuje ni jedan faktor višeg reda. U cilju provere konvergentne validnosti u zajedničkom prostoru upitnika UOP i STQ-77 dobijena su tri faktora višeg reda (57,6% objašnjene varijanse) – prvi okuplja dimenzije oba upitnika čiji sadržaj ukazuje na pristupajuće

ponašanje, drugi isključivo dimenzije Grejovog modela koje se odnose na izbegavajuća ponašanja, dok treća dimenzija primarno zasićuje faktor kognitivnih funkcija, specifičan za model Trofimove i saradnika. Rezultati ukazuju na odstupanja latentne strukture prostora STQ-77 od teorijskih očekivanja, ali i na probleme operacionalizacije izbegavajućih ponašanja u okviru STQ-77.

Istraživanje je sprovedeno u okviru projekta "Nasledni, sredinski i psihološki činioci mentalnog zdravlja" (#179006), koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

Ključne reči: temperament, model Rusalova i Trofimove, Grejov model ličnosti, upitnik STQ-77, upitnik UOP

INKREMENTALNA VALIDNOST UPITNIKA UOP

Dina Fesl, Selka Sadiković i Petar Čolović

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu
dinafesl@live.com

Osnovni cilj ovog istraživanja predstavlja provera inkrementalne validnosti upitnika UOP, operacionalizacije konstrukata revidirane Teorije osetljivosti na potkrepljenje. Inkrementalna validnost ovog upitnika proveravana je u odnosu na upitnik STQ-77, operacionalizaciju modela temperamenta Rusalova i Trofimove. Kriterijske varijable bile su skorovi na dimenzijama Ajzenkovog upitnika I7 – Empatija, Impulsivnost i Avanturizam. Svi odabrani konstrukti pripadaju teorijskim koncepcijama koji proističu iz nalaza ruske refleksološke škole, pri čemu konstrukti Grejove i Ajzenkove koncepcije pripadaju zapadnoevropskoj, a konstrukti modela Rusalova i Trofimove istočnoevropskoj tradiciji istraživanja temperamenta. Istraživanje je sprovedeno na uzorku od 462 ispitanika, prosečne starosti 29,78 godina (SD= 12,08). Primenjeni su upitnici STQ-77, UOP i I7. Sprovedena je standardna procedura za proveru inkrementalne validnosti, pri čemu je u hijerarhijskim regresionim analizama kao prvi blok prediktora uveden skup skorova na dimenzijama višeg reda iz prostora STQ-77 (Kognitivne funkcije, Motorički aktivitet i Socijalni aktivitet), a u drugom koraku skorovi na dimenzijama upitnika UOP. U svim analizama, kriterijske varijable bile su skorovi na skalama upitnika I7. Rezultati ukazuju na to da, u odnosu na dimenzije iz prostora STQ-77, dimenzije upitnika UOP objašnjavaju približno 15% specifične

varijanse kriterijuma Impulsivnost, približno 16% specifične varijanse kriterijuma Avanturizam i približno 13% specifične varijanse kriterijuma Empatija. Najviše parcijalne doprinose predikciji Impulsivnosti imali su BAS iz upitnika UOP ($\beta = 0,28$; $p < 0,001$) i Kognitivne funkcije iz prostora STQ-77 ($\beta = -0,32$; $p < 0,001$); predikciji Avanturizma BAS ($\beta = 0,50$; $p < 0,001$) i Bežanje ($\beta = -0,13$; $p < 0,001$) iz prostora UOP, a predikciji Empatije Borba iz prostora UOP ($\beta = -0,16$; $p < 0,01$) i Motorički aktivitet iz STQ-77 ($\beta = 0,16$; $p < 0,01$). Rezultati ukazuju na zadovoljavajuću inkrementalnu validnost upitnika UOP, pri čemu su parcijalne veze dimenzija s kriterijumima u skladu sa teorijskim očekivanjima.

Istraživanje je sprovedeno u okviru projekta "Nasledni, sredinski i psihološki činioci mentalnog zdravlja" (#179006), koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

Ključne reči: upitnik STQ-77, upitnik UOP, inkrementalna validnost

PREDIKTIVNA VALIDNOST UPITNIKA UOP

Jelena Laketić, Slobodan Golušin i Dušanka Mitrović

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet u Novom Sadu
jelenasm93@yahoo.com

Cilj ovog istraživanja je utvrđivanje prediktivne validnosti upitnika UOP, namenjenog proceni konstrukata reformulisane Teorije osetljivosti na potkrepljenje (rRST), u odnosu na upitnike BIS/BAS i RST-PQ, takođe namenjene proceni ovih konstrukata. Kao kriterijumi za proveru prediktivne validnosti odabrane su dimenzije koje korespondiraju sa konstruktima rRST, ali im nisu konceptualno identične. S tim ciljem, kao kriterijumi korišćeni su agresivnost merena skalom BPAG i anksioznost merena upitnikom STAI (Trait-verzija). Uzorak je činilo 678 ispitanika oba pola, starosti od 17 do 63 godine ($AS = 34,89$). U hijerarhijskim regresionim analizama blokove prediktora činile su skale upitnika UOP, zatim upitnika BIS/BAS i naposljetku upitnika RST-PQ. Budući da od ova tri upitnika jedino upitnik UOP sadrži skalu „borba”, što bi moglo da utiče na procenu prediktivne validnosti instrumenata, za svaki kriterijum su sprovedene dve analize – jedna u koju je uključena ova skala i druga u kojoj je ona izostavljena. Skale upitnika UOP objašnjavaju značajan procenat varijanse anksioznosti ($R^2 = 0,481$), dok druga dva seta prediktora dodatno značajno, ali ne znatno, doprinose objašnjenju varijanse

kriterijuma (BIS/ BAS – $\Delta R^2=0,040$; RST-PQ – $\Delta R^2=0.109$). Obuhvat objašnjene varijanse anksioznosti u analizi bez skale „borba” (UOP) se ne menja značajno ($R^2=0,468$; BIS/ BAS – $\Delta R^2=0,036$; RST-PQ – $\Delta R^2=0.118$). Najbolji prediktori anksioznosti su skala BIS (UOP), i skala BIS (RST-PQ), što je u skladu sa teorijskim pretpostavkama. Upitnik UOP objašnjava gotovo polovinu varijanse agresivnosti ($R^2=0.482$), dok druga dva upitnika dodatno značajno, ali gotovo zanemarljivo, doprinose predikciji ovog kriterijuma (BIS/BAS – $\Delta R^2=0,023$; RST-PQ – $\Delta R^2=0.037$). Međutim, kada se iz analize isključi skala „borba”, koja se u skladu sa teorijskim očekivanjima, pokazuje i kao najbolji prediktor agresivnosti, procenat varijanse agresivnosti objašnjene upitnikom UOP se smanjuje ($R^2 =0,276$), dok se procenat varijanse objašnjene upitnikom RST-PQ povećava ($\Delta R^2 =0,096$). Budući da upitnik UOP objašnjava znatan deo varijanse oba kriterijuma, kao i da varijansa kriterijuma koja nije objašnjena ovim upitnikom nije u znatnoj meri objašnjena ni skalama ostala dva upitnika, rezultati sugerišu da je prediktivna validnost upitnika UOP zadovoljavajuća.

Istraživanje je sprovedeno u okviru projekta "Nasledni, sredinski i psihološki činioci mentalnog zdravlja" (#179006), koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

Ključne reči: UOP, BIS/BAS, RST-PQ, prediktivna validnost

UPITNIK UOP-39: PSIHOMETRIJSKA SVOJSTVA NA OSNOVU PODATAKA PRIKUPLJENIH PAPIR–OLOVKA METODOM I SAPA TEHNOLOGIJOM

Nikola Paunović, Bojan Branovački i Marija Ćirić

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu
ludi.macow@gmail.com

Upitnička operacionalizacija konstrukata revidirane Teorije osetljivosti na potkrepljenje pokazala se kontroverznom od samog nastanka teorije. Pri tome, najčešće je primenjivan standardni način administriranja upitnika papir–olovka metodom. Postupci administriranja upitnika zasnovani na novim tehnologijama omogućavaju jednostavnije i ekonomičnije prikupljanje podataka, ali postavljaju nove kriterijume i standarde validacije upitnika. Primarni cilj ovog istraživanja je provera psihometrijskih svojstava upitnika UOP-39 zadatog primenom SAPA

tehnologije i klasičnim papir-olovka metodom. SAPA tehnologija predstavlja metod "online" prikupljanja podataka, koji omogućuje primenu opsežnih baterija upitnika na velikim uzorcima ispitanika iz celog sveta. U ovom istraživanju, papir-olovka metodom ispitano je 842 ispitanika sa teritorije Srbije (58,6% ženskog pola), prosečne starosti 35,29 godina (SD= 12,09). Primenom SAPA tehnologije ispitano je 6875 ispitanika (5314 iz SAD), prosečne starosti 25,65 godina (67,72% ženskog pola). U istraživanju je primenjen upitnik UOP-39, 39-ajtemska operacionalizacija revidiranog Grejovog modela ličnosti, koja obuhvata pet skala: BIS, BAS, Borba, Bežanje i Blokiranje. U cilju u provere konvergentne validnosti upitnika, primenjene su dve operacionalizacije modela Velikih pet: upitnik IPIP-50 na SAPA uzorku, i upitnik BFI na uzorku iz Srbije. Rezultati konfirmativnih faktorskih analiza ukazuju na dobar fit modela u okviru oba uzorka ("papir-olovka" uzorak: $\chi^2/df = 3,99$; CFI= 0,94; RMSEA= 0,06; SAPA uzorak: $\chi^2/df = 2,02$; CFI= 0,91; RMSEA= 0,012), ali i na mernu invarijantnost ($\chi^2/df = 3,48$; CFI= 0,93; RMSEA= 0,025). Pouzdanost skala izražena Kronbahovim alfa koeficijentima kreće se u rasponu od 0,65 do 0,80 na "papir-olovka" uzorku, i od 0,71 do 0,79 na SAPA uzorku. Korelacije skala UOP-39 sa dimenzijama Velikih pet pokazuju slične obrasce na poduzorcima. Rezultati govore u prilog stabilnosti latentne strukture i pouzdanosti skala UOP-39, kao i u prilog validnosti SAPA tehnologije.

Istraživanje je sprovedeno u okviru projekta "Nasledni, sredinski i psihološki činioci mentalnog zdravlja" (#179006), koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

Ključne reči: Reformulisana teorija osetljivosti na potkrepljenje, UOP-39, BIS, BAS, Borba/Bežanje/Blokiranje, SAPA tehnologija

ŠIZOTIPALNA I INTEGRISANA AMORALNOST: EMPIRIJSKI
ARGUMENTI ZA DISTINKCIJU DVA OBLIKA DISPOZICIJA
KA AMORALNOM PONAŠANJU

Janko Međedović^{1,2} i Boban Petrović¹

¹Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd;

²Fakultet za medije i komunikacije, Beograd

janko.medjedovic@fmk.edu.rs

Ranija istraživanja pokazuju da su Amoralnost i šizotipija (psihološka dispozicija ka doživljajima nalik psihotičnim) važni prediktori kriminala i delinkvencije. Međutim, do sada nije bilo studija koje bi precizno ispitale korelacije između njih, kao i to da li Amoralnost koju prate šizotipalni doživljaji pokazuje distinktno karakteristike u odnosu na Amoralnost koja se odlikuje konativnom integrisanošću. Zbog toga je cilj ovog istraživanja dvostruk: analizirane su povezanosti između užih crta šizotipije i Amoralnosti i izvršen je pokušaj da se identifikuju korelati šizotipalne i integrisane Amoralnosti. U Studiji 1 analizirane su veze između šizotipije i Amoralnosti na uzorku muških studenata (N=119), Studija 2 se bazira na podacima dobijenim od strane institucionalizovanih adolescenata (N=56) dok su u Studiji 3 analizirani podaci sa uzorka odraslih osuđenih lica (N=251). U sve tri studije šizotipija je merena upitnikom DELTA 10 a Amoralnost skalom AMORAL 9. Zadat je i veliki broj drugih relevantnih mera koje su poslužile za otkrivanje distinktnih korelata šizotipalne i integrisane Amoralnosti.

Rezultati pokazuju da na sva tri uzorka šizotipija i Amoralnost koreliraju u velikoj meri ali da se kod odraslih osuđenika Amoralnost zasniva na težim disfunkcijama pro-psihotičnog tipa, odnosno diferencijalno dijagnostičkim markerima psihoze poput kvalitativnih poremećaja svesti. Kada se varijansa Amoralnosti parcijalizuje na onu koja korelira i na onu koja ne korelira sa šizotipijom, sve tri studije ponovo rezultiraju sličnim nalazima. Oni pokazuju da varijansa Amoralnosti koja je povezana sa šizotipijom poseduje izrazito maladaptivni karakter i većoj meri je povezana sa stabilnim kriminalnim ponašanjem i militantnim ekstremizmom. Odnosno, podaci pokazuju da amoralne dispozicije koje se zasnivaju na disfunkcijama nalik psihotičnim imaju snažan potencijal za razvijanje različitih psiholoških i bihevioralnih maladaptacija a naročito antisocijalnog i kriminalnog ponašanja. Sa druge strane, Amoralnost koja nije zasićena šizotipalnim disfunkcijama ne asocira sa kriminalitetom i ne

pokazuje maladaptivne karakteristike iako i dalje predstavlja dispoziciju ka amoralnom ponašanju. Na taj način, ona je bliska konceptu "uspešne psihopatije" koja ne mora predstavljati tendenciju ka kriminalitetu i može čak imati adaptivne karakteristike, odnosno potpomoći prilagođavanje individua preko specifične životne strategije.

Ključne reči: Amoralnost, šizotipija, kriminalno ponašanje, adaptibilnost

SREDINSKI FAKTORI I LIČNOST KAO PREDIKTORI ADAPTIVNE VREDOSTI

Ana Stojković¹, Mina Aleksić¹, Ivana Gojević¹, Ana Stameniće¹, Anja Vučković¹, Janko Međedović^{1,2}

¹Departman za psihologiju i psihoterapiju, Fakulteta za medije i komunikacije, Univerziteta Singidunum, Srbija

²Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Srbija
ana.stojkovic@fmk.edu.rs

Adaptivna vrednost, ključni koncept u evolucionoj biologiji, predstavlja sposobnost organizma da se prilagodi na uslove sredine u kojoj živi i stoga je važno ispitati koji faktori na nju utiču. Cilj ovog istraživanja bio je ispitati aditivne i neaditivne doprinose sredinskih faktora i faktora ličnosti, pri objašnjenju adaptivne vrednosti kod ljudi. Kako se adaptivna vrednost operacionalizuje preko celoživotnog reproduktivnog uspeha, uzorak je sačinjen od ispitanika za koje sa visokom sigurnošću možemo pretpostaviti da su završili svoj reproduktivni ciklus. Uzorak je činilo 142 ispitanika, oba pola (69% žena, prosek godina iznosi $M=67.96$, $SD=12.35$). Adaptivna vrednost operacionalizovana je preko dva kriterijuma: broja dece i broja unuka. Kao prediktori, pored socio-demografskih podataka, u istraživanje su uključeni sledeći sredinski faktori: stepen obrazovanja, veličina sredine u kojoj žive, odnosi sa roditeljima, stepen doživljenog stresa na poslu i prisustvo somatskih bolesti. Ličnost je ispitivana preko HEXACO modela.

Multipla regresija analiza izvršena je za svaki od dva kriterijuma posebno. Rezultati regresije za prvi kriterijum ($R^2=0.24$; $F=2.867$, $p<0.01$) pokazuju da su prediktori koji statistički značajno koreliraju sa brojem dece sledeći: starost ispitanika ($r=-.31$, $p<0.01$), stepen obrazovanja ($r=.27$, $p<0.01$), prisustvo somatskih bolesti ($r=-.24$, $p<0.01$), stepen doživljenog

stresa na poslu ($r=.20$, $p<0.05$) i Poštenje-Skromnost ($r=-.20$, $p<0.05$), a nezavisian doprinos objašnjavanju ovog kriterijuma poseduju stepen obrazovanja ($\beta=.27$, $p<0.01$), Otvorenost ($\beta=-.19$, $p<0.05$) i broj godina ispitanika ($\beta=-.18$, $p=0.051$). Rezultati regresije za drugi kriterijum ($R^2=0.279$; $F=3.517$, $p<0.01$) pokazuju da su prediktori koji statistički značajno koreliraju sa brojem unuka sledeći: starost ispitanika ($r=-.41$, $p<0.01$), stepen doživljenog stresa na poslu ($r=-.22$, $p<0.01$), Poštenje-Skromnost ($r=.18$, $p<0.05$) i Otvorenost ($r=-.16$, $p<0.05$), a nezavisian doprinos objašnjenju objašnjavanju ovog kriterijuma imaju starost ispitanika ($\beta=.46$, $p<0.01$) i prisustvo somatskih bolesti ($\beta=-.16$, $p<0.05$). Hijerarhijskom linearnom regresijom ispitani su neaditivni doprinosi prediktora. Pronađeno je osam značajnih interakcija, koje su važne za razumevanje odnosa između sredinskih faktora i faktora ličnosti, kao i njihovog doprinosa objašnjenju variranja adaptivne vrednosti. Podaci će biti interpretirani u okviru Teorije životne istorije.

Ključne reči: adaptivna vrednost, ličnost, uticaji sredine, interakcije

SAGLASNOST MJERA SAMOPOIMANJA SA UPITNIKA RAZLIČITIH PO TEORIJSKOM MODELU, BROJU DIMENZIJA I PROCENJIVANOM ASPEKTU SAMPOIMANJA ASPEKTU

Đorđe Čekrlija, Biljana Mirković, Dijana Đurić i Jelena Barać

Filozofski fakultet, Banja Luka

djopsi@gmail.com

Skale koje se koriste za procjenu samopoimanja su bazirane na modelima koji zagovaraju različit broj njegovih dimenzija. Primjenom različitih skala se tako dobijaju nalazi koji važe samo za jednu specifičnu strukturnu postavku samopoimanja pa je stoga je nužno je postaviti pitanje saglasnosti nalaza dobijenih na strukturnim postavkama različitih modela saopoimanja.

Cilj ove studije je da uporedi rezultate dobijene različitim upitnicima samopoimanja. Pet različitih skala samopoimanjaje zadano uzorku od 83 ispitanika (46 ženska i 37 muška) prosječne starosti 23.16 godine ($SD=1.86$).Skala RSES (Rosenberg, 1969) daje procjenu generalne dimenzije samopouzdanja. Sastoji se od 10 stavki sa petostepenom skalom odgovora. Skala GSES(Schwarzer i Jerusalem, 1995) daje mjeru generalne samoefikasnosti i sastoji se od 10 stavkisačetverostepenom skalom

procjene. Skala SLSC-R (Tafarodi i Swann, 2001) daje dvije generalne procjene, samodopadanje i samokompetentnost. Ima šesnaest stavki uz petstepenu skalu odgovora. Upitnik AF5 (Rosier i Garcia, 1999) sadrži ima pet skala koje odgovaraju primarnim dimenzijama samopoimanja. Sastoji se od 30 stavki sa kojima ispitanik izražava saglasnost na skali od 0 do 99. Skala SC-5 (Čekrlija, 2015) se sastoji od 6 stavki sa petostepenom skalom procjene. Njome se procjenjuje generalna komponenta samozadovoljstva dok je odgovore na stavke moguće tretirati kao mjere samozadovoljstva u pojedinačnim primarnim domenima samopoimanja.

Pouzdanost skala se kreće u rasponu od $.69 \leq \alpha \leq .86$. Korelaciona analiza procjena generalne dimenzija samopoimanja i njegovih procjenjivanih aspekata pokazala je visok stepen saglasnosti dobijenih mjera. Korelacije generalnih dimenzija skala se kreću od .39 do .70. ($p < .01$). Skale upitnika AF5 i stavke skale SC-6 ostvaruju značajne korelacije ($p < .01$) sa glavnim dimenzijama skala RSES, GSES i SLSC-R i međusobno. Konačno, konfirmatornom faktorskom analizom je potvrđeno da sve glavne dimenzije primijenjenih skala teže formiranju jedinstvene nadređene dimenzije koja se može opisati kao generalno samopoimanje. Imajući u vidu broj ispitanika, nalaze svakako treba provjeriti na primjerenijim uzorcima i uključiti veći broj različitih skala samopoimanja i srodnih koncepata u razmatranje. Ipak, za sada možemo reći da bez obzira što procjenjuju različite aspekte samopoimanja, analizirane skale pokazuju određenu dozu saglasnosti među rezultatima.

Ključne riječi: samopoimanje, teorijski modeli, skale

KLINIČKA PSIHOLOGIJA

**INTERPERSONALNA SEKSUALNA AKTIVNOST STUDENATA
U SRBIJI I BIH****Džanan Berberović**Kazneno-popravni zavod Tuzla
dzananberberovic@gmail.com

Cilj ovog istraživanja bio je ispitivanje doprinosa pojedinih psihopatoloških varijabli (depresija, anksioznost, konzumiranje psihoaktivnih supstanci), nivoa samopoštovanja kao i varijabli iz seksualnog života mladih (nivo seksualne kompulzivnosti, seksualna želja, iskustva seksualnog zlostavljanja, masturbacija i konzumiranje pornografije) seksualnoj aktivnosti studenata u Srbiji i BiH. Istraživanje je sprovedeno na uzorku od 1711 studenata (649 muškaraca i 1062 žene) dobi od 19 do 25 godina iz Srbije i BiH. Korišćeni su sljedeći instrumenti: Beckov inventar depresije (Beck Depression Inventory, BDI), Skala seksualne kompulzivnosti (Sexual Compulsivity Scale, SCS), Revidirani inventar socioseksualne orijentacije – subskala Seksualne želje (Sociosexual Orientation Inventory, SOI-R); Inventar kompulzivnog seksualnog ponašanja – subskala seksualnog zlostavljanja (Compulsive Sexual Behavior Inventory, CSBI); Rosenbergova skala samopoštovanja (Rosenberg Self-Esteem Scale, RSS); Spielbergerov inventar anksioznosti kao crte (Spielberger State-Trait Anxiety Inventory, STAI), te semistrukturirani upitnici kojima se došlo do podataka o masturbaciji, konzumiranju duvana, alkohola, droge i pornografije. Sprovedena je direktna logistička regresija kako bi se ocijenio uticaj nekoliko faktora na vjerovatnoću da će subjekti biti seksualno aktivni u mlađoj odrasloj dobi. Cijeli model od 11 varijabli se pokazao statistički značajnim za oba pola, te vrijednosti hi kvadrata iznose 126.64 (df=11, p=.000) za muškarce i 302.48 (df=11, p=.000) za žene, što ukazuje na to da model jasno razlikuje subjekte koji su seksualno aktivni od onih koji to nisu. Model u cjelini objašnjava između 17.9 i 29.8% varijanse za muškarce, odnosno između 25 i 33.4% varijanse za žene i tačno klasifikuje 85.6% slučajeva kod muškaraca i 71.2% slučajeva kod žena. Jedinstveni značajan doprinos modelu kod muškaraca dali su prediktori: depresivnost, seksualna kompulzivnost, seksualna želja i alkohol, a kod žena: depresivnost,

seksualna kompulzivnost, seksualno zlostavljanje, anksioznost, pušenje, alkohol i masturbacija. Rezultati istraživanja ukazuju na to da će interpersonalnoj seksualnoj aktivnosti mladih (oba pola) najviše doprinosti varijable koje se neposredno odnose na njihovu seksualnost: seksualna kompulzivnost i seksualna želja, te da iskustva seksualnog zlostavljanja više doprinose seksualnoj aktivnosti u mladoj odrasloj dobi žena, ali ne i kod muškaraca. Psihopatološke varijable konzumiranja alkohola (kod oba pola), duvana (kod žena), viši nivoi depresivnosti (kod oba pola) i niži nivoi anksioznosti (kod žena) doprinose slabijoj seksualnoj aktivnosti mladih.

Ključne riječi: interpersonalna seksualna aktivnost, studenti, seksualna kompulzivnost, seksualna želja

DOPRINOS POJEDINIH PREDIKTORA MASTURBACIJI KOD MLADIH ŽENA

Džanan Berberović

Kazнено-popravni zavod Tuzla
dzananberberovic@gmail.com

Iako žene češće izjavljuju da masturbiraju manje nego muškarci, mnogo žena ne priznaje da masturbira, zbog osjećaja krivice i stida.. Prediktori masturbacije mladih žena rijetko se spominju. Zbog toga je odlučeno da se u ovom istraživanju uključi nekoliko varijabli za koje se osjećaj stida i krivice mogu vezati (konzumiranje psihoaktivnih supstanci, depresivnost, seksualna kompulzivnost), ali i pojedina seksualna iskustva iz prošlosti i sadašnjosti, kako bi se stvorio model koji bi odgovorio na pitanje koji seksualni i neseksualni prediktori najjače doprinose tome da mlade žene masturbiraju, odnosno izjavljuju da to čine. Ispitivan je doprinos devet varijabli masturbaciji kod mladih žena (studentica), na uzorku od 1062 žene starosne dobi od 19 do 25 godina iz Srbije i BiH. Prediktori su bili: depresivnost, seksualna kompulzivnost, konzumiranje duvana, alkohola, droge i pornografije, dob menarhe, interpersonalna seksualna aktivnost i iskustva seksualnog zlostavljanja. Korišćeni su sljedeći instrumenti: BDI (Beckov inventar depresije), SSK (Skala seksualne kompulzivnosti); IKSP (Inventar kompulzivnog seksualnog ponašanja – subskala seksualnog zlostavljanja); te upitnici kojima se došlo do podataka o masturbaciji, dobi menarhe, konzumiranju duvana,

alkohola, droge i pornografije. Sprovedena je direktna logistička regresija kako bi se ocijenio doprinos navedenih varijabli na vjerovatnoću da će ispitanice u mlađoj odrasloj dobi izjavljivati da upražnjavaju solitarne seksualne (masturbatorne) aktivnosti. Cijeli model se pokazao statistički značajnim, $\chi^2 = 317.82$ (df=9, p=.000), pa jasno razlikuje ispitanice koje masturbiraju od onih koje to ne čine. Model u cjelini objašnjava između 26 i 37.5% ukupne varijanse i tačno klasifikuje 80.2% slučajeva. Jedinstveni značajan doprinos modelu dalo je pet nezavisnih varijabli: seksualna kompulzivnost, dob menarhe, interpersonalna seksualna aktivnost, konzumiranje pornografije i konzumiranje alkohola. Sve nezavisne varijable, izuzev seksualne kompulzivnosti, imale su negativne B koeficijente. Jedino je varijabla seksualne kompulzivnosti, kao varijabla za koju se vezuju osjećaji stida i krivice, koje seksualno kompulzivne osobe imaju zbog svog seksualnog ponašanja, pokazala značajan doprinos, dok depresivnost i konzumiranje psihoaktivnih supstanci ne doprinose značajno masturbaciji mladih žena. Osobnosti iz seksualnog aspekta života značajniji su prediktori masturbacije mladih žena nego patološki indikatori.

Ključne riječi: solitarna seksualna aktivnost (masturbacija), mlade žene, seksualnost

ULOGA REPRESIVNOG I SUPRESIVNOG STILA U KOGNITIVNO-AFEKTIVNIM KOMPONENTAMA PRISTUPA AUTOBIOGRAFSKOM MATERIJALU

Ivana Novakov

Univerzitet u Novom Sadu, Filozofski fakultet, Odsek za psihologiju
ivananovakov@sbb.rs

Represija je nesvesni mehanizam odbrane koji sprečava prodor averzivnih sadržaja u svest, dok je supresija svesno i voljno izbegavanje neželjenih mentalnih sadržaja. Istraživanja pokazuju da osobe sa represivnim stilom imaju redukovani pristup negativnom autobiografskom materijalu. Ovo pitanje slabo je istraženo kod osoba sa sklonošću ka supresiji misli, mada postoje indicije da one lakše i brže pristupaju negativnim sećanjima. Poređenje ove dve grupe u kontekstu epizodičke memorije još manje je istraženo, te je cilj ovog rada rasvetljavanje kognitivno-afektivnih komponenti pristupa pozitivnom i negativnom

autobiografskom sadržaju, ne samo represora već i supresora. Sedamdeset studenata (81% ženskog pola, $M=19,73$ godina) popunilo je Tejlorovu skalu manifestne anksioznosti (TMAS), Skalu socijalne poželjnosti (MC-SDS) i Inventar supresije misli–Beli medved (ISBM). Na osnovu skorova formirane su tri grupe (ujednačene prema ostalim relevantnim svojstvima): represori, supresori i neutralna grupa. Ispitanici su se tokom 2 minuta prisećali jednog negativnog događaja, tokom kog su osetili najintenzivniji stid u poslednjih godinu dana. Zatim su popunili skale procene na kojima su od 1 do 10 označili živost i jasnoću sećanja, valencu događaja i nivo anksioznosti koju je sećanje provociralo. Ista procedura ponovljena je i za pozitivan događaj (najintenzivniji doživljaj radosti godinu dana unazad). ANOVA sa ponovljenim merenjima pokazala je da se ispitanici, nezavisno od grupe, bolje prisećaju pozitivnih događaja ($F(1,67)=11.41$; $p<.01$). Postoji tendencija represora da izveštavaju o slabijoj jasnoći negativnih sećanja, ali interakcija nije značajna, niti su dobijene značajne razlike između grupa za valencu događaja. U slučaju doživljaja anksioznosti, supresori pokazuju najviši nivo anksioznosti ($F(2,67)=3.30$; $p<.05$), ispitanici generalno procenjuju da neprijatno sećanje izaziva veću anksioznost ($F(1,67)=99.55$; $p<.01$), a značajna je i interakcija – represori izveštavaju o značajno nižem nivou anksioznosti u odnosu na supresore samo za negativan događaj ($F(2,67)=7.21$; $p<.01$). Rezultati ukazuju na to da pripadnici opšte populacije imaju sklonost ka proceni pozitivnih sećanja kao jasnijih i življih, bez obzira na supresivni/represivni stil, što ukazuje na prisustvo zdravih koping procesa – umerena pristrasnost memorije deo je „psihološkog imunog sistema”. Mesto gde razlike postaju specifične jeste procena anksioznosti u vezi sa negativnim sećanjem. Ovaj nalaz sugerira da je efekat represije u opštoj populaciji intenzivniji u afektivnom domenu, nego na planu pristrasnosti memorije, te da je supresija neefikasan pristup u redukciji anksioznosti.

Ključne reči: supresija, represija, autobiografski materijal, anksioznost

POVEZANOST PORODIČNOG KONTEKSTA I SIMPTOMA
PSIHOPATOLOGIJE**Tijana Mirović**

Fakultet Muzičke Umetnosti, Beograd

tijana.mirovic@gmail.com

Olsonov Cirkumpleks model obuhvata tri ključne dimenzije za razumevanje porodičnog funkcionisanja: kohezivnost, fleksibilnosti i komunikaciju. Model pretpostavlja da su nebalansirani nivoi kohezivnosti (razdvojenost ili umreženost) i fleksibilnosti (rigidnost ili haotičnost) povezani sa problematičnijim funkcionisanjem porodice i pojedinaca. Pretpostavljeno je i da će članovi nebalansiranih porodica biti manje zadovoljni porodičnom komunikacijom i porodicom uopšte. Imajući u vidu da su ove teze retko proveravane u našoj sredini, cilj istraživanja bio je da se na našem uzorku ispita povezanost između porodičnog konteksta (merenog sa FACES-IV instrumentom) i simptoma psihopatologije (operacionalizovanih primenom simptom ček liste SCL-90). Uzorak je bio prigodan i sačinjen od 225 ispitanika (uzrasta $M=28,70$), od čega su 54,7% bile žene. Smatrali smo da bi se pronalaženjem i razumevanjem ovih veza unapredilo razumevanje simptomatologije, čime bi se dalje mogao unaprediti psihoterapijski i preventivni rad.

Povezanost između porodičnog konteksta i simptoma ispitivana je kanoničkom i kvazikanoničkom korelacionom analizom. Kanoničkom analizom izdvojene su dve značajne kanoničke funkcije, što pokazuje da između porodičnog konteksta i simptoma postoje značajne veze, koje se ostvaruju preko dva mehanizma. Vrednosti prve funkcije bile su: $Rho=0,435$; $Lambda=0,541$; $Hi^2=132,149$; $df=72,000$; $p<0,000$. Vrednosti druge funkcije bile su: $Rho=0,632$; $Lambda=0,667$; $Hi^2=86,988$; $df=56,000$; $p<0,005$. Kvazikanoničkom analizom izdvojena je jedna kvazikanonička funkcija koja objašnjava znatno veći procenat varijanse ($ro=0,275$; $ro^2=0,076$; $F(1,223)=18,260$; $p<0,000$). Strukture dobijenih funkcija potvrđuju polaznu hipotezu jer pokazuju da negativni aspekti porodičnog funkcionisanja doprinose izraženijim simptomima, dok pozitivni aspekti doprinose manjoj izraženosti simptoma. Analiza prepokrivanja za kanoničke funkcije i kvazikanonička analiza pokazuju da smer uticaja ide od porodičnih varijabli ka simptomima, što je takođe bilo očekivano.

Zaključujemo da će porodice ispitanika sa izraženijim simptomima odlikovati: razdvojenost ili umreženost, rigidnost ili haotičnost, slabija komunikacija i manje zadovoljstvo porodicom. Ovakav nalaz potvrđuje Olsonove hipoteze kao i nalaze ranijih istraživanja Cirkumpleks modela. U budućnosti bi bilo značajno proveriti dobijene nalaze i na kliničkoj populaciji.

Ključne reči: simptomi psihopatologije, umreženost, rigidnost, fleksibilnost, haotičnost

PSIHOMETRIJSKE OSOBINE UPITNIKA STAVOVA O ISHRANI (EAT-26)

Melisa Husarić

Filozofski fakultet Univerziteta u Tuzli
Odsjek za Pedagogiju-Psihologiju
melisa_hasic@hotmail.com

Upitnik stavova o ishrani (*eng. Eating Attitude Test- EAT-26*) je najčešće korištena samoopisna standardna mjera za ispitivanje simptoma poremećaja hranjenja na nekliničkoj populaciji. Skala se sastoji od 26 stavki na osnovu kojih se može izvući jedinstvena mjera odstupajućih navika ishrane. Prema izvornim podacima autora upitnik se sastoji od tri supskale: Dijeta (13 stavki), Bulimija i prekupacija hranom (6 stavki) i Oralna kontrola (7 stavki). Prema autorima upitnika isti se može tretirati kao pouzdan i valjan mjerni instrument.

Osnovni cilj rada bio je da se ispituju interne mjerne osobine skale EAT-26 kao i njena faktorska validnost. Ispitivanje je provedeno na 315 studenata - 180 (57.1%) ženskih i 135 (42.9%) muških ispitanika. Starost ispitanika kretala se u rasponu od 18 do 28 godina ($M= 19.59$, $\sigma=3.07$). Interne mjerne osobine procjenjene su posredstvom makro rtt9g u SPSS okruženju dok je konfirmativna faktorska analiza napravljena u statističkom paketu Lisrel 8.80. Kao imput korištene su asimptotične kovarijančne matrice, dok je kao metod procjene korištena robusna metoda maksimalne vjerodostojnosti koje je neosjetljiva na narušavanje multivarijatne normalnosti. U skladu sa preporukama Hjuja i Bentlera (Hu & Bentler, 1999) kao indikatori dobrog fita korištena su četiri indikatora sa preporučenim graničnim vrijednostima: RMSEA-korijen kvadrirane greške aproksimacije (<0.06), SRMR-standardizovani korijen prosječnih

kvadrata reziduala (<0.08), CFI-komparativni indeks fita ($>.90$), TLI-Taker-Luisov indeks fita ($>.90$). Prvo je testirano fitovanje izvornog modela sa tri faktora koga zasićuje svih 26 stavki. Svi indikatori fita ukazuju da upitnik ima loše fitovanje u odnosu na pretpostavljenu strukturu: RMSEA (.14), SRMR(.11), CFI(.77), TLI(.78). Testiran je i korigovani model u kome je eliminisano 6 stavki sa niskim faktorskim zasićenjima. Dobijeni indikatori fita pokazuju da i korigovani model ima loše fitovanje: RMSEA (.10), SRMR(.07), CFI(.87), TLI(.90). Interne mjerne osobine upitnika procjenjene su na izvodnom modelu sa 26 stavki. Skala Dijete ima pouzdanost unutar konvencionalnih kriterija ($\alpha=.83$, $\beta=.85$, $\lambda_1=.76$, $\lambda_6=.86$); kao i reprezentativnost (MSA=.95), dok je homogenost relativno visoka ($H^2=.72$). Skala Oralne kontrole posjeduje lošu pouzdanost ($\alpha=.55$, $\beta=.58$, $\lambda_1=.47$, $\lambda_6=.56$), dok je reprezentativnost i homogenost prihvatljiva (MSA=.65, $H^2=.67$). Isto se može konstatovati i za skalu Bulimije kod koje je pouzdanost niska ($\alpha=.65$, $\beta=.66$, $\lambda_1=.30$, $\lambda_6=.67$), a prihvatljiva reprezentativnost i homogenost (MSA=.61, $H^2=.67$).

Iako dobiveni podaci dovode u pitanje validnost skale EAT 26 konačan sud o valjanosti skale nije moguće dati prije detaljnijeg ispitivanja kriterijske, konvergentne i diskriminativne validnosti na hronološki heterogenijem uzorku. Pored toga ne treba zanemariti ni činjenicu da je skala operacionalizirana prije više od 30 godina u vrijeme kada su propagirani nešto drugačiji standardi kulture hranjenja.

Ključne riječi: Upitnik stavova o ishrani (EAT-26), validnost, pouzdanost

PRIMENA RORŠAHOVOG TESTA U DIFERENCIJALNOJ DIJAGNOSTICI GRANIČNOG I SHIZOIDNOG POREMEĆAJA LIČNOSTI

Ilija Jovanović

Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

ilija.jovanovic90@gmail.com

U opisima koje nude ICD-10 i DSM-IV klasifikacije mentalnih poremećaja između graničnog i shizoidnog poremećaja ličnosti uočavaju se jasne razlike u domenima afekata i odnosa sa drugima. Budući da diferencijalno dijagnostička moć Roršahovog testa (RT) pri proceni

poremećaja ličnosti nije dovoljno proučavana, glavni cilj ovog istraživanja bio je utvrđivanje da li je RT instrument koji pravi razliku između osoba sa graničnim i shizoidnim poremećajem na srpskoj populaciji. Uzorak je činilo po 10 ispitanika Klinike za psihijatrijske bolesti „Dr Laza Lazarević“, kojima je u toku lečenja postavljena dijagnoza graničnog ili shizoidnog poremećaja ličnosti po ICD-10 klasifikaciji mentalnih poremećaja, a u skladu i sa DSM-IV klasifikacijom. Nakon što je RT zadat obema grupama, odgovore je ocenilo dvoje nezavisnih procenjivača, koristeći Esknerov Sveobuhvatni sistem interpretacije (Comprehensive system), koji predstavlja najčešće korišćen Roršahov sistem u kliničkoj praksi. Analizom numeričkih varijabli sa sedam klastera strukturalnog sažetka utvrđeno je postojanje značajnih razlika. Kombinacija numeričkih varijabli koje čine klaster afektiviteta i odnosa sa drugima značajno razlikuje dve grupe ispitanika (Hotteling $T^2= 2.452$; $F=3.371$, $df=1$, $p<0.05$), što je u skladu sa naglaskom na ovim domenima psihičkog funkcionisanja u opisima koje nude klasifikacioni sistemi. Kanonička diskriminaciona analiza pokazala je da linearna kombinacija ovih varijabli značajno doprinosi razlikovanju dve grupe ispitanika ($\Lambda=0.311$, $df=7$, $p<0.05$) i da se njome može objasniti 68,9% razlika između njih. Uz to, dobijene su razlike na nekim od pojedinačnih numeričkih varijabli tri od preostalih pet klastera („sržnom“ klasteru i klasterima samoopažanja i ideacije), od kojih su najvažnije stil odgovaranja (L) ($t=11.211$, $df=1$, $p<0.01$), aktuelno doživljavanje (EA) ($t=25.488$, $df=1$, $p<0.01$) i suma kognitivnih specijalnih skorova (WSum6) ($t=5.977$, $df=1$, $p<0.01$). Dobijeni rezultati ukazuju da su osobe sa graničnim poremećajem ličnosti pod uticajem afekata prilikom donošenja odluka, pojačano zainteresovane za druge, narušene kontrole impulsa i mišljenja, i pesimističnog pogleda na sebe, a da osobe sa shizoidnim poremećajem ličnosti izbegavaju bliske relacije sa drugima, ne pokazuju emocije, zanemaruju spoljašnju sredinu i teže što jednostavnijim rešenjima u zahtevnim situacijama. Navedeni rezultati govore u prilog toga da se RT-om mogu utvrditi razlike između graničnog i shizoidnog poremećaja ličnosti.

Ključne reči: Roršahov test, granični poremećaj ličnosti, shizoidni poremećaj ličnosti, diferencijalna dijagnostika

STIGMA I STAV PREMA TRAŽENJU PROFESIONALNE
PSIHOLOŠKE POMOĆI**Lazar Tenjović i Jelena Srna**

Filozofski fakultet, Beograd

ltenjovi@f.bg.ac.rs

Jedan od ključnih prediktora stava prema traženju profesionalne psihološke pomoći (PPP) jeste stigma vezana za traženje takve pomoći. Ova stigma uključuje opažanje osobe koja traži PPP kao nepoželjne ili socijalno neprihvatljive i može se posmatrati na nivou celog društva (javna stigma), neposrednog socijalnog okruženja (stigma kod bližnjih) i na intrapsihičkom planu (samostigma). Prema modelu Ludvikovskog i saradnika, veza između javne stigme i stava prema traženju PPP u potpunosti je posredovana samostigmom. To bi značilo da je isključivi mehanizam uticaja javne stigme na oblikovanje (formiranje i menjanje) stava prema traženju PPP – internalizacija.

Cilj rada je ispitati da li je javna stigma povezana sa stavom prema traženju PPP i direktno, tj. bez posredovanja samostigme.

Uzorku od 209 studenata Filozofskog fakulteta i Visoke medicinske škole u Beogradu (71.8% ženskog pola, uzrasta od 19 do 47 godina, Mdn = 20) zadati su: Upitnik za ispitivanje stavova prema traženju PPP - kratka forma, Skala za ispitivanje javne stigme vezane za traženje PPP i Skala za ispitivanje samostigme vezane za traženje PPP.

Pretpostavka o potpunoj medijatorskoj ulozi samostigme u vezi između javne stigme i stava prema traženju PPP proveravana je regresionim pristupom. Interval poverenja za ocenu posredovanog efekta javne stigme na stav prema traženju PPP određen je na osnovu distribucije proizvoda regresionih koeficijenata programom RMediation.

Dobijena je ocena efekta javne stigme na samostigmom od .512, 95% i.p.[.375, .649]. Ocena ukupnog efekta javne stigme na stav prema traženju PPP iznosila je -.320, [-.440, -.201]. Ocena direktnog efekta (koji nije posredovan samostigmom) javne stigme na stav prema traženju PPP iznosila je -.127, [-.249, -.006], dok je ocena indirektnog efekta (koji je posredovan samostigmom) javne stigme na stav prema traženju PPP iznosila -.193, [-.274, -.123]. Na kraju, ocena efekta samostigme na stav prema traženju PPP bila je -.377, [-.485, -.269].

Rezultati sugerišu da je opravdano pretpostaviti i direktnu (neposredovanu) vezu javne stigme i stava prema traženju PPP, premda je

ova veza dominantno posredovana samostigmom. Na praktičnom planu rezultati sugerišu da pri koncipiranju strategija oblikovanja (formiranja i menjanja) stavova prema traženju PPP prioritet treba dati delovanju na intrapsihičkom planu (npr. osnaživanje), ali ne treba zanemariti ni delovanje na nivou društva (npr. informisanje).

Rezultat rada na projektu „Identifikacija, merenje i razvoj kognitivnih i emocionalnih kompetencija važnih društvu orijentisanom na evropske integracije”, broj 179018.

Ključne reči: stigma, stav prema traženju profesionalne psihološke pomoći, medijacija

PRISTRASNO OPAŽANJE SPECIFIČNIH ODLIKA PRETEĆIH FACIJALNIH EKSPRESIJA KOD SOCIJALNE ANKSIOZNOSTI

Nikola Samac, Sunčica Zdravković i Ljiljana Mihić

Univerzitet u Novom Sadu, Filozofski fakultet, Odsek za psihologiju
nikolasamac@yahoo.com

Dosadašanja istraživanja sugerišu da se preteće facijalne ekspresije (npr. bes) brže prepoznaju i procesiraju automatski u odnosu na neutralnu ili ekspresiju radosti. Pojedine karakteristike lica (obrve, oči i usta) utiču na ubrzavanje procesiranja, u smislu da će pojedinci brže reagovati kada uoče odlike koje ukazuju na pretnju (namrštene obrve). Ova pretpostavka nije proverena u kontekstu subkliničke socijalne anksioznosti (SA) čija je odlika pristrasno procesiranje pretećih stimulusa, sa naglaskom na licima. Međutim, pojedini autori smatraju da ovaj efekat zavisi od kliničkog nivoa SA, te da se pristrasnost nekada ne registruje zbog prirode eksperimentalnog zadatka. Kako bi se ovo ispitalo, sproveden je eksperiment u okviru paradigme binokularnog rivalstva. Preferenca oka je dodatno kontrolisana pošto je pokazano da može da utiče na rani proces opažanja.

Prema skoru na skali socijalne anksioznosti, 30 ispitanika je raspoređeno u dve grupe: visoka (VSA) i niska (NSA). Prikazano im je 48 parova facijalnih ekspresija u kontekstu binokularnog rivalstva, u plavoj i crvenoj boji, kontrabalansirano. Prikazane su ekspresije besa, straha i neutralna. Zadatak ispitanika je bio da pristisnu i drže odgovarajući taster kada uoče stimulus određene boje tokom njihovog izlaganja od 20 s i time označe opažen sklop odlika. Ispitano je: (1) koliko dugo ispitanici

posmatraju određen sklop ekspresije, (2) koliko su puta usmeravali pažnju sa jednog lica na drugo, i (3) koji sklop ekspresija su prvo opazili.

Pokazano je da se da se VSA i NSA ne razlikuju u dužini posmatranja facijalnih odlika, promeni pažnje i prvom opaženom perceptu. U odnosu na prvi percept, dobijen je značajan glavni efekat tipa ekspresije ($F(2, 27)=16.48$, $p<.01$, $\eta_p^2=.55$) i preferiranog oka ($F(2, 27)=58.93$, $p<.01$, $\eta_p^2=.68$). Uočena je tendencija ispitanika da prvo opaze neutralnu (53%) i odlike ekspresije straha (52%) u odnosu na bes (38%). Takođe, prvi percept se češće opazi preferiranim okom.

U uslovima binokularnog rivalstva nisu dobijene značajne razlike između VSA i NSA u opažanju specifičnih odlika lica. Kako neki autori sugerišu, moguće je da zadatak u eksperimentu nije dovoljno senzitivna da bi ispitanici ispoljili pristrasnost. Prvo uočavanje odlika neutralne i ekspresije straha može da sugerise da se one procesiraju u ranim fazama obrade, ali i u kasnijim kada im se pridoda smisao. Na kraju, moguće je da preferirano oko dovodi do ubrzavanja obrade ovih ekspresija.

Ovaj rad je pomognut sredstvima Ministarstva za obrazovanje i nauku Republike Srbije, projekat br.179033 i III 47020.

Ključne reči: pristrasnost pažnje, binokularno rivalstvo, socijalna anksioznost

FONDACIJA KATARINA MARIĆ: PRIJAVLJENI DIPLOMSKI RADOVI

Fond Katarina Marić osnovali su, u znak sećanja, rodbina i prijatelji naše kolegice koja je tragično izgubila život 15. aprila 2003. godine.

Fond je 2007. godine prvi put raspisao konkurs za najbolji diplomski rad iz psihologije odbranjen u toj godini. Na skupu „Empirijska istraživanja u psihologiji” biće prezentovani radovi koji su ušli u uži izbor za nagradu, a po završetku prezentacije predsednica Fondacije dr Ljiljana Marić dodeliće nagradu za rad koji je stručna komisija, sačinjena od nastavnika i saradnika Odeljenja za psihologiju Filozofskog fakulteta u Beogradu, procenila kao najbolji. Ove godine nagrada se dodeljuje osmi put i odnosi se na radove odbranjene tokom 2014. godine.

Pozivamo učesnike skupa da svojim prisustvom uveličaju ovaj događaj.

PRISTRASNO PAMĆENJE POSTIGNUĆA NA TESTU U ZAVISNOSTI OD POVROTNE INFORMACIJE O UČINKU

Maša Marinković

Filozofski fakultet, Beograd

masha.marinkovic@yahoo

Pamćenje je proces podložan distorzijama, koje sistematski menjaju zapamćeni sadržaj. Tema ovog istraživanja je jedan od načina ispoljavanja pristrasnosti pamćenja, koja se naziva greškom precenjivanja i definiše se kao sklonost ljudi da precenjuju sopstvena postignuća na različitim testovima. U ovom radu ispitivali smo način na koji eksperimentalno dodeljena povratna informacija o postignuću na testu utiče na izveštavanje o učinku, odnosno da li dolazi do sistematskog precenjivanja učinka.

Ukupno 174 ispitanika slučajnim izborom raspoređeno je u eksperimentalne grupe. Ispitanici su imali zadatak da rade modifikovani test specijalne orijentacije koji se sastojao od 20 zadataka. Postojale su dve varijante prezentovanja povratne informacije: parcijalizovano, nakon svakog zadatka i sumarno, na kraju rešavanja testa. Učinak na testu bio je unapred programiran, sa sledećim varijantama: uspeh (ispitanici dobijaju povratnu informaciju o 75% ili 15 tačno rešenih zadataka), polovičan učinak (50% ili 10) i neuspeh (25% ili 5). Kako bi se ispitaio uticaj protoka vremena na ispoljavanje greške precenjivanja, polovina ispitanika izveštavala je o svom učinku neposredno nakon rada testa, a polovina nakon nedelju dana.

Zabeleženo je da približno jedna trećina ispitanika precenjuje svoje skorove, a skor o kome izveštavaju je u proseku 7% viši od inicijalnog. Tendencija ka precenjivanju izraženija je od tendencije potcenjivanja: od onih koji su grešili, bilo je duplo više precenjivača nego potcenjivača. Nešto manje izraženo precenjivanje od prethodnih istraživanja na ovu temu može se objasniti težinom zadataka: utisak da su slabo uradili test mogao je da ograniči tendenciju za precenjivanjem kod ispitanika. Registrovano precenjivanje bilo je izraženije pri odloženom izveštavanju (nakon nedelju dana), i kada je povratna informacija prezentovana parcijalizovano. Takođe je zabeležena interakcija između uspešnosti i vremena izveštavanja. Pri neposrednom izlaganju najviše su precenjivali skor uspešni ispitanici, zatim ispitanici sa polovičnim učinkom, dok smo kod neuspešnih čak registrovali potcenjivanje. Nasuprot tome, nakon nedelju dana najviše su precenjivali ispitanici iz neuspešne grupe.

Vremenski interval od nedelju dana dozvoljava da memorijske pristrasnosti stupe na snagu, dok neposredni afektivni ton i utisak o neuspehu na zadatku gube da značaju. Dobijeni nalazi su tumačeni pre svega kao posledica motiva za samoosnaživanjem, koji deluje u cilju odbrane slike o sebi od ugrožavajuće povratne informacije o neuspehu. Dati nalazi imaju veliki značaj u kontekstu diskusije o prirodi pamćenja, interakciji motivacije i kognitivnih procesa, kao i važne praktične implikacije, s obzirom na to da se većina mera u psihologiji zasniva na retrospektivnim izveštajima.

Ključne reči: pristrasnosti u pamćenju, greška precenjivanja, samoosnaživanje, rekonstruktivni procesi pamćenja, fidbek

ANIZOTROPIJA PROPRIOCEPTIVNOG PROSTORA

Ljubica Jovanović

Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet, Beograd
ljubica.jovanovic.90@gmail.com

Motivisan fenomenom iz vizuelne percepcije koji ukazuje na nejednakost opažene daljine na različitim pravcima procene, kao i povezanošću fenomena sa vestibularnim i propioceptivnim informacijama, ovaj rad imao je za cilj da ispita da li i propioceptivni prostor pokazuje takve pravilnosti. Naime, utvrđeno je da je vizuelni prostor izdužen ka zenitu i skraćen u suprotnom smeru. Hipoteza koja pretenduje da objasni ove razlike pretpostavlja integraciju gravitacione sile u perceptivno-akcione sheme, te predviđa i razlike u propioceptivnom modalitetu. Ispitali smo dva aspekta propiocepcije, opažanje udaljenosti i napora uloženog u pokret. Rezultati su pokazali da je opažena daljina propiocepcijom takođe anizotropna, tako da se fizički iste distance prezentovane na vertikalnom pravcu opažaju kao veće u odnosu na distance na horizontalnom pravcu. Takođe, rezultati sugerišu da se procene daljine vrše u odnosu na egocentrični referentni okvir, jer razlike u procenama na različitim pravcima postoje i kada se odnosa između pravca pokreta i delovanja gravitacione sile promeni. Kada je reč o opažanju napora, opaženi napor uložen u pokret takođe je anizotropan, odnosno napor pri pokretu u pravcu vertikale, u smeru suprotnom od delovanja gravitacije opaža se kao veći u odnosu na napor na horizontalnom pravcu, normalanom na pravac delovanja gravitacije.

Takođe, sistem je osetljiv na promenu u odnosu pravca pokreta i pravca gravitacionog vektora, i to tako da se napor na pravcu subjektivne horizontale opaža kao veći u odnosu na napor pri pokretu na pravcu subjektivne vertikale, kada je pravac i smer delovanja gravitacione sile ujednačen po pravcima (ispitanici leže na boku). Čini se da rezultate možemo objasniti pretpostavljanjem unutrašnjeg modela na koji se sistem oslanja prilikom procena napora. Moguće je da je, usled izloženosti gravitacionoj sili, sistem razvio određena očekivanja o razlikama u opaženom naporu na različitim pravcima (prema kome su pokreti koji se direktno suprotstavljaju gravitaciji naporniji). Sa promenom odnosa između vektora gravitacije i pravca pokreta, usled narušavanja očekivanja, pokret za koji je očekivano da bude naporniji, opaža se kao manje naporan i obrnuto.

Ključne reči: Opažanje prostora, propriocepcija, opažanje daljine, opažanje napora

TRAŽENJE SENZACIJA I RIZIČNO PONAŠANJE U SVETLU NASLEDNIH I SREDINSKIH ČINILACA

Milana Jovanov

Filozofski fakultet, Novi Sad
milana.jovanov@yahoo.com

Bihevioralno genetička paradigma zasniva se na pretpostavci da i genski i sredinski faktori bitno utiču na ispoljavanje određenih psiholoških fenomena i karakteristika ponašanja. Empirijski nalazi bihevioralno genetičkih studija dali su veliki doprinos razumevanju prirode razvoja i funkcionisanja ličnosti. Istraživanje prikazano u ovom radu usmereno je na ispitivanje genskih i sredinskih faktora koji utiču na postojanje individualnih razlika na dimenziji traženja senzacija i etioloških faktora rizičnih oblika ponašanja, konkretno pušenja i napijanja. Istraživanje je takođe imalo za cilj da utvrdi postojanje zajedničkih genskih i sredinskih faktora izraženosti potrebe za traženjem senzacija i ovih rizičnih ponašanja. Uzorak je činilo 170 parova blizanaca (84 para monozigotnih i 86 parova dizigotnih), oba pola, starosti od 18 do 44 godine. Za potrebe istraživanja korišćena je skala traženja senzacija (SSS V), kao i odgovori ispitanika na pitanja u vezi sa postojanjem navike konzumiranja alkohola i cigareta. Dobijeni rezultati ukazuju da je genski uticaj najznačajniji

etiološki faktor sklonosti ka pušenju (62%), dok su se faktori nedeljene sredine pokazali kao najznačajniji za razumevanje sklonosti ka napijanju (65%) i za razumevanje individualnih razlika na dimenziji traženja senzacija (55%). U istraživanju nisu zabeleženi značajniji uticaji zajedničkih genskih i sredinskih faktora u objašnjenju ispitivanih dimenzija.

Ključne reči: Bihevioralna genetika, blizanačka studija, multivarijatni biometrijski model, traženje senzacija, pušenje, napijanje

UTICAJ GRAFIČKIH KARAKTERISTIKA TEKSTA, KONTEKSTA ČITANJA I ČITALAČKE EKSPERTIZE NA PROCENU ŽANRA

Filip Nenadić

Filozofski fakultet, Novi Sad

fnenadic@gmail.com

Postoje dve suprotstavljene grupe teorija o tome kako čitalac određuje žanr teksta. Prema formalističkim teorijama, čitalac koristi vidljive karakteristike teksta tipične za određeni žanr. Prema konvencionalističkim teorijama, čitalac određuje žanr prema konvencijama čitanja tekstova koje su specifične za dati kontekst. Radi testiranja ovih teorijskih pretpostavki izveden je eksperiment u kojem je ispitan uticaj (1) vizuelnog izgleda teksta, (2) konteksta u kojem se tekst procenjuje i (3) formalnog književnog obrazovanja ispitanika na procenu da li je tekst poezija.

U istraživanju su učestvovala 64 ispitanika. Polovina ispitanika su bili studenti četvrtih ili petih godina studija književnosti, a druga polovina studenti istih godina drugih studijskih grupa. Njihov zadatak je bio da pogledaju 80 tekstova i procene da li tekst jeste pesma (da ili ne), koliko je pesma (od -3 do 3) i koliko su uvereni u sopstvenu procenu (od 1 do 5). Tekstovi su bili zamagljeni tako da se ne mogu pročitati, te su ispitanici mogli da usmere pažnju samo na vizuelni izgled teksta (strofična pesma, astrofična pesma, prozni tekst s levim poravnanjem i prozni tekst s desnim poravnanjem) i na informaciju o izvoru teksta, to jest na kontekst procene (antologija poezije, čitanka, novinski članak i neodređeni tekst).

Podaci su obrađeni u statističkom programu R primenom odgovarajućih postupaka za modelovanje generalizovanih linearnih mešovityh efekata. Rezultati su pokazali dominantan efekat vizuelnog

izgleda, ali i interakciju konteksta i ekspertize na procene da li je tekst pesma i koliko je tekst pesma. Na ocenu uverenosti uticali su samo vizuelni izgled i ekspertiza. Osnovni zaključak je da izgled teksta predstavlja osnovnu informaciju za procenu žanra: strofične pesme se znatno češće, izrazitije i sa više sigurnosti ocenjuju kao pesme u poređenju s astrofičnim pesmama, a naročito u poređenju s dva oblika proznog teksta, bez obzira na kontekst i književno obrazovanje. Eksperti su, takođe, sigurniji u svoje procene.

Ključne reči: procena, ekspertiza, žanr, poezija

RANA NEGATIVNA ISKUSTVA KAO FAKTOR PSIHOLOŠKE OTPORNOSTI I REAKTIVNOSTI NA STRES: NELINEARNA MODERACIJA

Milica Lazić

Filozofski fakultet, Novi Sad
lazic.milica44@gmail.com

Cilj ovog istraživanja je bio ispitivanje da li iskustvo ranih negativnih događaja ostvaruje efekat na razvoj rezilijentnosti i na uspešnost suočavanja sa stresorima u odraslom dobu. Prema Teoriji stres senzitivizacije rani negativni događaji dovode do lošijih ishoda u kasnijem funkcionisanju. Očekuje se linearan odnos između intenziteta stresora u detinjstvu i daljeg psihološkog funkcionisanja. Ipak, neka istraživanja pokazuju da negativni životni događaji u nekim uslovima mogu dovesti do unapređivanja rezilijentnosti. Na osnovu teorije imunizacije očekuje se nelinearan odnos između faktora rizika i funkcionisanja pojedinca: najoptimalnijim se smatra postojanje umerenog nivoa rizika. Postavljena su dva pitanja. Da li je priroda relacije između ranih negativnih iskustava i psihološke adaptacije u odraslom dobu linearna ili nelinearna? Kakvu ulogu rana iskustva imaju u situacijama kada je odrasla osoba aktuelno izložena negativnim iskustvima?

Istraživanje je sprovedeno na 283 studenta Univerziteta u Novom Sadu, u tri kruga istraživanja, na šest meseci. Primenjeni su subskala Nerazrešene porodične traumatizacije, revidirane verzije Upitnika za procenu afektivnog vezivanja (UPIPAV-R) (T_1), Ček lista životnih događaja prilagođena studentskima (CLLE) (T_2), i mere psihološke adaptacije: Srpski inventar afekata baziran na PANAS-X (SIAB-PANAS),

Skala zadovoljstva životom (SWLS), Skala depresivnosti, anksioznosti i stresa (DASS-21) i Kratka skala rezilijentnosti (BRS) (T₂ i T₃).

Provera prediktorske uloge ranih iskustava pokazuje da je kriva koja najbolje opisuje odnos između njih i različitih mera psihološke adaptacije u obliku J ili inverzne J-krive. Rana negativna iskustva predstavljaju faktor rizika, ali samo kod osoba koja su doživela veoma averzivna rana iskustva. Nizak i umeren nivo izloženosti stresorima ne kompromituje osobinu psihološku otpornost. Proverom nelinearnog moderatorskog efekta negativnih iskustava u odnosu između broja skorašnjih stresora i mera psihološke adaptacije, dobijeno je da su negativna rana iskustva značajan moderator u slučajevima kada su kriterijumi zadovoljstvo životom i rezilijentnost. Mali ili srednji intenzitet ranih stresora predstavlja protektivni faktor u suočavanju sa kasnijim stresorima. Visok intenzitet ranih stresora povećava verovatnoću da će osoba u sadašnjosti imati problema sa psihološkim oporavkom i da će život procenjivati kao manje zadovoljavajući kada se nađe u situaciji učestalih aktuelnih stresora.

Ključne reči: Negativna iskustva u detinjstvu vezana za porodicu, negativni životni događaji, rezilijentnost, subjektivno blagostanje

SPISAK UČESNIKA

Aleksić, M.	158	Međedović, J.	128, 157, 158
Altaras Dimitrijević, A.	59, 61	Mentus, T.	126
Anić, T.	109	Mihić, Lj.	141,170
Baić, V.	88	Milićević, N.	26, 27
Barać, J.	159	Milin, P.	44, 54, 56
Batić, S.	88, 106	Milinković, M.	106
Baucal, A.	62, 81	Milisavljević, M.	8
Berberović, Dž.	161, 162	Milivojević, M.	57, 58
Beriša, S.	6	Miloš, D.	113
Bodroža, B.	104, 108	Milovanović, G.S.	43
Boričić, N.	63	Milovanović, I.	64, 152
Božović, M.M.	133, 134, 136	Mirić, M.	49, 53
Branovački, B.	155	Mirković, B.	159
Bratko, D.	3, 132	Mirović, T.	165
Bukvić, L.	73, 76	Mitrović, D.	154
Bulut, T.	21	Mladenović, B.	114
Butković, A.	132	Mladenovska-Dimitrovska, M.	103
Čabarkapa, M.	116	Montag, C.	4
Čekrlija, Đ.	159	Nedeljković, B.	109
Cenerić, I.	79	Nedić, J.	81
Ćirić, M.	155	Nedimović, P.	7
Čizmić, S.	118	Nenadić, F.	18, 22, 175
Čolić, M.V.	110	Nešković, M.	54, 56
Čolović, P.	22, 151, 153	Nikolić, M.	101
Daiute, C.	69	Ninić, N.	137,138
Damnjanović, K.	37, 39, 40	Novakov, I.	163
Đapo, N.	34	Novaković, S.	110
Dimitrovski, A.	103	Oljača, M.	18, 22
Dimoski, S.	82	Opačić, G.	48, 126, 139
Dinić, B.	141	Paunović, N.	155
Đokić, T.	48	Pavlović, M.	89
Domijan, D.	10	Pavlović, Z.	90, 96
Đorđević, V.	68, 121	Pavlović Babić, D.	75
Đorđević, A.	98, 99,110	Pejić, B.	23, 24
Đorđević, N.Z.	140	Pekić, J.	63, 64
Đorić, S.	26, 27	Pešić, J.	66, 78
Drobnjaković, E.	141	Peterman, M.	122
Đurić, V.	127, 137, 138	Petrović, S.	51
Đurić, D.	159	Petrović, B.	72, 128, 157
Đurišić-Bojanović, M.	117	Petrović, N.	86,98,99
Đurović, A.	59,61	Petrović, I.B.	118, 124
Dušanić, S.	100, 112	Petrović, I.	123
Emić, E.	143	Plut, D.	66, 78

EMPIRIJSKA ISTRAŽIVANJA U PSIHOLOGIJI¹⁷⁹

Eminović, F.	82	Popović, V.	123
Feldman, L.B.	44	Popović-Ćitić, B.	73, 76
Fesl, D.	152, 153	Puhalo, S.	84, 85
Filipović, O.	43	Purić, D.	31, 36, 89
Filipović Đurđević, D.	47, 52	Račić, A.	137
Gatarić, I.	47	Radanović, J.	44
Gerić, A.	139	Radišić, J.	62
Giner-Sorolla, R.	86	Radovanović, A.	100
Gojević, I.	158	Radović, T.	41
Gojković, V.	127, 137, 138	Radović, O.	105
Golušin, S.	154	Rajović, V.	75
Grahek, I.	51	Rakić, A.	67
Gvozdenović, V.	37	Ristić, I.	17
Hadžiahmetović, N.	144	Sadiković, S.	152, 153
Husarić, M.	166	Samac, N.	170
Husremović, Dž.	34	Šaravanja, N.	113
Ilić, O.	32	Selimović, A.	94
Ivanović, N.	36	Ševrt, J.	36
Ivanović, S.	86	Simčević, A.Ž.	140
Jakovljević, I.	5	Simić, N.	68, 121
Jakšić, I.	104, 108	Simonović, S.	20
Janošević, M.	72	Simunović, V.	91
Jevtović, J.	36	Sitarević, A.	101
Jevtović, M.	39	Skočajić, M.	109
Jokić, T.	69, 71, 79	Škorc, B.	17, 23, 24
Jokić, B.	95	Smederevac, S.	94, 151
Jordanov, M.	54, 56	Sopić, I.	113
Jošić, S.	81, 104	Šoškić, A.	6
Jovanov, M.	174	Sretenović, I.	57, 58
Jovanović, Lj.	9, 11, 173	Srna, J.	169
Jovanović, V.	71	Stameniće, A.	158
Jovanović, V.	93	Stanković, N.	113
Jovanović, O.	75	Stanojević, D.	105
Jovanović, M.	76	Stevanović, V.	20
Jovanović, I.	167	Stevanović, A.B.	140
Knežević, Z.	130, 131	Stojilović, I.	14, 15
Knežević, G.	133, 134, 136	Stojilović, D.	110
Kodžopeljić, J.	64	Stojković, A.	158
Kondžulović, T.	124	Stojković, I.	82
Koprivica, A.	117	Suvajdžić, K.	119
Kostić, S.	35	Svetozarević, M.	76
Kostić, T.	80	Tenjović, L.	148, 169
Kovač, S.	127	Todorović, D.	11
Kovač-Cerović, T.	69, 71, 79	Todosijević, B.	90, 96
Kovačić, A.	57, 58	Tomić- Selimović, Lj.	94
Ković, V.	32	Tošković, O.	6, 9, 35
Krstić, M.	43	Tovarović, J.	130, 131
Kujačić, D.	157	Trbojević, J.	63

Kušan, M.	113	Trkulja, M.	16
Kuzmanović, B.	116	Tuce, Đ.	144
Lajter, K.	138	Tuce, Z.	144
Laketić, J.	154	Turjačanin, V.	111
Lakić, S.	112, 149	Videnović, M.	66, 78
Lalic, B.	148	Vladislavljević, M.	109
Lalović, D.	41	Vučković, A.	158
Lazarević, J.	36	Vujić, D.	119
Lazarević, Lj.B.	133, 134, 136	Vukadinović, M.S.	28, 29
Lazić, M.	176	Vukasović, T.	132
Lazović – Hanga, M.	45, 146, 147	Vukelić, J.	16
Loe, A.D.	151	Vukelić, M.	118
Maksimović, J.S.	140	Vuksanović, J.	31
Malbaša, K.	113	Wertag, A.	145
Manasijević, M.	13	Zdravković, S.	6, 7, 170
Mančić, M.	110	Žeželj, I.	91, 95, 110
Marinković, M.	172	Živković, J.	7
Marković, S.	20, 21	Zorić, A.	148
Marković, S.	113	Zukić, M.	34
Marković, M.	57		

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Narodna biblioteka Srbije, Beograd

NAUČNI skup Empirijska istraživanja u psihologiji (21 ; 2015 ; Beograd)
[Knjiga rezimea] / XXI naučni skup Empirijska istraživanja u psihologiji,
27-29. mart 2015, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu ; [organizatori]
Institut za psihologiju i Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju. - 1. izd. -
Beograd : Filozofski fakultet, 2015 (Beograd: Dosije studio). - 180 str.

Kor. nasl. - Rezimei na srp. i engl. jeziku – elektronsko izdanje.

ISBN 978-86-6427-005-2

1. Institut za psihologiju (Beograd)
  2. Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju (Beograd)
- a) Psihologija - Empirijska istraživanja - Apstrakti